TNO-rapport
r2000036\2590012

State of the Art in de literatuur over activering en reïntegratie 1999

TNO Arbeid

Polarisavenue 151
Postbus 718
2130 AS Hoofddorp

Telefoon 023 554 93 93
Fax 023 554 93 94

Datum
3 juli 2000

redactie
F.A. Reijenga en H.Vinke

Met bijdragen van
J.J.M. Besseling, M.G. de Feijter, C.A.M. Mul, A.A. Smit en E.L. de Vos

TNO ARBEID
BIBLIOTHEEK
POSTBUS 718
2130 AS HOOFDDORP
TEL. 023-5549 468

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor Onderzoeks-opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen partijen gesloten overeenkomst.
Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 1999 TNO Arbeid

TNO Arbeid (voorheen NIA TNO) is een kennisintensieve dienstverlener voor bedrijfsleven en overheid op het gebied van strategische arbeidsvraagstukken.
Met als uitgangspunt een optimale inzet van mensen, houdt TNO Arbeid zich bezig met de innovatie van arbeid, organisatie en technologie, bevordering van arbeidsparticipatie en versterking van arbeidsomstandighedenbeleid.

AH 348

Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek TNO

Inhoud

1. Inleiding 1

2. Activering en reïntegratie 3
   2.1 De mensen waar het om gaat 3
   2.2 Arbeidsgehandicapten en reïntegratie 3
   2.3 Groepen op weg naar de arbeidsmarkt 10

3. Ontwikkelingen in de sociale zekerheid 15
   3.1 Inleiding 15
   3.2 De organisatie van de sociale verzekeringen 18
   3.3 Het ontbreken van stuurinformatie 21
   3.4 Evaluatie van beleid: enkele lessen uit het buitenland 23

4. Ontwikkelingen in de arbeidstoeleiding: activering 27
   4.1 Nieuw en geïntensiveerd beleid 27
   4.2 Beleid voor specifieke doelgroepen 30
   4.3 Flankerend beleid ten behoeve van arbeidstoeleiding 35

5. Het beleid vertaald naar de werkvloer: bedrijfsbeleid 39
   5.1 Inleiding 39
   5.2 Bedrijfsbeleid en de wet REA 39
   5.3 Instrumenten voor reïntegratiebeleid en voor arbeid en zorg 42
   5.4 Bedrijfsbeleid voor speciale doelgroepen 44

6. Oordeelsvorming en kwaliteitszorg 49
   6.1 Inleiding 49
   6.2 Oordeelsvorming over arbeids(on)geschiktheid 49
   6.3 Kwaliteitszorg bij oordeelsvorming 51

7. Tenslotte 55

Bijlage: Literatuur ingevoerd in 1999 57

1. Inleiding

Sedert enkele jaren wordt in het kader van het doelfinancieringsprogramma "Activering en Reïntegratie" (vóór 1998: "Arbeid en Handicap") door TNO Arbeid actuele literatuur bijgehouden in een apart bestand. Dit ter ondersteuning van de andere programmaonderdelen en als informatiebron voor de betrokken onderzoekers en beleidsambtenaren. In dit bestand wordt zowel de officiële onderzoeks- en beleidsliteratuur als de "grijze" en opiniërende literatuur uit vakbladen en rapporten bijgehouden. In totaal omvat het bestand momenteel ruim 2300 referenties, waarvan er meer dan 600 in 1999 zijn geselecteerd en ingevoerd.[1] Jaarlijks wordt over de aanvullingen in het bestand gerapporteerd aan SZW in een "State of the Art" rapportage. Voor u ligt de eindrapportage over 1999.

Overigens zal in september 2000 het bibliotheekbestand van TNO Arbeid on line beschikbaar zijn voor derden. Dat betekent echter niet dat daarmee het "Activering en Reïntegratiebestand" ook on line toegankelijk is. Het gaat hier namelijk om een apart bestand dat niet gekoppeld is aan het bestand van de centrale bibliotheek. Wel is het voor medewerkers van de afdeling A&O van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid mogelijk om na een telefonische afspraak met een bibliotheekmedewerker van TNO Arbeid toegang tot dit bestand te krijgen.

Er zijn een aantal wijzigingen in de rapportage te melden ten opzichte van voorgaande jaren. Was in 1998 een begin gemaakt met een inhoudelijke verbreding van het thema "Arbeid en Handicap": in de rapportage van 1999 krijgt de thematiek van de arbeidstoeleiding van andere doelgroepen dan arbeidsgehandicapten extra aandacht. Werd er in de rapportage over 1998 nog gestreefd naar een korte presentatie van zoveel mogelijk relevante onderwerpen: in de rapportage van 1999 wordt een selectie gemaakt van een aantal onderwerpen die speciale actualiteitswaarde hebben. De reden hiervoor is het feit dat de rapportage van voorgaand jaar niet helemaal voldeed aan de verwachting. Een nevendoel van de rapportage is immers het opsporen van nieuwe thema's en belangwekkende ontwikkelingen. Door de samenvattende behandeling van veel onderwerpen, kon er onvoldoende worden ingezoomd op speciale thema's. Daarnaast werd er wellicht iets te veel gebruik gemaakt van verwijzingen naar – eigen – TNO-publicaties in het kader van het doelfinancieringsprogramma. Om deze kritiekpunten dit jaar te ondervangen is tevens gekozen voor een andere werkwijze bij de totstandkoming van de rapportage.

Een team van zeven onderzoekers van TNO Arbeid met verschillende expertisetereinen heeft het afgelopen jaar de literatuur voor het bestand gescreend en geselecteerd. Hen is gevraagd onderwerpen aan te dragen die huns inziens relevant en actueel zijn voor verder uitwerking in de jaarlijkse rapportage. Dat heeft er toe geleid dat slechts een beperkt aantal onderwerpen (uit het totale Activering & Reïntegratiebestand) ter rapportage is uitgewerkt. De hoofdbegrippen (activering en reïntegratie)

[1] De in 1999 ingevoerde literatuur is opgenomen in de bijlage.

worden in hoofdstuk 2 geïntroduceerd, met het accent op de vraag "over welke mensen gaat het". Daarna wordt het accent gelegd op de nieuwste ontwikkelingen in de wetgeving en organisatie van de sociale zekerheid (hoofdstuk 3), en op diverse ontwikkelingen in de activering van verschillende doelgroepen met daarbij speciale aandacht voor het thema "arbeid en zorg" (hoofdstuk 4). Hierna volgt een kort overzicht van enkele thema's uit de bedrijfspraktijk (hoofdstuk 5) en een hoofdstuk over kwaliteitszorg en oordeelsvorming (hoofdstuk 6). In hoofdstuk 7 tenslotte wordt een voorstel gedaan voor de rapportage "State of the Art 2000".

2. Activering en reïntegratie

2.1 De mensen waar het om gaat

Bij beleid en onderzoek gericht op activering en reïntegratie staan verschillende doelgroepen op de voorgrond. Bij beide begrippen gaat het om het vergroten van de kansen en mogelijkheden voor deelname aan het arbeidsproces voor specifieke groepen mensen. We spreken over 'activering' als we het hebben over het vergroten van de arbeidsmarktkansen voor doelgroepen met een zekere achterstand op (weg naar) die arbeidsmarkt. Zoals ouderen, laagopgeleiden of allochtonen. Maar sec genomen zijn ook mensen met een arbeidshandicap een doelgroep voor activeringsactiviteiten. Het begrip reïntegratie wordt vooral gebruikt voor arbeidsgehandicapten die –al dan niet met aangepast werk of een aangepaste functie – weer aan de slag kunnen op de arbeidsmarkt na een langere periode van (gedeeltelijke) arbeidsongeschiktheid. De laatste tijd wordt 'reïntegratie' wel breder opgevat als herintreden in het arbeidsproces van alle langdurig werklozen. Toch willen wij vooralsnog een zeker onderscheid aanhouden en het begrip 'reïntegratie' reserveren voor arbeidsgehandicapten. Omdat in het beleid - en zeker in de maatschappelijke discussies hierover - activering en reïntegratie hun eigen kader, achtergrond en aanpak hebben, wordt het onderscheid tussen beide begrippen daarom in deze rapportage gehandhaafd. In paragraaf 2.2. wordt stilgestaan bij recente ontwikkelingen inzake reïntegratiebeleid voor arbeidsgehandicapten, in paragraaf 2.3. worden ontwikkelingen voor (andere) groepen op weg naar de arbeidsmarkt behandeld.

2.2 Arbeidsgehandicapten en reïntegratie

In 1998 is er een belangrijke wijziging doorgevoerd in de verantwoordelijkheid van uitvoeringsinstellingen ten aanzien van de begeleiding en bemiddeling van werkloze werkzoekenden met een arbeidshandicap. Dit met het oogmerk verbetering aan te brengen in de inzet en effecten van reïntegratie-instrumenten, waaronder arbeidsbemiddeling. Het instrumentarium ter stimulering van reïntegratie dient onder meer als een tegenwicht voor de neiging van werkgevers tot risicoselectie op gezondheid, omdat zij meer direct geconfronteerd worden met de kosten van uitval tengevolge van Wulbz en de Wet Pemba.

De discussies centreren zich vooral rond de vragen:

- of de uitvoeringsinstellingen wel de reïntegratiemogelijkheden maximaal benutten
- hoe groot de doelgroep is die voor bemiddeling in aanmerking komt
- hoeveel WAO-ers werkzaam zijn
- of het wenselijk is specifieke doelgroepen zoals psychisch zieken en vrouwen te onderscheiden.

In deze paragraaf zullen enkele recente publicaties rond deze vragen worden gepresenteerd.
De gemeenten, het Lisv/de uvi's en Arbeidsvoorziening zijn in de nieuwe wet REA verantwoordelijk gesteld voor de reïntegratie van de hen toebedeelde groepen arbeidsgehandicapten. De gemeenten en het Lisv/de uvi's dienen echter hun reïntegratiewerkzaamheden voor wat betreft arbeidstoeleiding en arbeidsbemiddeling uit te besteden aan Arbeidsvoorziening en andere intermediairs. De feitelijke uitvoering van de arbeidsbemiddeling ligt dus in handen van Arbeidsvoorziening en derden

Een voorwaarde voor de inzet van reïntegratie-instrumenten bij bemiddeling in het kader van REA is dat het een arbeidsgehandicapte betreft die wordt aangenomen of herplaatst bij een andere werkgever. Het begrip 'arbeidshandicap' is nieuw in de wet. Arbeidsgehandicapt is volgens REA een ieder die door ziekte of gebrek verminderde kansen heeft op de arbeidsmarkt. Deze ruime definitie wordt op twee manieren nader gespecificeerd: de aanwijzing volgt direct uit de wet, ofwel de persoon wordt als zodanig aangewezen door een medisch-arbeidskundig oordeel specifiek gericht op deze aanwijzing. Dit resulteert in twee categorieën van doelgroepen van arbeidsgehandicapten.
De eerste categorie is eigenlijk de voortzetting van de WAGW-doelgroep. De tweede categorie is nieuw en betreft personen die de inzet van reïntegratie-instrumenten nodig hebben, maar niet tot de eerste groep behoren. Of iemand tot deze categorie behoort, wordt bepaald in de zogenaamde 'arbeidsgehandicaptentoets' die in een Algemene Maatregel van Bestuur is uitgewerkt, het 'Arbeidsgehandicaptenbesluit'.

Omvang doelgroep
Eind 1998 is een onderzoek gepubliceerd in opdracht van het Lisv over de omvang van de doelgroep voor bemiddelingstrajecten in het WAO-bestand (Besseling e.a. 1998). Geschat is hoeveel personen binnen het WAO-bestand én onder de personen van wie de WAO-uitkering is beëindigd tot de potentiële doelgroep behoren. Daarbij is een minimum- en een maximumvariant geschat. De eerste conclusie die zich aandient naar aanleiding van de resultaten van de raming is dat er weliswaar een groot bestand is van WAO'ers, maar dat het aantal potentieel bemiddelbare arbeidsgehandicapten met een *overbrugbare* afstand tot de arbeidsmarkt in dat bestand beperkt is. Aannemend, in de lijn van het onderzoek, dat de afstand tot de arbeidsmarkt na één ziektewet en vijf jaar WAO-uitkering voor vrijwel niemand volgens de fase 2 en 3 criteria overbrugbaar is, bestaat het aantal bemiddelbare WAO'ers in het bestand uit maximaal 40 duizend personen. Deze aanname is vanzelfsprekend vatbaar voor discussie.

Het is met name onder de groep van beëindigde WAO-uitkeringen en afgewezen WAO-aanvragen waar zich de meeste, potentieel bemiddelbare, personen bevinden. In de maximumvariant is deze groep bijna twee maal zo groot (73.000) als van de WAO'ers. Echter ruim de helft van deze personen acht zichzelf niet bemiddelbaar. Deze personen zullen in de huidige bemiddelingspraktijk veelal als niet gemotiveerd en 'dus niet bemiddelbaar' worden beschouwd. Veel personen in deze groep zullen mogelijk eerst een reëel perspectief van hun kansen op arbeidsmarkt moeten ont-

wikkelen of gemotiveerd moeten worden om bemiddelbaar te zijn voor de arbeidsmarkt.
De andere, kleinste helft acht zichzelf wel bemiddelbaar. Deze personen vormen tevens het potentieel bemiddelingsbestand onder de afgewezen en beëindigde WAO-uitkeringen volgens de minimumvariant. Op grond van het literatuuronderzoek nemen de onderzoekers aan dat voor bijna een ieder van hen al reeds bemiddelingsactiviteiten zijn ontplooid of dat men mogelijk nog in bemiddeling is.
De potentiële bemiddelingspopulatie bestaat voor twee derde uit vrouwen. Ook is twee derde jonger dan 45 jaar. Een relatief groot deel (39%) is verzekerd bij Cadans.

In de wet REA is de termijn waarin men na beëindiging van of afwijzing voor een WAO-uitkering als arbeidsgehandicapte een beroep kan doen op bemiddeling verlengd van 3 naar 5 jaar. Hierdoor is de potentiële bemiddelingspopulatie toegenomen met ruim 10 duizend personen volgens de minimumvariant: 20% van het potentiële bemiddelingsbestand is het gevolg van de nieuwe termijn in de wet REA. Overigens zal het Lisv voor een beperkt deel van de afgewezen WAO-aanvragen niet meer verantwoordelijk zijn voor de bemiddelingstaak, namelijk niet voor degenen die geen werknemersuitkering (met name WW) ontvangen maar bijvoorbeeld een bijstandsuitkering of geen uitkering.

De aanleiding voor het onderzoek lag mede in de taakstelling die uit de wet REA volgt voor het Lisv om jaarlijks 50.000 trajectplannen in te kopen voor de bemiddeling van arbeidsgehandicapten. Het streefaantal van minimaal 50.000 trajectplannen is hoger dan het aantal arbeidsgehandicapten dat in opdracht van de uvi's in de afgelopen jaren is bemiddeld. Het aantal arbeidsgehandicapten dat door GAK-AI en Arbeidsvoorziening in 1997 en 1998 in arbeidsbemiddeling is genomen bedroeg ongeveer 40.000 personen. Weliswaar waren er ook andere private bemiddelaars actief maar hun aandeel zal nog gering zijn.

Wat betreft de 'reguliere' instroom in het bemiddelingsbestand komen uit dit onderzoek aanwijzingen dat het aantal onder druk komt te staan en de kans op een daling reëel is. Het aflopen van de eenmalige herbeoordelingsoperatie betekent ook het afnemen van het aantal aanmeldingen als vervolg op de eenmalige herbeoordeling. In 1997 is 11% van de aanmeldingen voor bemiddeling een vervolg op de eenmalige herbeoordeling. In 1998 en zeker in 1999 zal de instroom vanuit deze doelgroep beduidend geringer zijn.
Daarnaast bevestigen de resultaten van het lopende Epidemiologieproject, dat AS/tri uitvoert voor het Lisv en waarvan in dit rapport enkele resultaten worden gepresenteerd, de tendens dat men bij einde wachttijd relatief vaker een WAO-uitkering krijgt omdat men 80 tot 100% arbeidsongeschikt is dan in de periode kort na de invoering van TBA. Van het cohort uit 1998 behoort een half jaar na einde wachttijd dan ook een iets kleiner deel tot de bemiddelingspopulatie dan van de 12-maandszieken uit 1994 (Jehoel-Gijsbers en van der Giezen 1999b).

Extra aanmeldingen voor bemiddeling zouden kunnen volgen op de vijfjaarlijks herbeoordeling voor de WAO. In 1999 moeten de eerste van de WAO'ers die na de

invoering van TBA arbeidsongeschikt zijn geworden opnieuw beoordeeld worden voor de WAO. Het betreft de personen waarvan de WAO-uitkering na juli 1994 is gestart. Besseling e.a. (1998) schatten het aantal extra aanmeldingen na de vijfjaarlijkse herbeoordeling op maximaal de helft van het aantal gerealiseerde meldingen als vervolg op de eenmalige herbeoordeling in 1997. Overigens is het zeer de vraag of deze personen, na zes jaar buiten het arbeidsproces te hebben gestaan en gedurende die zes jaren een arbeidsongeschiktheidsuitkering te hebben ontvangen wegens ziekte of gebrek, bij de kwalificerende intake wel ingedeeld zullen gaan worden in fase 2 of 3 of dat men zal besluiten om deze personen overwegend in fase 4 in te delen.

Genoemd onderzoek spitste zich vooral toe op de personen die op wettelijke gronden vanwege het (niet meer) ontvangen van een WAO-uitkering onder de verantwoordelijkheid van het Lisv vallen. Het betreft een schatting. De feitelijke omvang van deze en andere groepen is niet bekend en van enkele groepen ontbreekt zelfs een empirisch onderbouwde schatting. Een belangrijk gemis is tot op heden een eenduidige registratie of monitoring van de doelgroep (De Vos en Besseling, 1999).
Het Lisv heeft door middel van een analyse van haar bestanden in combinatie met recente onderzoeksresultaten een schatting gemaakt van het aantal mensen dat een WAO-uitkering ontvangt en daarnaast loonvormende arbeid verricht. Volgens de schatting van het Lisv (Bruinsma en de Jongh, 1999) hebben 160 duizend personen van de ruim 700.000 WAO-ers een dienstverband. Dit komt overeen met 22%. Van de gedeeltelijk arbeidsongeschikten werkt 52% en van de volledig arbeidsongeschikten ongeveer 10 %. Van de mannen heeft 26% een dienstverband naast de uitkering en van de vrouwen 16%. De groep die relatief kort in de WAO zit heeft vaker een dienstverband.
Naar verwachting zal de WAO-instroom in de nabije toekomst ten opzichte van het WAO-bestand uit relatief meer gedeeltelijk arbeidsongeschikten gaan bestaan plus dat van de WAO-instroom een groter deel een dienstverband zal hebben naast de WAO-uitkering.

Op basis van recent onderzoek onder langdurig zieken uit 1998 concluderen van der Giezen en Jehoel-Gijsbers (1999) uit de antwoorden van de cliënten dat tot nu toe veel mogelijkheden tot reïntegratie onbenut blijven. Zij vergelijken daartoe de antwoorden van de langdurig zieken uit 1998 met die van langdurig zieken uit 1991 (voor TBA). Opmerkelijk is dat hoewel de kans om arbeidsongeschikt te worden kleiner is geworden in 1999, een even hoog percentage anderhalf jaar na de eerste ziektedag weer aan het werk is in 1998 als in 1991 en dat in 1998 zelfs meer personen arbeidsmogelijkheden bij zichzelf zien. In 1998 denkt maar liefst 28% van de langdurig zieken met een baan, dat zij op dat moment in staat zijn om voor minstens enkele uren per dag hun oude werk te verrichten; in 1991 was dat slechts 19%. Wanneer het niet om het oude werk gaat maar om ander aangepast werk ziet 57% van de niet werkzamen uit 1998 mogelijkheden bij zichzelf. Bovendien zijn ze actiever op zoek naar arbeid, hoewel zij meer psychosomatische klachten hebben en meer beperkingen ondervinden bij hun dagelijkse activiteiten dan de langdurig zieken uit 1991 (Van der Giezen en Jehoel-Gijsbers, 1999). Naar het oordeel van de

arbeidsgehandicapte heeft bij 1 van de 3 de werkgever onvoldoende gedaan om hen te reïntegreren.
Werkgevers zijn in 1998 terughoudender met het aannemen van nieuwe arbeidsgehandicapten dan in 1991. Leidde in 1991 nog 20% van de sollicitaties tot een uitnodiging, in 1998 is dat - ondanks de huidige schaarste op de arbeidsmarkt- gedaald tot 11%. Het aandeel langdurig zieken uit 1998 dat hervat bij een nieuwe werkgever is in 1998 dan ook lager dan in 1991. De onderzoekers zien enerzijds onderbenutte mogelijkheden voor arbodiensten en werkgevers om tijdens het eerste ziektejaar actiever de cliënt te begeleiden naar werkhervatting, anderzijds zou door een actievere rol van de arbeidsdeskundige tijdens de claimbeoordeling meer reïntegratiemogelijkheden onderkend kunnen worden.
In dit verband zal apart aandacht dienen te worden besteed aan de positie van vrouwelijke werknemers.

Vrouwen en reïntegratie
Uit recent onderzoek is naar voren gekomen dat vrouwelijke werknemers vaker in de WAO terecht komen dan mannelijke werknemers en dat bij vrouwelijke werknemers de WAO-uitkering (meestal kort na WAO-toetreding) vaker wordt beëindigd dan bij mannelijke WAO'ers (Van der Giezen et al 1998). De verklaring voor deze verschillen tussen mannelijk en vrouwelijke werknemers is niet makkelijk te geven. Een reden daarvoor is dat de positie van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt van elkaar verschilt. Vrouwen werken vaak in andere sectoren, in andere beroepen en onder andere arbeidsomstandigheden dan mannen. Wanneer ze wel in dezelfde sector of hetzelfde beroep werkzaam zijn, dan werken vrouwen in het algemeen in een lager functieniveau, minder als leidinggevende, tegen een lager salaris of in deeltijd. Hierna zal verder aandacht besteed worden aan een aantal van deze factoren.

Eén van de verklaringen voor de grotere WAO-instroom van vrouwen is dat zij veel vaker dan mannen werkzaam zijn in de gezondheidszorg. Het werkzaam zijn in de gezondheidszorg is een grote risicofactor voor WAO-toetreding bij vrouwen. Ook komen vrouwen (in de gezondheidszorg) vaker in de WAO, omdat zij zich vaker ziek melden dan mannen (Van der Giezen et al 1998). Belangrijk is verder de bevinding dat vrouwen die werkzaam zijn in de typische vrouwenberoepen (waarin 70-100% van de werkenden vrouw is) zoals in de gezondheidszorg, naar verhouding vaak uitvallen met klachten aan het bewegingsapparaat. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht zijn het zowel de vrouwen als mannen in de naar sekse gemengde beroepen (waarin 31-69% van de werkenden vrouw is), bij wie psychische aandoeningen de meest gestelde diagnose is (Vinke en Wevers 1999).

Verder werken vrouwen over het algemeen in een lager functieniveau. Lagere functieniveaus kennen vaker een hoger ziekteverzuim. Veel vrouwen werken bovendien in functies waarin ze weinig mogelijkheden hebben om het werk zelf in te richten of in functies onder hun niveau. Dit vergroot het risico op WAO-instroom.

Een ander deel van de verklaring van de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers moet gezocht worden in opvattingen, houding en rolpatronen van

werknemers zelf en hun omgeving. Werkgevers, familie en hulpverleners maken in een subtiel samenspel dat er verschillen ontstaan tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers (Vinke et al 1999). Zo blijken vrouwen jonger dan 50 jaar met een gedeeltelijke WAO-uitkering minder actief bij het zoeken naar werk. Ook is gevonden dat bedrijfsartsen in de begeleiding van langdurig verzuim de neiging tot seksespecifieke verwachtingen vertonen. Het belang van reïntegratie wordt voor vrouwelijke werknemers lager ingeschat dan voor mannelijke werknemers.

Wat de hogere uitstroom van vrouwen uit de WAO betreft moet een deel van de verklaring gezocht worden in het feit dat vrouwen vaker in de gezondheidszorg werken, waardoor de afhandeling van hun WAO-uitkering door de uitvoeringsinstelling Cadans gebeurt. Bij Cadans worden in vergelijking met andere uitvoeringsinstellingen naar verhouding vaak WAO-uitkeringen beëindigd.

De samenvattende conclusie van veel onderzoek luidt dat vanwege de complexiteit van de thematiek verder onderzoek naar de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers wat betreft langdurig verzuim, WAO-instroom- en uitstroom onontbeerlijk is.

Samengevat kan worden gesteld dat reïntegratiemogelijkheden nog onvoldoende worden benut. Doordat de kaartenbakken en de werkprocessen onvoldoende transparant zijn (Boorsma, 1999) is het niet mogelijk een eenduidig beeld te krijgen van de doelmatigheid en doeltreffendheid van de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de bemiddelingsverantwoordelijkheid voor personen met een (gedeeltelijke) WAO-uitkering.

De flexwet
Aparte aantekening verdiend de Wet Flexibiliteit en Zekerheid die 1 januari 1999 van kracht is gegaan. Met deze wet zijn er onder andere wijzigingen ingevoerd in de regelingen voor het ontslag van arbeidsongeschikte werknemers.
Een belangrijke verandering is dat de werkgever die een arbeidsovereenkomst met een arbeidsongeschikte werknemer wil ontbinden bij de kantonrechter samen met het verzoekschrift ook een reïntegratieplan moet indienen. In dat reïntegratieplan moet aangegeven staan welke arbeid de werknemer ondanks zijn ziekte nog in staat is te verrichten en waarom reïntegratie binnen het eigen bedrijf niet mogelijk is. Bij de beoordeling van de Kantonrechter of de arbeidsovereenkomst ontbonden moet worden, speelt dus het verzuimbeleid een rol dat de werkgever op grond van de Arbowet moet voeren. Wanneer de werkgever nalaat om een reïntegratieplan bij te voegen, dan wordt hij niet ontvankelijk verklaard in zijn ontbindingsverzoek.
In de rechtspraak is deze bepaling uit de nieuwe wet inmiddels verder uitgewerkt. Zo bepaalde het Kantongerecht Utrecht op 11 februari 1999 dat deze verplichting tot het meesturen van een reïntegratieplan ook bij situationele arbeidsongeschiktheid van de werknemer geldt. Ook al zijn werkgever en werknemer het erover eens dat terugkeer van de werknemer onmogelijk is vanwege de verstoorde arbeidsverhoudingen, dan nog moet de werkgever een reïntegratieplan meesturen.

Verder is met de nieuwe wet Flexibiliteit en Zekerheid het opzegverbod gedurende de eerste twee ziektejaren van de werknemer strakker geregeld. Terwijl voor 1 januari 1999 de kantonrechter in principe het verzoek van de werkgever tot ontbinding kon inwilligen, moet de rechter na 1 januari eerst nagaan of de verzochte ontbinding verband houdt met het opzegverbod. Voor 1 januari werd er geredeneerd dat de kantonrechter te allen tijde bevoegd is de arbeidsovereenkomst te ontbinden, ondanks het opzegverbod. Met de nieuwe wet zal de rechter het verzoek tot ontbinding van de arbeidsovereenkomst door de werkgever moeten afwijzen, wanneer blijkt dat een ontbindingsverzoek verband houdt met een opzegverbod (bijvoorbeeld ziekte van een werknemer die nog geen twee jaar heeft geduurd). Hierdoor is de positie van de arbeidsongeschikte werknemer in zekere zin verbeterd.

Enige relevante literatuur

BESSELING JJM, GIEZEN AM van der, VOS EL de. Omvang van de doelgroep voor bemiddelingstrajecten in het WAO-bestand. Amsterdam: Lisv 1998.

BOORSMA P. De onbekende WAO'er. Forum 1999, 10-15.

BRUINSMA H, JONGH H de. Werkenden in de WAO. Amsterdam: Lisv 1999.

GIEZEN I, van der, CUELENAERE B, PRINS, R. Vrouwen vaker in de WAO? Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 1998.

JEHOEL-GIJSBERS GJM, GIEZEN AM van der. Kansen op reïntegratie maar voor de helft benut. Sociaal Bestek 1999a;61 (10):15-18.

JEHOEL-GIJSBERS GJM, GIEZEN AM van der. Zoekgedrag, bemiddeling en reïntegratie van langdurig arbeidsongeschikten in 1998. Amsterdam: Lisv 1999b.

KOEHLER JBI, SPIJKERBOER PM. Augustusrapportage arbeidsongeschiktheids verzekeringen 1999. Zoetermeer: Ctsv, 1999.

MAARSEN P. Arbo & Aansprakelijkheid 1999.

VINKE H, ANDRIESSEN S, HEUVEL SG van den, HOUTMAN ILD, RIJNDERS S, VUUREN CV van, WEVERS CWJ. Vrouwen en Reïntegratie. Hoofddorp: TNO Arbeid 1999

VINKE H, WEVERS CWJ. Vrouwen, WAO-intrede en werkhervatting. In: HOUTMAN, ILD, SMULDERS PGW, KLEIN HESSELINK DJ red. Trends in arbeid 1999. Hoofddorp: TNO Arbeid 1999.

2.3 Groepen op weg naar de arbeidsmarkt

Het jaar 1999 werd gekenmerkt door een toenemende krapte op de arbeidsmarkt. De werkloosheid daalde fors. Verondersteld kan daarom worden dat personen met een afstand tot de arbeidsmarkt nu makkelijker zijn toe te leiden naar werk. Dit is echter niet het geval. In deze paragraaf wordt ingegaan op deze ontwikkeling en worden de doelgroepen waar de inspanningen zich op (moeten) richten geïntroduceerd. Ook wordt ingegaan op de problematiek van de arbeidstoeleiding van deze doelgroepen.

Arbeidsmarktontwikkelingen en doelgroepen
De hoogconjunctuur van de laatste jaren heeft geleid tot een forse toename van het aantal openstaande vacatures bij bedrijven en de overheid. De vraag naar werknemers is in Nederland nog nooit zo hoog geweest als nu. Eind juni 1999 stonden er volgens de gegevens van het CBS bij het bedrijfsleven 182.000 vacatures open. De overheid zoekt daarnaast nog eens 15.000 werknemers, van wie een derde voor het onderwijs. De gunstige economische conjunctuur heeft eveneens geleid tot een forse toename van de werkgelegenheid. Dit heeft zich ondermeer vertaald in een daling van met name het aantal mensen met een werkloosheidsuitkering. De geregistreerde werkloosheid daalde met circa 60.000 personen en komt daarmee op uit op 290.000 personen, 4 procent van de beroepsbevolking (SZW, 1999).

Het overgrote deel van de nieuwe banen is bezet door nieuwkomers op de arbeidsmarkt en herintreders (met name vrouwen). De daling van de werkloosheid heeft vooral plaatsgevonden bij personen zonder al te grote afstand tot de arbeidsmarkt. Dit waren mannen, jongeren tot 30 jaar, middelbaar en hoger opgeleiden en personen die korter dan een jaar werkloos zijn. (Arbeidsvoorziening, 1998) Uit de Sociale Nota 2000 (SZW, 1999) blijkt dat ruim de helft van de huidige werklozen langdurig werkloos is (langer twaalf maanden zonder werk). De werkloosheid onder vrouwen is bijna twee keer zo hoog als onder mannen. Onder laaggeschoolden (lbo/mavo) is de werkloosheid twee keer zo hoog als gemiddeld en de werkloosheid onder etnische minderheden is zelfs drie keer hoger dan gemiddeld. De werkloosheid onder alleenstaande ouders is tot slot zo'n tweeënhalf keer hoger dan gemiddeld. Door de spectaculaire daling van de werkloosheid onder jongeren zijn zij geen aparte doelgroep meer. Het aandeel 40-plussers wordt daarentegen steeds groter. Specifieke doelgroepen waarvoor de overheid, naast de langdurig werklozen in het algemeen, de arbeidsmarktpositie wil versterken zijn:

- ouderen
- vrouwen
- arbeidsgehandicapten
- etnische minderheden
- laagopgeleiden.

Volgens Arbeidsvoorziening (1998) is de kans om lager opgeleiden succesvol naar werk te bemiddelen verhoudingsgewijs het grootst in de bouw en de overige dienstverlening, gevolgd door de handel, het vervoer, de horeca en de industrie. Dit betekent echter niet dat deze kansen ook gemakkelijk kunnen worden benut nu het aandeel van personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt in het werklozenbestand zo hoog is. Volgens de meest recente arbeidsmarktprognose van het ROA (1999) is zelfs tweederde van de werklozen te laag geschoold voor een baan en scheurt de arbeidsmarkt steeds verder in tweeën. Een opleiding op mbo-niveau zou het absolute minimum zijn om kans op werk te maken in het bedrijfsleven. Werklozen met alleen lagere school, mavo/havo/vwo, maar ook met een vbo-opleiding hebben volgens het ROA alleen perspectief op marginale banen. Uit andere publicaties blijkt echter dat er wel degelijk vraag is naar laaggeschoolden, maar onvoldoende geschikt aanbod. Want hoewel bedrijven vooral moeite hebben met het vervullen van middelbare en hogere functies, heeft ruim 37% van de werkgevers met veel laaggeschoolde arbeid onvoldoende aanbod voor laaggeschoolde vacatures (maximaal mavo of VBO!) (De Haan en Smit, 1999). Ook uit het nog lopende onderzoek 'Nieuwe Schaarste' van TNO Arbeid komt naar voren dat in bepaalde sectoren heel veel vraag is naar on- en laaggeschoolden (beveiliging, groothandel, bouw).

Arbeidstoeleiding

Scholing in combinatie met werk wordt door uitkerings-, bemiddelings- en scholingsinstanties nog steeds gezien als hét instrument om laaggeschoolde werkzoekenden weer aan het werk te helpen (Warmerdam et al, 1999). Voor laaggeschoolde werklozen blijken meestal de kortere leerwerktrajecten, zoals kortdurende stages, geschikter te zijn dan meerjarige opleidingen. Sinds 1 januari 1999 zijn er geen beperkingen meer wat betreft het niveau van de scholing die mensen in in- en doorstroombanen mogen volgen. Ook in de WIW (Wet Inschakeling Werkzoekenden) is een combinatie van werk en scholing mogelijk. Uitvoeringsorganisaties geven aan dat voor hen het begrip startkwalificatie slechts een beperkte rol speelt. Startkwalificatie is het scholingsniveau dat minimaal nodig is voor het vinden en behouden van een baan. Vaak richten uitvoeringsinstellingen zich niet op een startkwalificatie, maar eerder op kortdurende scholing, zodat werklozen snel aan het werk kunnen. Het niveau van een startkwalificatie is voor een omvangrijk deel van de laagopgeleide werkzoekenden ook niet (direct) haalbaar.

Uit het onderzoek van Warmerdam (1999) blijkt dat individuele bedrijven vaak minder bereid zijn om plaatsen voor leerwerktrajecten beschikbaar te stellen, ook als ze vacatures hebben. Ook het apart creëren van een gesubsidieerde baan in tijden van personeelsschaarste is niet aan de orde voor werkgevers (De Haan en Smit, 1999). Bedrijven met moeilijk vervulbare laaggeschoolde vacatures willen wel werklozen in dienst nemen (mits gemotiveerd), maar dan direct op de functies waarvoor een vacature bestaat. Extra begeleiding en een langere inwerktijd willen de werkgevers wel bieden, hoewel dit bij kleine bedrijven niet altijd te realiseren is. Ook Berends, directeur van de bemiddelingsorganisatie Maatwerk pleit voor het besteden van een veel groter deel van de jaarlijks beschikbare 10 miljard voor reïntegratie van langdurig werklozen en arbeidsgehandicapten aan *directe* bemiddeling

naar regulier werk. Intensieve bemiddelingstrajecten zijn volgens hem relatief goedkoop en kunnen, mits goed uitgevoerd, veel moeilijk plaatsbare werklozen zonder omwegen duurzaam bemiddelen naar regulier werk. Veel, vooral kleinere, werkgevers zouden hun vacatures volgens Berends door gerichte bemiddelingshulp sneller bezet kunnen krijgen (Sociaal Bestek no. 6, 1999).

Stille arbeidsreserves en demografische ontwikkelingen
Hoewel bij een teruglopende economie het aantal vacatures snel kan dalen, zullen er onderhuids toch een aantal problemen blijven bestaan (De Koning et al, 1999). Op de lange termijn zullen zich namelijk forse verschuivingen in het arbeidsaanbod gaan voordoen: het aandeel van minderheden, vrouwen en ouderen in de beroepsbevolking zal zeer sterk toenemen, de groepen dus die nu een zwakke positie op de arbeidsmarkt innemen. Onder ouderen is de participatiegraad momenteel laag, onder minderheden en vrouwen is de werkloosheid hoog. Als bedrijven die nu nog hun personeel voornamelijk rekruteren onder jongeren en mannen niet in staat zijn hun personeelssamenstelling aan te passen aan de veranderende structuur van het arbeidsaanbod, dan dreigen op de lange termijn grote knelpunten te ontstaan.

Volgens het ROA (1999) echter zullen de demografische ontwikkelingen toch geen problemen geven bij de personeelsvoorziening. Werkgevers kunnen namelijk nog putten uit een enorm reservoir aan (andere) stille reserves'. Deze groep betreft ruim 900.000 mensen met goede kansen op werk en veelal een opleiding op middelbaar en hoger niveau. Het merendeel is vrouw. Ook zijn er nog 80.000 jongeren beschikbaar. Voor de ouderen, allochtonen en arbeidsgehandicapten die nu nog langdurig werkloos zijn, zijn deze berichten niet hoopgevend. Werkgevers tonen al steeds meer interesse in de 'stille reserves', die vaak een minder grote afstand tot de arbeidsmarkt hebben dan langdurig werklozen en arbeidsgehandicapten. Met name de doelgroep 'vrouwen met zorgtaken' kan hier van profiteren. In het onderwijs zijn al goede ervaringen opgedaan met het aanschrijven van mensen die eerder in het onderwijs gewerkt hadden. Niet minder dan 17.000 mensen reageerden positief (Lenderink, PW 20 1999). Ook in ondermeer de zorgsector en beveiliging wordt onderzoek gedaan naar de samenstelling van de groep, de voorwaarden waaronder deze mensen weer in de sector willen gaan werken, e.d. Het betreft niet alleen mensen die nu niet werken maar wel zouden willen werken, maar ook personen die in het verleden een opleiding hebben gevolgd in de gewenste richting maar hier niets meer mee doen.

Enige relevante literatuur

ARBEIDSVOORZIENING. Regionale arbeidsmarktprognose 1998-2002. Zoetermeer: Arbeidsvoorziening Nederland, 1998.

BERENDS JGJ. De kortste weg naar werk. Sociaal Bestek 1999; (6): 19-22.

HAAN HF de, SMIT AA. Vaarwel! Wees welkom! Over het uitgestelde afscheid van de onderkant van de arbeidsmarkt. Hoofddorp: TNO Arbeid, 1999.

KONING J de et al. Omvang, oorzaken en gevolgen van vraagknelpunten op de arbeidsmarkt. Rotterdam: NEI, 1999.

KONING J de . De grenzen van het arbeidsmarktbeleid. Assen: van Gorcum, 1999.

MINISTERIE VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID. Sociale Nota 2000. 's Gravenhage: Sdu Uitgever, 1999.

ROA. De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2004. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, 1999.

WARMERDAM J, OLDE MONNIKHOF M en MOEREL H.Scholing van werkzoekenden: een onderzoek naar mogelijkheden en belemmeringen die uitkerings-, bemiddelings- en scholingsinstanties ervaren bij de toerusting van laag opgeleide werkzoekenden voor de arbeidsmarkt. 's-Gravenhage: SZW, 1999.

3. Ontwikkelingen in de sociale zekerheid

3.1 Inleiding

Tot enkele jaren terug was de doelstelling van de sociale zekerheid éénduidig, namelijk 'inkomensbescherming tegen risico's'. Halverwege de jaren negentig ontstaat echter de notie dat de doelstelling tweeledig is, zoals ook de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid opmerkt in het rapport 'Van verdelen naar verdienen' (1997). De WRR stelt dat in het belang van de houdbaarheid van het stelsel de doelstelling van de sociale zekerheid is aangevuld: 'zinvol werk voor wie kan werken en een adequaat niveau van uitkeringen voor wie dit niet (meer) kan'(WRR, 1997). Er dient eerst bekeken te worden of en waar iemand nog kan werken, alvorens een uitkering wordt verstrekt.

Consequenties
Deze verschuiving in de doelstelling van de sociale zekerheid heeft belangrijke consequenties voor de relatie tussen het arbeidsvoorzieningsbeleid en het sociale zekerheidsbeleid. Het arbeidsvoorzieningsbeleid is meer en meer een verlengstuk van sociaal zekerheidsbeleid aan het worden (Sol, 1999). De twee publiekrechtelijke gebouwen, dat van de sociale zekerheid en dat van arbeidsvoorziening, stonden aanvankelijk los van elkaar. In de jaren negentig zijn zij nauw met elkaar verbonden. De nadruk op 'werk boven uitkering' komt onder meer tot uitdrukking in de in de afgelopen vijf jaar ingevoerde algemene wetgeving op dit terrein, zoals de WIW, de nieuwe Bijstandswet, de nieuwe Wet Arbeidsvoorziening en de nieuwe SUWI voorstellen van het Kabinet. Ook de al wat langer bestaande SPAK-regeling (binnen de WVA) dient in dit kader genoemd te worden.

Enkele nieuwe wettelijke regelingen die specifiek betrekking hebben op sociale zekerheid en de bevordering van de arbeidsparticipatie van arbeidsgehandicapten zijn de nieuwe WSW, de Wulbz, het Pemba-complex en niet in de laatste plaats de wet REA. In relatie met deze laatste wettelijke regeling dient verder gewezen op het 'Arbeidsgehandicaptenbesluit' waardoor belangrijk meer personen met een beperking wegens ziekte of gebrek gebruik kunnen maken van reïntegratie-instrumenten.
Ook de Wet Boeten en Maatregelen speelt een belangrijke rol als het gaat om regelgeving die de activering van werklozen en werkzoekenden wil bevorderen en tevens het uitkeringsvolume beperken.
Dit geldt zij het in mindere mate, ook voor onder meer de Wet Flexibilisering en Zekerheid (Flexwet), de nieuwe Arbowet en de nieuwe wet op de ondernemingsraden (WOR).

Nieuwe wetgeving resulteert onder meer in de (geplande) opheffing van de zelfstandig door werkgevers en werknemers bestuurde arbeidsvoorzieningorganisatie. Anderzijds worden er nieuwe instituties in het leven geroepen zoals de publieke

Centra voor Werk en Inkomen (CWI) en de private arbeidsintegratiebedrijven. Ook is er een groot aantal nieuwe incentives voor werkgevers en werknemers om de arbeidsparticipatie van werkzoekenden en arbeidsgehandicapten te bevorderen.

Uitgangspunten in beleid en beleidsonderzoek
De belangrijkste uitgangspunten die, althans tot voor kort, richtinggevend zijn voor het sociale zekerheidsbeleid en het arbeidsvoorzieningbeleid van de overheid zijn: invoering van marktwerking en privatisering van het stelsel, een activerend stelsel, regionalisatie van de uitvoering, geen invloed van werkgevers en werknemers op de publieke gevalsbehandeling en een onafhankelijk toezicht (Sol, 1999). Dit zijn ook de hoofdconclusies van de parlementaire enquêtecommissie Buurmeijer (1993).
De overheid heeft niet alleen een taak waar het gaat om het formuleren van uitgangspunten en doelstellingen van het sociale zekerheidsbeleid door middel van wet- en regelgeving, zij moet het stelsel ook beheren en beheersen. Dat wil zeggen dat zij ook zorg draagt voor de implementatie van wettelijke regelingen. Pas na implementatie van wetgeving kan worden vastgesteld of de beoogde doelstelling ook bereikt wordt, of de regeling het beoogde effect heeft. Dit laatste vormt één van de centrale thema's van het beleidsonderzoek.

Het mag duidelijk zijn dat in beleidsonderzoek het niet voldoende is om min of meer gerealiseerde doelen als indicatie voor effecten en maat voor de beleidsprestaties te gebruiken, omdat de optiek van de verschillende hoofdrolspelers (uvi, arbodiensten, cliënt, arbeidsvoorziening, etc) verschilt. Daar komt bij dat ook onbedoelde effecten en knelpunten in de uitvoering in ogenschouw dienen te worden genomen (De Bock e.a., 1999.). De signalering van de knelpunten in de uitvoering is van groot belang. Een wettelijke regeling die tegemoet lijkt te komen aan de doelen van de overheid hoeft niet uitvoerbaar te zijn, bijvoorbeeld vanwege gebrek aan geschikt personeel bij de uitvoerders of wanneer de regeling te ingewikkeld is.

Knelpunten kunnen ook ontstaan omdat er een discrepantie bestaat tussen de wet- en regelgeving en de toepassing in individuele gevallen en vanwege de ruimte die uitvoerende ambtenaren hebben bij het interpreteren van reïntegratieregels en procedures. De overheid is voortdurend bezig deze knelpunten weg te nemen. Van der Veen signaleert drie kernpunten in de veranderingen in de recente wet- en regelgeving in relatie tot het uitvoeringsproces (Van der Veen, 1998):

1. vermindering van discretionaire ruimte door middel van precisering van wet- en regelgeving en aanscherping van rechten en plichten
2. het scheiden van verantwoordelijkheden van de verschillende bij de uitvoering van het beleid betrokken actoren door bestuurlijke herinrichting van het uitvoeringsproces via decentralisatie en ontvlechting tussen beleid en uitvoering
3. het inrichten van de uitvoering in de lijn van een 'transactiemodel', dat betekent het introduceren van financiële incentives voor uitvoeringsorganisaties en de introductie van marktwerking binnen het kader van sociaal beleid.

Veranderingen in de opdrachtgever-opdrachtnemer-relatie
De voorstellen die door de commissie Buurmeijer zijn gedaan ter verbetering van het stelsel van sociale zekerheid hadden behalve op privatisering en marktwerking ook betrekking op verandering van de opdrachtgever-opdrachtnemer-relatie. Als voorbeeld van de veranderende opdrachtgever-opdrachtnemer-relatie noemt Sol (1999) de in het laatste decennium snel in aantal toegenomen zelfstandige bestuursorganen (ZBO's). "Bij deze vorm van verzelfstandiging van overheidsdiensten beperkt de overheid zich tot het sturen op afstand. In het beleid worden de hoofdlijnen vastgelegd. De uitvoering van de diensten wordt verzelfstandigd en deze verzelfstandigde diensten krijgen beslissingsbevoegdheid toebedeeld." Voorbeelden hiervan zijn het op te richten LIWI, het Lisv, het Ctsv en het publieke deel van de uitvoeringsinstellingen. De overheid tracht op afstand het beleid te sturen door een combinatie van marktprikkels en regulering.
Een belangrijke vraag voor de overheid als opdrachtgever is nu welke mogelijkheden er zijn om de opdrachtnemer (ZBO's, marktpartijen) te laten handelen in overeenstemming met het belang en de beleidsuitgangspunten van de overheid. Met andere woorden, "welke mogelijkheden zijn er om de handelingen van de opdrachtnemer zodanig te sturen dat bezien vanuit de opdrachtgever op zo efficiënt mogelijke wijze de risico's van ongewenst gedrag worden beperkt". Een ongewenst gedrag betekent voor alle niveaus van uitvoering en voor de burger: passief gedrag gericht op het ontvangen van een uitkering.

Enige relevante literatuur

BOCK D.E. de et al. Beleidsevaluatie: zwart gat en dynamiek. Den Haag, Berenschot Fundatie, Delwel 1996.

Sol, E. De rol van de overheid en de sociale partners in het arbeidsvoorzieningsbeleid. In P.F. van der Heijden e.a. (red.), Naar een nieuwe rechtsorde van de arbeid? Den Haag: Sdu, pp. 363-394.

WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) Activerend arbeidsmarktbeleid, Den Haag: Staatsuitgeverij, 1987.

Veen, R.J. van der, Uitvoering van beleid. Een beschouwing over onderzoek naar de uitvoering van wet- en regelgeving in Nederland. In: Recht en werkelijkheid, 2; 4-7 (1998).

WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid). Van verdelen naar verdienen: afwegingen voor de sociale zekerheid in de 21e eeuw, Den Haag, 1997.

3.2 De organisatie van de sociale verzekeringen

Het jaar 1999 heeft grotendeels in het teken gestaan van de vraag hoe de verdere marktwerking en privatisering van de sociale zekerheid gestalte kon krijgen, de zogeheten SUWI-discussie. SUWI staat voor Structuur Uitvoering Werk en Inkomen. Uiteindelijk heeft het kabinet als voorkeursoptie uitgesproken om de uitvoering van de sociale verzekeringen en een groot deel van de huidige taken van Arbeidsvoorziening te laten uitvoeren in publiek rechtelijke organisaties en de bemiddelingsactiviteiten uit te laten voeren door private organisaties (brief 19-11-'99).

In de uitvoering van de sociale verzekeringen was en is een centrale rol weggelegd voor de zogeheten Centra voor Werk en Inkomen. Dit is een regionale vorm van samenwerking van uitvoeringsinstellingen sociale verzekeringen met Arbeidsvoorziening en gemeenten. Deze vorm van samenwerking past in de zogeheten éénloket-gedachte, waarbij de samenwerking tussen de organisaties zou leiden tot een verbetering van het op activering en reïntegratie gerichte beleid. Het kabinet formuleerde destijds de doelstelling als volgt "het zoveel mogelijk mensen aan werk helpen via een klantvriendelijke, efficiënte en effectieve toeleiding naar arbeid en zo nodig uitkeringsverstrekking." Aan de CWI's wordt ook in het huidige plan van het kabinet een belangrijke rol toegekend. Het Ctsv heeft bij vier CWI's onderzoek gedaan (Terpstra e.a 1999). Ze komt tot de conclusie dat de wijze waarop in CWI-verband wordt samengewerkt nauwelijks enige meerwaarde oplevert voor de uitvoering van de WW. De samenwerking is in de praktijk vaak te beperkt om doelstellingen als verbetering van toegankelijkheid, cliëntenvriendelijkheid en activering te realiseren. In plaats van het realiseren van de één-loket-gedachte heeft de WW-aanvrager nu bij de aanvraag te maken met een derde instantie (CWI) naast de uvi en Arbeidsvoorziening.

Op een eerder moment besteedde het Ctsv in een rapportage inzake verbetering en sturing van rechtmatigheid aandacht aan het aspect "de anticipatie op rechtmatigheidrisico's ten gevolge van het ontstaan van CWI's (Van Apeldoorn 1999). Aanleiding om dit aspect te betrekken in de rapportage was dat het College mogelijke risico's voorzag door het ontstaan van operationele CWI's waardoor uvi's geconfronteerd worden met een instabiele situatie waarbij binnen een regio permanent verschillende werkprocessen en aansturingslijmen zullen voorkomen. Noch het Lisv, noch de uvi's hebben een op rechtmatigheid en tijdigheid gerichte risicoanalyse uitgevoerd naar aanleiding van het ontstaan van CWI's. Uit deze rapportage blijkt ook dat de uvi's aangeven dat zij hun werkprocessen niet hebben aangepast aan de nieuwe samenwerking maar hun inbreng in het CWI zien als "vooruitgeschoven post" van de uvi.

Om de onderlinge samenwerking binnen CWI's te faciliteren is het Cliënt Volg Communicatie Stelsel opgezet. Met het CVCS wordt beoogd de procesgerichte samenwerking en de communicatie tussen de drie kolommen te ondersteunen. De bedoeling is dat de samenwerkende partijen tijdens de begeleiding van cliënten via CVCS relevante gegevens van cliënten voor arbeidstoeleiding kunnen vastleggen en

uitwisselen. Momenteel lopen daartoe enkele pilots. Tijdens het Nationaal Sociale Zekerheidscongres in Rotterdam (november 1999) waar in een van de bijeenkomsten CWI en informatieverzorging centraal stond, werd als verklaring voor het uitblijven van het succes van CVCS gewezen op de vrijblijvendheid van de samenwerking. Doordat elke regio onder het motto "laat duizend bloemen bloeien" zijn eigen vorm van samenwerking mocht kiezen verschillen de samenwerkingsvormen per regio. Bovendien is, zoals ook blijkt uit de Ctsv-onderzoeken, de mate van samenwerking zeer beperkt en dus is er vanuit de huidige werkwijze ook weinig behoefte aan, respectievelijk draagvlak voor, een CVCS. Hanraets formuleerde in 1998 twee belangrijke randvoorwaarden om CVCS als ICT-instrument succesvol te kunnen inzetten. Dat zijn een integrale klantbenadering in een uitgekristalliseerde sv-organisatie waarbij de afzonderlijke organisatiebelangen worden losgelaten plus een heldere politieke visie op de mogelijkheden van ICT voor de sociale zekerheid. Het lijkt erop dat hij op zijn wenken bediend gaat worden volgens de huidige plannen van het kabinet waarin een centrale rol is weggelegd voor de CWI's onder landelijk aansturing.

In de huidige organisatie is gekozen voor een rol van opdrachtgever (Lisv) en opdrachtnemer (uvi). De sectorale invloed van de sociale partners is op afstand gezet. Ze hebben momenteel een adviserende functie naar het Lisv. Het beoogde perspectief in de nieuwe sv-organisatie was dat de sectorraden (evenals grote werkgevers) een opdrachtgevende rol zouden krijgen in plaats van het Lisv. Het Ctsv heeft onderzoek gedaan naar de wijze waarop het Lisv invulling geeft aan haar wettelijk verplichting om sectorraden te betrekken bij de uitvoering van zijn taken (Koemans e.a. 1999). Sectorraden blijken hun rol zeer verschillend in te willen vullen. Dit varieert van het via advisering leveren van inhoudelijke inbreng op sectorspecifieke aspecten tot de meest ruime rol zoals de bedrijfsvereniging die destijds invulde als opdrachtgever. Tussen het Lisv en de sectorraden is hierover geen consensus ontstaan. De Ctsv acht het wenselijk dat de staatssecretaris zich erover uitspreekt.
Uit de evaluatie blijkt dat de sectorraden zeer ontevreden zijn over de informatievoorziening door het Lisv. Het Lisv verwacht van sectorraden kwalitatief goede en goed onderbouwde adviezen. De sectorraden zijn daarvoor echter afhankelijk van middelen (geld en informatie) van het Lisv. Over de financiering en informatievoorziening bestaat bij de sectorraden veel onvrede. In het plan van werkzaamheden voor het jaar 2000 geeft het Lisv aan te streven naar het uitbouwen van de inhoudelijke advisering door de sectorraden en een verdergaande uitbreiding van sector en branchegerichte informatie, mede ten dienste van de sectorraden.
In de huidige SUWI-plannen van het kabinet worden de sociale partners nog verder op afstand geplaatst wat betreft premie-inning, claimbeoordeling en toekennning van subsidies en hebben zij op sectoraal niveau geen opdrachtgevende rol. Een opdrachtgevende rol hebben zij wel ten aanzien van de uitvoering van reïntegratie.

De WRR heeft een voorstudie gepubliceerd met als titel "Over publieke en private verantwoordelijkheden" (1999). In de bijdrage van Bovens en Scheltema ligt de nadruk op de vraag wanneer, bezien vanuit het staatsrecht, een publieke aanpak het meest aangewezen is en wanneer een particuliere organisatievorm de voorkeur heeft.

Ze beredeneren hun afweging vanuit vijf criteria: democratische legitimatie, rechtsgelijkheid, rechtszekerheid, doelmatigheid en doeltreffendheid. Ze passen dit rechtsstatelijke redeneerpatroon toe op twee situaties waaronder die van een "beschikkingsfabriek". Ze komen tot de conclusie dat het belangrijkste argument dat pleit voor privatisering is het verbeteren van de doelmatigheid. Door het creëren van concurrentie is de kans groot dat privatisering leidt tot lagere kosten en grotere serviceverlening. Vanuit de andere criteria bezien heeft uitbesteding volgens hun redeneerpatroon meer nadelen dan voordelen. Een grootschalige beschikkingsfabriek vergt echter zodanige investeringen in kennis en apparatuur dat er maar weinig aanbieders tegelijk zullen zijn. "Het uitbesteden van de beschikkingsverlening aan private bedrijven brengt dan met zich mee dat voordelen op het punt van doelmatigheid niet worden bereikt of althans niet aan de overheid ten goede komen. Eerder zal er sprake zijn van een afhankelijkheid van de overheid, die negatief in de kosten kan uitwerken." (ibid, pg. 158).

In het voorstel van het kabinet wordt de bemiddeling een taak voor de private markt die werkt in opdracht van een publieke organisatie of in opdracht van een individuele werkgever in de eerste twee jaar van arbeidsongeschiktheid voor zover de betrokkene geen WW ontvangt. Deze werkzaamheden van Arbeidsvoorziening zullen worden geprivatiseerd. De overige taken van Arbeidsvoorziening worden uitgevoerd door de Centra voor Werk en Inkomen die worden aangestuurd door het Landelijk Instituut voor Werk en Inkomen. De taken van de huidige uvi's met betrekking tot de claimbeoordeling en de uitkeringsverzorging (de distribuerende functie) worden uitgevoerd door een Uitvoeringsorgaan Werknemersverzekering. Zowel de UWV als het LIWI kent een professionele hoofddirectie en een raad van beheer waarvan de onafhankelijke leden benoemd worden door de minister van SZW. De sociale partners hebben een adviserende rol in de Raad van Advies die het LIWI adviseert. De komende tijd zal waarschijnlijk de besluitvorming rond dit plan in gang gezet worden en zullen de uiteindelijke contouren helderder worden.

Enige relevante literatuur

APELDOORN B van. Rapport van bevindingen en conclusies inzake verbetering en sturing rechtmatigheid, voorjaar 1999. Zoetermeer: Ctsv, 1999.

BOVENS MAP, SCHELTEMA M. Rechtsstatelijke redeneerpatronen. In DERKSEN W, EKELENKAMP M, HOEFNAGEL FJPM, SCHELTEMA M, red. Over publieke en private verantwoordelijkheden. Den Haag, WRR, Sdu Uitgevers, 1999.

HANRAETS PTAM. Infrastructuur voor werk en inkomen. Sociaal Bestek 1998: 60(9):2-5.

KOEMANS JA, LAMBOO JGHM, DIEPENHORST JJ, BAKKER AC den. Het Lisv en de sectorraden. Zoetermeer: Ctsv, 1999.

Lisv-informatie. Special: plan van werkzaamheden Lisv 2000. 1999 nr. 10.

NATIONAAL FORUM '99 SOCIALE ZEKERHEID 24 en 25 november 1999. Sociaal Bestek/NSC.

MINISTERIE VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID. Nadere uitwerking van een onderdeel van de structuur uitvoering werk en inkomen ten behoeve van consultatiegesprekken; brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1999-2000, briefkenmerk BO/99/73942 d.d. 19 november 1999.

TERPSTRA J, MULLENDERS P, HAZELAAR G, HECKE R van. Uitvoering in samenwerking. Zoetermeer: Ctsv, 1999.

3.3 Het ontbreken van stuurinformatie

Op enkele onderdelen is in de loop van 1999 nieuwe informatie beschikbaar gekomen met betrekking tot arbeidsgehandicapten. Zo heeft het Lisv-cijfers gerapporteerd afkomstig uit REMON over het eerste jaar REA. Over de REMON-publicatie schrijft het Lisv zelf:
"Hoewel de kwaliteit van de bestanden sterk is verbeterd, bevatten ze nog enkele knelpunten waarover overleg met de uvi's plaatsvindt. Met name het hoge percentage onbekend bij sommige algemene kenmerken zoals de mate van arbeidsongeschiktheid, faseringsgegevens en de registratie van enkele plaatsingskenmerken..."
Overigens ontbreken cijfers voor het GUO en zijn in de bestanden van het SFB en het USZO een aantal gegevenselementen nog niet volledig. Gegevens over effectiviteit van de reïntegratie-inspanningen of reïntegratie-instrumenten ontbreken.

Ook heeft het Lisv een eerste publicatie gemaakt met gegevens over arbeidsgehandicapten uitgesplitst naar sector. Voor een deel ontbreekt hierin informatie omdat tijdsreeksen niet meer beschikbaar kunnen zijn (zoals voor de WAZ). Voor een deel, bijvoorbeeld met betrekking tot REA, is deze informatie (nog) niet bekend. Het Lisv heeft in haar jaarplan 2000 voorgenomen om te streven naar een verdere en uitgebreidere presentatie van informatie met een regionale invalshoek en het beschikbaar stellen van meer sector- en branchespecifieke informatie.

Een belangrijk beleidsitem is het aantal arbeidsgehandicapten in totaal en het aantal werkende arbeidsgehandicapten. Als beleidsdoel is destijds in de WAGW de norm op 5% werkende gedeeltelijk arbeidsgeschikten gesteld. Het Ctsv stelt in haar augustusrapportage op basis van de resultaten van het SZW-werkgeverspanel dat het percentage in 1998 1,9% bedraagt. Registraties en valide schattingen van het aantal arbeidsgehandicapten ontbreken (De Vos en Besseling, 1999). Ook is er (nog) geen eenduidige registratie van de werksituatie van arbeidsongeschikten. Dit was aanleiding voor het Lisv om op basis van een combinatie van bestandsanalyse en onderzoek een schatting te maken (De Jong en Bruinsma, 1999). Het Lisv geeft in het plan van werkzaamheden 2000 aan dat ze voornemens om over te gaan tot "dynamisch bestandsbeheer". Hiermee wordt beoogd dat actuele informatie beschikbaar is

waarmee aanbod en vraag kunnen worden gematched en waarmee een doelgroepenbeleid kan worden ondersteund. Het Lisv streeft ernaar om in 2000 dit dynamische bestandsbeheer op het niveau van de individuele uitkeringsgerechtigde te richten. Overigens stelt het Lisv ook in haar jaarplan voor 2000 dat het niet altijd wenselijk c.q. noodzakelijk is om informatie continu te verzamelen. Alternatieven zoals een simpele informatieuitvraag is ook een mogelijkheid. In dit verband geeft het Lisv aan dat onderzoek als onderdeel van de informatievoorziening beter op de agenda dient te komen.

Het Lisv vraagt onder de noemer GIM-V sinds 1 januari 1999 de uitvoeringsinstellingen gericht uit. Dat omvat zowel een papieren rapportage als ook een elektronische gegevensuitvraag. De Lisv-rapportage Verantwoordingsinformatie GIM-V mei 1999 bevat een groot aantal (tijdigheids)cijfers voor referentiediensten. De rapportage bevat een aantal witte plekken omdat de uitvoeringsinstellingen niet alle gewenste gegevens kunnen of willen aanleveren. Zo bevat de rapportage over Cadans ruim 100 grafieken waarvan driekwart nog niet is gevuld.

Gepubliceerde cijfers blijken niet altijd te zijn wat ze suggereren. Zo heeft Arbeidsvoorziening gepubliceerd dat er in 1998 17.664 personen zijn geplaatst. Naar aanleiding van twijfels op dit punt heeft Arbeidsvoorziening desgevraagd uiteengezet dat dit aantal een telling op productniveau betreft; een telling op persoonsniveau komt uit op 10.864 (Lisv-informatie maart 1999). Ondertussen zijn hierover afspraken gemaakt tussen het Lisv en CBA.

Enige relevante literatuur

JONG H de, BRUINSMA H. Werkende WAO'ers Amsterdam: Lisv, 1999.

KOEHLER JBI, SPIJKERBOER PM. Augustusrapportage arbeidsongeschiktheidsverzekeringen 1999. Zoetermeer: Ctsv 1999.

Lisv. Verantwoordingsinformatie GIM-V Sectorale rapportage over tijdigheid en kwantitatieve aspecten van referentiediensten, 1e kwartaal 1999, Cadans. Amsterdam: Lisv mei 1999.

Lisv. Plan van werkzaamheden Lisv 2000. Lisv-informatie, jaargang 1999, nr. 10.

Lisv. Informatie sociale verzekeringen naar sectoren, 1e half jaar 1998. Amsterdam: Lisv 1999.

Lisv. Cijfers eerste jaar Wet REA. Amsterdam: Lisv, september 1999.

VOS EL de, BESSELING JJM. Arbeidsgehandicapten en reïntegratie-instrumenten. In: Houtman ILD, Smulders PGW, Klein Hesselink DJ, red. Trends in arbeid 1999. Alphen aan de Rijn: Samson 1999.

3.4 Evaluatie van beleid: enkele lessen uit het buitenland

Deze paragraaf over lessen uit het buitenland is het resultaat van werkzaamheden van TNO Arbeid in het kader van het lidmaatschap aan GLADNET, een internationaal netwerk van instituten en organisaties op het gebied van sociale zekerheid en reïntegratie. De website van GLADNET wordt zeer regelmatig geraadpleegd en gebruikt voor discussie door een internationaal publiek van wetenschappers en beleidsmakers met een professionele belangstelling voor thema's gerelateerd aan 'activering en reïntegratie'.

Bij de eerste behandeling van het Wetsvoorstel voor de Wet REA drong de Tweede Kamer erop aan dat er anderhalf tot twee jaar na invoering van de Wet REA de eerste evaluatie ervan zijn beslag zal krijgen. Dit verzoek sluit aan bij het idee van de Algemene Rekenkamer dat, als reactie op de toenemende complexiteit van bestaande wetgeving, bij het concipiëren van wet- en regelgeving tevens de evalueerbaarheid ervan geregeld moet worden. Dit idee sluit eveneens aan op de al langer bestaande praktijk in de Verenigde Staten van Amerika waar bij de invoering van nieuwe Federale wet- en regelgeving er voldoende budget wordt gereserveerd voor de tijdige evaluatie daarvan. Blijkt namelijk uit de evaluatie dat de wet onuitvoerbaar is, niet het beoogde effect sorteert of te veel niet bedoelde neveneffecten met zich brengt dan wordt deze alsnog ingetrokken of bijgesteld. Deze praktijk voorkomt wildgroei in wetgeving en geeft beleidsmakers inzicht in de effecten van het eigen beleid. Genoemde praktijk is niet in de laatste plaats van toepassing op het terrein van de sociale zekerheid. Enerzijds zijn er pressiegroepen en politici die beducht zijn voor verspilling van belastinggelden aan (inkomens)beschermingsmaatregelen vanuit de federale overheid, anderzijds zijn er belangengroepen die zeer beducht zijn dat de uitvoering van wetgeving niet de beoogde effecten heeft. Gezien het belang dat in de VS aan evaluatie van wetgeving en de uitvoering daarvan wordt gesteld is het niet verwonderlijk dat bijvoorbeeld de Social Security Administration (SSA, hoofdkantoor te Baltimore), die verantwoordelijk is voor de 'bijstandsverstrekking' aan een belangrijk deel van werklozen en arbeidsgehandicapten, omvangrijke onderzoeksafdelingen heeft. Deze beschikken, behalve over een in vergelijking met Nederland immens onderzoeksbudget, over de modernste onderzoeksfaciliteiten en dit trekt dan ook de crème de la crème van de onderzoekers en methodologen aan.

Toonaangevende Universiteiten op het onderhavige terrein van 'arbeid& handicap' zijn Rutgers University (State University of New Jersey, met onder meer M. Berkowitz en P. O'Leary (nu bij de SSA)), University of Michigan (R. Willis; Institute for Social Research (IRS)) en Cornell University (Ithaca N.Y.; onder meer S. M. Bruyère (School of Industrial and Labor Relations), R. Burkhauser en J. Butler (Policy Analysis and Management in the College of Human Ecology)). Een voorbeeld van een private organisatie die zich bezighoudt met methodeontwikkeling is The Lewin Group (onder meer D.C. Stapleton, Director of Applied Economics). In dit verband word gewezen op het 'Rehabilitation Research and Training Center for Economic Research on Employment Policy for Persons with Disabilities'(RRTC). Dit centrum is verbonden aan Cornell University en werkt samen met The Lewin Group en be-

schikt over een onderzoek- en scholingsbudget van ruim 6 miljoen dollar over een periode van 4 jaar, onder meer afkomstig van het United States Department of Education National Institute on Disability and Rehabilitation Research. Behalve voor beleidsevaluatie studies, methodeontwikkeling en het opzetten van internetsites is dit centrum opgezet voor het opleiden van gekwalificeerde onderzoekers op het terrein van sociale zekerheid, waarvan de SSA een belangrijk afnemer is.

Naast de VS zien we overigens dat ook in Engeland gewerkt wordt aan methodeontwikkeling voor beleidsevaluatie op het terrein van sociale zekerheid in het algemeen en dat van 'arbeid & handicap' in het bijzonder. In dit verband moet genoemd de Social Policy Research Unit (SPRU) van The University of York. (onder meer P. Thornton).

Als het gaat om overeenkomsten die zijn vastgesteld in de nieuwste ontwikkeling van methoden voor de evaluatie van beleidsmaatregelen op het terrein van arbeid en handicap dan is wel het gebruik van omvangrijke datasets voor het schatten van modellen. Een belangrijke reden daarvoor is dat het vaststellen van de effecten van sociaal beleid moet plaatsvinden op het microniveau, c.q. het niveau van beleidsdoelgroepen, personen en bedrijven. Dit is bijvoorbeeld het geval als men wil vaststellen of bepaalde beleidsinstrumenten ertoe bijdragen dat de kans op een baan voor een arbeidsgehandicapte vergroot wordt, of dat de zoekduur naar een baan verkleind wordt. Om dit effect te meten, moeten andere effecten die de kans op een baan kunnen beïnvloeden, zoveel mogelijk worden meegenomen. Op deze manier wordt het effect van het beleidsinstrument geabstraheerd van de andere effecten en zo zuiver mogelijk gemeten. Deze andere effecten kunnen zowel aanbod- als vraageffecten zijn. Bij aanbodeffecten valt te denken aan persoonlijke kenmerken van de cliënt, zoals de leeftijd, het geslacht, de nationaliteit, het opleidingsniveau etc.. Bij vraageffecten kan men denken aan arbeidsmarktverschillen. Zo kunnen er bijvoorbeeld regionale verschillen zijn of kan het jaargetijde van inschrijving bij het arbeidsbureau van invloed zijn op de zoekduur.

Om beleidseffecten te verklaren of te voorspellen worden econometrische modellen opgesteld. Voorbeelden daarvan zijn Probitmodellen, Hazardmodellen en Duurmodellen. Met een Probitanalyse kan bijvoorbeeld worden bekeken of de kans op een baan toeneemt of afneemt indien bepaalde beleidsinstrumenten zijn toegepast.[2]

Eén van de redenen dat juist in de VS de genoemde beleidsevaluatie methoden verder ontwikkeld zijn dan in ons land is dat de benodigde omvangrijke databestanden daar daadwerkelijk beschikbaar zijn. Genoemde wetenschappers in de VS kunnen niet alleen beschikken over grote longitudinale databestanden op persoonsniveau afkomstig van uitkerings- en administratieve organisaties zoals de SSA en censusda-

---

[2] Aan deze modellen wordt ook aandacht besteed in VOS EL de, HAZELZET AM, BESSELING JJM, WEVERS CWJ, SMITSKAM CJ, THEEWES JJM, WASSENAAR AEA, GENT MJ van. Prestatie van reactiveringsbeleid. Verslag van het onderzoek naar mogelijke modellering van het meten van prestaties van wetteljijke reintegratie-instrumenten. Hoofddorp: TNO Arbeid, 29 februari 2000 (vertrouwelijk).

ta uit bevolkingsonderzoek, zij worden ook gemachtigd om deze data te koppelen aan de hand van persoonsidentificatienummers. Behalve het schatten van modellen door middel van 'datamining' van afzonderlijke bestanden kunnen zij de modellen preciseren door deze onderling te koppelen. Dit laatste gebeurt uiteraard onder strikte door de overheid opgestelde voorwaarden.

Deze praktijk maakt het mogelijk om effecten van overheidsbeleid op het terrein van sociale zekerheid nauwkeurig te evalueren. Een voorbeeld is de invoering van de Anti Discriminatie Act (ADA) ruim tien jaar geleden. De ADA is bedoeld om discriminatie van gehandicapten op alle terreinen van het dagelijks leven tegen te gaan, niet in de laatste plaats op de werkvloer en tijdens sollicitaties.
Met behulp van geschatte econometrische modellen kon worden vastgesteld dat de ADA er toe heeft bijgedragen dat werkgevers meer actief zijn geworden om arbeidsgehandicapte werknemers in dienst te houden, onder meer door het vaker realiseren van werkaanpassingen (Burkhauser e.o., in How Policy Variables Influence the Timing of Social Security Disability Insurance Applications; Cornell University (RRTC), Augustus 1999). Verder kon worden aangetoond dat een restrictief beleid ten aanzien van het verkrijgen van arbeidsongeschiktheidsuitkeringen leidt tot een hogere en langere arbeidsparticipatie van personen die vanwege een ziekte of ongeval blijvend gezondheidsproblemen kregen.

Dat voor de evaluatie van de ADA en de ontwikkeling van beleidsevaluatie methoden niet alleen gebruik wordt gemaakt van beschikbare (administratieve) databestanden maar ook surveyonderzoek wordt verricht, blijkt onder meer uit studies door de Rutgers University. Berkowitz en O'Leary verrichten in 1997 een onderzoek onder alle ruim 40.000 werknemers van de Casino-industrie aan de Oostkust van de VS om na te gaan of (en waarom) de verschillende casino's aan de ADA verbonden Quotaverplichtingen voldeden. De door hen ontwikkelde 'Benchmark' methode biedt ook voor Nederland perspectief als het gaat om het vaststellen of bedrijven en bedrijfssectoren een voldoende aantal arbeidsgehandicapten in dienst hebben, bijvoorbeeld in verband met de Kwijtschelding- en Kortingsregeling Basispremie WAO.

Zonder volledig te kunnen zijn stellen we vast dat in de VS relatief veel expertise is opgebouwd rond evaluatie van beleid op het terrein van 'arbeid en handicap'. In Europa en Nederland is dit minder het geval, onder andere omdat er minder mogelijkheden zijn tot en minder ervaring is met het koppelen van (administratieve) bestanden aan censusdata bestanden en het schatten van modellen. Het onderzoek naar de kwaliteit van reactiveringsbeleid in de sociale zekerheid verkeert nog in een pril stadium en het vaststellen van goede methode, meetinstrumenten en prestatieindicatoren vereist nog veel ontwikkelwerk. Mede daarom zal in de literatuurverzameling over activering en reïntegratie in 2000 de nadruk komen te liggen op literatuur afkomstig uit het buitenland, met name de VS.

4. Ontwikkelingen in de arbeidstoeleiding: activering

4.1 Nieuw en geïntensiveerd beleid

In het overheidsbeleid wordt steeds meer rekening gehouden met het 'dubbele gezicht' van de arbeidsmarkt. Men wil dat waar mogelijk een verband wordt gelegd tussen enerzijds het onbenutte arbeidspotentieel en anderzijds het grote aantal (soms moeilijk vervulbare) vacatures. De belangrijkste ontwikkelingen in wet- en regelgeving hebben betrekking op:

- het toewerken naar een sluitende aanpak voor werklozen van 23 jaar en ouder;
- intensivering van het bestaande arbeidsmarktbeleid en een meer op reïntegratie gerichte uitvoeringsorganisatie;
- specifieke doelgroepen.

De eerste twee punten worden in deze paragraaf verder toegelicht. Het doelgroepenbeleid komt in paragraaf 4.2. aan de orde.

Sluitende aanpak
De overheid werkt aan een sluitende aanpak voor de nieuwe instroom van volwassen werklozen, voor zover zij een aanbod (zoals scholing, werkervaring, sollicitatietraining) nodig hebben om aan werk te kunnen komen. De sluitende aanpak is de Nederlandse invulling van het tweede richtsnoer van het Europees werkgelegenheidsbeleid, dat eind 1997 tijdens de Europese Top in Luxemburg is vastgesteld. Nederland voldoet al aan de richtsnoer tot een sluitende aanpak voor jongeren. Dit is vormgegeven door de Wet Inschakeling Werkzoekenden (WIW). In de eerstkomende jaren zal het accent liggen op de groep moeilijk bemiddelbare langdurig werklozen. Hiervan is bijna een kwart ingedeeld in fase 3 en meer dan de helft in fase 4. De sluitende aanpak voor volwassen werklozen wordt stapsgewijs ingevoerd en moet uiterlijk in 2003 zijn gerealiseerd. Als eerste stap is voor 1999 165 miljoen extra beschikbaar gesteld om 30.000 extra trajecten uit te voeren. De middelen zijn verdeeld over het Lisv, gemeenten en Arbeidsvoorziening. Uit de uitvoeringspraktijk is inmiddels gebleken dat de sluitende aanpak aanpassingen vergt van de werkprocessen. Het gaat er daarbij met name om dat de totale omvang van de doelgroep in beeld komt, afspraken met andere uitvoerders worden gemaakt en gevolgd wordt of nieuwe werklozen al een traject is aangeboden (SZW, 1999).

Intensivering bestaand beleid
Enkele nieuwe ontwikkelingen in het bestaand arbeidsmarktbeleid (WIW, Instroom/Doorstroombanen, WSW, SUWI) zijn:

- Gedurende 1998 en 1999 ontvangen de vier grote steden extra middelen voor het activeren van bijstandscliënten naar WIW-activiteiten en het bevorderen van uitstroom uit naar regulier werk. Het komende jaar moeten de vier grote

steden het accent verschuiven naar sociale activering van fase 4 bijstandsgerechtigden.

- Met de Regeling in- en doorstroombanen is het programma voor extra werkgelegenheid voor langdurig werklozen uitgebreid van 40.000 tot 60.000 arbeidsplaatsen vanaf 1999 tot 2002. Het betreft structurele banen met een vast dienstverband, gebaseerd op bestaande CAO's en arbeidsvoorwaardenregelingen. De regeling in- en doorstroombanen langdurig werklozen vervangt sinds 1 januari 1999 de Melkert-1-regeling. De doorstroombanen zijn bestemd voor werknemers die minstens vijf jaar een Melkerstatus hebben.
- De gelden die gemoeid zijn met de ABW en de WIW worden gebundeld in een Fonds voor Werk en Inkomen en het gemeentelijk aandeel in de financiering van de bijstand wordt vergroot. Het Fonds dient de uitstroom uit de bijstand te bevorderen door een directe relatie te leggen met gemeentelijke arbeidsmarktinstrumenten en daarbij tevens te bewerkstelligen dat gemeenten voldoende worden beloond voor het voeren van een succesvol uitstroombeleid. In de toekomst worden waarschijnlijk meer budgetten voor reïntegratie toegevoegd aan het gemeentelijk Werkfonds (= het WIW-budget).
- De uitvoeringsorganisatie van de werknemersverzekeringen, de bijstand en de arbeidsvoorziening wordt ingrijpende heringericht (SUWI-operatie). Het doel van de SUWI-operatie is: Eén loket bij de start van 'het proces'; een betere en snellere activering; een vergroting van de effectiviteit en de efficiency van de uitvoering. In de plannen krijgen de CWI's veel aandacht. In het vorige hoofdstuk is hier ook al op gewezen. De essentie van het CWI is het ene loket. Daar wordt eerst naar werk gezocht en dan pas wordt een uitkering verstrekt. Tevens wordt men er als werkzoekende geregistreerd. De registratie geeft recht op arbeidsbemiddeling door het CWI. Onderdeel van de registratie is de faseindeling (1 t/m 4), met behulp van de Kansmeter die vanaf 1 januari 1999 wordt gehanteerd door de intakers van gemeenten, arbeidsbureaus, uitvoeringsinstellingen en CWI-kantoren. De gehele basisdienstverlening van Arbeidsvoorziening zal onderdeel worden van de Centra voor Werk en Inkomen (CWI). De huidige reïntegratieactiviteiten van Arbeidsvoorziening worden ondergebracht in een geprivatiseerd bedrijf (Reïntegratiebedrijf Arbeidsvoorziening). Dit bedrijf zal in concurrentie met andere aanbieders op de markt opdrachten moeten verwerven. De totale begeleiding en bemiddeling van werklozen en arbeidsongeschikten wordt aan de markt uitbesteed. Met het oog op deze ontwikkelingen heeft het CBA reeds besloten tot een splitsing van de organisatie in de basisdiensten en de reïntegratiediensten van de huidige Arbeidsvoorzieningsorganisatie. Hierdoor zullen in 2000 twee afzonderlijke organisatie ontstaan: het Basisdienstverleningsbedrijf en het Reïntegratiebedrijf.

Binnen de Tweede Kamer zou er inmiddels brede steun voor de SUWI-operatie bestaan (SZW, 1999). De reacties van betrokkenen uit het veld van arbeidstoeleiding waren echter minder positief: "Meer bureaucratie, structureel hogere kosten, bijzonder veel geschuif met (elektronische) dossiers tussen instanties, twijfels of het wel echt bij een loket zal blijven, privacy risico's verbonden aan de liberalisering van de uitvoeringsorganisatie (het 'weglekken' van publieke gegevens, die vervolgens voor

commerciële doeleinden worden gebruikt, etc." (LISV Magazine, mei 1999). Ook Noordam geeft in SMA (juni 1999, nr.6) blijk van zijn ontevredenheid. Talloze onderwerpen moeten volgens hem nog worden uitgewerkt. Uitgesproken slecht vindt hij het idee om de taken en bevoegdheden met betrekking tot de uitvoering van de werknemersverzekeringen over twee bestuursorganen te verkavelen. Dit is vragen om moeilijkheden. Voor een heldere uitvoeringsstructuur acht hij het van wezenlijk belang dat één (publieke) instelling (in dit geval het CWI) de verantwoordelijkheid voor de uitvoering draagt. Recentelijk (november 1999) heeft de overheid de plannen naar aanleiding van de kritiek gewijzigd. De overheid heeft nu vrijwel alle verantwoordelijkheid naar zich toegetrokken, met uitzondering van de bemiddeling van werklozen en arbeidsongeschikten.

Kritiek op het SWI-proces komt ook uit de directe bemiddelingspraktijk. Zo stelt Donkersgoed (Sociaal Bestek 6, 1999) dat de grote verliezer in de nieuwe structuur de allochtone werkzoekende is. Zij heeft tijdens het project 'Ondernemers in Brabant doen meer' ervaren dat een groot deel van de bedrijven en gemeenten al overtuigd zijn van de noodzaak om ook allochtonen aan te nemen. Het probleem ligt volgens haar bij de afstemming tussen vraag en aanbod en het bereik van het aanbod. Dit aspect is totaal onderbelicht. Voor de werkgever is het onbegonnen werk om bij gemeenten, uitvoeringsorganisaties, (het geprivatiseerde deel van) Arbeidsvoorziening, uitzendorganisaties of bij andere private bureaus te zoeken naar de juiste allochtone werkzoekende. Alle aandacht van deze organisaties is geconcentreerd op het versterken van het aanbod van werkzoekenden. Arbeidsvoorziening doet echter in het kader van basisdienstverlening niets voor werkzoekenden waarvoor geen traject is ingekocht, terwijl ook allochtonen ingedeeld in fase 1 een duwtje in de rug nodig hebben; ook voor werkgevers wordt niet veel meer gedaan dan het registreren van vacatures. Volgens Donkersgoed moet er voor bemiddeling en toeleiding van allochtonen gezocht worden naar een veel actievere manier om de doelgroep te bereiken.

Overige regelgeving

Voor mensen die zijn aangewezen op laagbetaald werk, is werken uit financieel oogpunt vaak weinig aantrekkelijk. De verhouding tussen uitkering en nettoinkomen ligt zowel voor laagopgeleiden om vanuit een uitkeringssituatie aan de slag te gaan als voor ouderen die voor de beslissing staan om wel of niet door te werken zeer hoog. De financiële prikkel om te gaan of te blijven werken is voor deze groepen, internationaal vergeleken, relatief gering. In de herziening van het belastingstelsel in 2001, dat in 1999 bekend is gemaakt, neemt het verschil tussen werken tegen het minimumloon en niet-werken met tenminste 2,5 procent toe. Er wordt verder onderzocht hoe het belemmerend effect van de regelingen op de arbeidsdeelname kan worden verminderd (SZW, 1999).

Enige relevante literatuur

BERENDS JGJ. De kortste weg naar werk. Sociaal Bestek 1999; (6): 19-22.

DONKERSGOED C van. Regelgeving lost niets op voor allochtone werkzoekende. Sociaal Bestek 1999; (6): 29-30.

LISV Magazine, 1999; (3): 4-6.

MINISTERIE VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID. Sociale Nota 2000. 's Gravenhage: Sdu Uitgever, 1999.

NOORDAM FM. SUWI: Meer bureaucratisch autisme of meer mensen aan het werk? SMA 1999 (6):306-317.

4.2 Beleid voor specifieke doelgroepen

Enkele doelgroepen waar recentelijk apart beleid voor is ontwikkeld zijn:

- Langdurig werklozen
- Etnische minderheden
- Ouderen
- Vrouwen (met zorgtaken)
- Laagopgeleiden
- Jongeren

Publicaties over deze doelgroepen worden in deze paragraaf kort behandeld.

Langdurig werklozen
De Melkertbanen zijn een succes geweest: tienduizenden langdurig werklozen in Nederland hebben een baan gekregen. Er is echter ook een keerzijde aan het succes. Uit het veld komen geluiden dat Melkertbanen in de plaats komen van reguliere banen. Melkertwerknemers stromen nauwelijks door naar een reguliere werkplek. En voor sommige instellingen lijkt zelfs de Melkertsubsidiepot een winstpost. Volgens van der Laan komen er veel alarmsignalen uit de achterban (Aaneen, no.8, 1999). Ook Hans Blankert, voorzitter van VNO-NCW schrijft in de Volkskrant (19-10-99) dat de gesubsidieerde arbeid te veel is uitgedijd. Er zijn volgens hem steeds meer mensen in terecht gekomen die er niet thuishoren. Te weinig mensen stromen door naar de marktsector. Mede door de creatie van Melkertbanen is de werkloosheid wel gedaald. Maar het aandeel langdurig werklozen, en de 40-plussers en allochtonen onder de huidige werklozen, is toegenomen. Zij zijn ook vaker on- of laaggeschoold. Het arbeidsmarktbeleid van de overheid heeft vooral effect gehad op de werklozen die relatief makkelijk toe te leiden waren naar werk. Zelfs voor de Melkertbanen is het al enige tijd moeilijk om een geschikt aanbod te vinden. Dit is echter een ontwikkeling die niet in 1999 voor het eerst optrad; ook in 1997 en 1998 waren dergelijke geluiden te horen. Het werklozenbestand wordt steeds meer afge-

roomd, waardoor het beduidend moeilijker wordt langdurig werklozen toe te leiden naar werk. Dit betekent echter niet dat de overgebleven groep moet worden afgeschreven.

Ondanks de veelal problematische situatie waarin velen zich bevinden, verdient het aanbeveling fase 4-werklozen niet als een hopeloze groep af te schrijven, maar in principe te beschouwen als een potentieel met kansen, ook voor de arbeidsmarkt. Ondanks de belemmeringen blijkt uit de praktijk van individuele trajectbemiddeling en sociale activering dat er wel degelijk mogelijkheden zijn om 'iets' te doen met deze doelgroep. Bovendien blijkt dit ook uit de grote hoeveelheid -publieke en commerciële - bureaus (o.a. Maatwerk, Koersvast) die zich expliciet richten op de 'onderkant'. Zij slagen erin succesvolle resultaten te behalen met de toeleiding van langdurig werklozen naar (voorbereidings)trajecten, en met bemiddeling al dan niet gecombineerd met (enige vorm van) scholing naar onbetaalde, gesubsidieerde dan wel regulier betaalde arbeid (Thomas, 1999). Er verschijnen voortdurend publicaties over de successen die deze organisaties boeken (Forum nr. 12, 1999). Met name de intensieve begeleiding en nazorg staan garant voor het succes. Ook de Boer van Stichting Brug- en Instroomprojecten werkt met een individuele aanpak: "Het voordeel van zo'n intensieve begeleiding en bemiddeling is dat het weinig uitmaakt of je je inzet voor een langdurig werkloze, een jongere met een afgebroken opleiding of een ex-psychiatrisch patiënt" Lenderink, PW no.5 1999). Thomas e.a. (1999) benadrukken dat het succes van activering en scholing van moeilijk bemiddelbare werkzoekenden samenhangt met de omstandigheden waarin de cliënt verkeert, de ruimte die er in randvoorwaardelijke zin gecreëerd wordt, en de vraag of hij zelf bereid en in staat is bepaalde inspanningen te leveren. Dit laatste wordt echter zeer sterk bepaald door de opstelling en aanpak van de begeleidende consulent. Oprechte betrokkenheid bij de cliënt, gepaard met een intrinsieke en extrinsieke drive om het beoogde doel van de cliënt te bereiken, worden daarom door haar als kritische succesfactoren beschouwd.
Ondanks bovengenoemde succesverhalen moet geconstateerd worden dat evaluatieonderzoek op grotere schaal en onder gecontroleerde condities niet is verricht.

Etnische minderheden
De doelstelling van de overheid is om samen met sociale partners in de periode tot 2003 het verschil in werkloosheid tussen minderheden en autochtonen te halveren. Op de langere termijn wordt gestreefd naar een evenredige arbeidsdeelname van minderheden. In de nota 'Kansen krijgen, kansen pakken' is een groot aantal acties opgenomen die de halvering moeten bewerkstelligen. De Wet stimulering arbeidsdeelname minderheden (Wet SAMEN) is hierbij een ondersteunend instrument. De wet wordt echter onvoldoende nageleefd. Een tussentijdse evaluatie van de wet zal begin 2000 zijn afgerond. Ook is dan het slotdocument van de 'taskforce Minderheden en Arbeidsmarkt' beschikbaar (SZW, 1999).

Binnen de minderheden is er een toenemende differentiatie in maatschappelijke positie ontstaan. Een groot deel van de Surinamers en Antillianen heeft op de arbeidsmarkt de aansluiting gevonden. Dat geldt ook voor het nog zeer kleine deel

goed opgeleide Turkse en Marokkaanse jongeren. Voor het merendeel van de Turken en Marokkanen blijven de maatschappelijke kansen echter gering en ook van de recent gemigreerde Antilliaanse jongeren slaagt er maar een klein deel in geregeld werk te vinden. Tegelijkertijd is er een nieuwe minderheidsgroepering bijgekomen: de vluchtelingen en asielzoekers, vaak redelijk opgeleid in eigen land, maar met grote afstand tot de Nederlandse samenleving en met een geringe beheersing van de Nederlandse taal. Tot nu toe vindt slechts een klein deel van hen werk dat enigszins aansluit bij hun opleiding en vroegere werkervaring (SZW, 1999).

Door de nieuwe instroom groeit de groep minderheden zodanig dat hun werkloosheid in verhouding hoog blijft. Enerzijds komt dit door het grote aantal allochtone jongeren dat de beroepsbevolking komt versterken, anderzijds ook door de voortgaande immigratie op grond van humanitaire overwegingen. In het algemeen blijven de arbeidsmarktperspectieven voor allochtonen zorgelijk. Zij komen met een taal- en rekenachterstand de school binnen en het onderwijs slaagt er maar gedeeltelijk in die achterstand weg te werken. Zij verlaten vaker dan autochtonen de school zonder startkwalificaties en komen dan zonder voldoende bagage op de arbeidsmarkt. Van de laagopgeleide werkloze mannen zal in de toekomst meer dan de helft tot deze groep behoren.

Om een evenredige arbeidsdeelname van minderheden te bereiken zijn nog grote inspanningen nodig, zo blijkt ook uit de evaluatie van de Stichting van de Arbeid naar de tussentijdse resultaten van het tweede minderhedenakkoord dat tot en met eind 2000 loopt. Naar verhouding geeft maar een kleine minderheid van de ondernemingen (35%) gevolg aan de aanbevelingen uit het akkoord. In sectoren waar hierover CAO-afspraken zijn gemaakt, komen specifieke inspanningen voor etnische minderheden vaker voor. Ook de Wet SAMEN wordt niet voldoende nageleefd. Discriminatie speelt bij werving, selectie, ontslag en promotiekansen voor allochtonen nog steeds een rol. Er is een beleid voor positieve actie geformuleerd, maar quotering is in Nederland volgens de politiek nog niet haalbaar (OSA, 1999). Het is van belang een koppeling te leggen met de grote-steden-problematiek, omdat bijna de helft van de vier grootste minderheidsgroeperingen in de vier grootste steden woont.

Ouderen

De ministerraad heeft ingestemd met het Wetsvoorstel Verbod op leeftijdsdiscriminatie bij de arbeid. Dit betekent dat bij de werving en selectie van personeel geen onderscheid naar leeftijd mag worden gemaakt. Dit geldt ook voor arbeidsmarkttrajecten (het geschikt maken van werkzoekenden voor werk, onder meer door scholing) en beroepskeuzevoorlichting. Ook op Europees niveau is de arbeidsparticipatie van ouderen op de agenda gezet. De Europese Commissie wil in de werkgelegenheidsrichtsnoeren voor 2000 meer aandacht besteden aan de positie van ouderen. De SER is ook advies gevraagd over maatregelen zoals premiedifferentiatie in de WW voor ouderen en anticumulatie met bovenwettelijke uitkeringen. Ook wil men in de komende jaren ondersteunen dat regelingen voor vervroegde uittreding worden omgezet in flexibele pensioenregelingen.

Oudere werknemers krijgen meer aandacht in publicaties e.d. dan oudere werkzoekenden. Dit heeft te maken met demografische ontwikkelingen (ontgroening, vergrijzing). Volgens een studie van het ROA (Borghans ea, 1998) is het grootste deel van de verwachte arbeidsmarktknelpunten onder hoger opgeleiden te voorkomen als de uitstroom van ouderen beperkt zou kunnen worden. Er wordt veel belang gehecht aan leeftijdsbewust personeelsbeleid als instrument om te voorkomen dat (ouder wordende) werknemers voortijdig het arbeidsproces moeten verlaten. In de praktijk krijgt dit echter nog maar weinig gestalte. De overheid heeft in april 1999 aan de SER gevraagd op welke wijze een activerend arbeidsmarktbeleid voor ouderen gestalte zou kunnen krijgen.

Vrouwen met zorgtaken
Het huidige kabinet wil de arbeidsparticipatie van vrouwen bevorderen. In de discussienota "Op weg naar een nieuw evenwicht tussen arbeid en zorg" spreekt het kabinet zich uit voor het zogenaamde combinatiescenario als referentiekader voor het beleid. In dit scenario hebben idealiter beide ouders een betaalde baan in deeltijd, doen beiden een deel van de dagelijkse zorg voor hun kinderen, en maken zij daarnaast gebruik van kinderopvang. Deze nota moet na een maatschappelijk debat uiteindelijk leiden een Algemene wet arbeid en zorg AWAZ (Sociale Nota 2000, pg.58, Kamerstukken II, vergaderjaar 1998-1999, 26447, nr. 1 t/m 27, Den Haag, maart t/m november 1999). In het kader van Activering en Reïntegratie zijn met name de voorstellen ten aanzien van de gedeeltelijke arbeidsplicht voor alleenstaande bijstandsouders en de uitbreiding van de kinderopvang van belang.

Extra aandacht verdient in 1999 de regelgeving omtrent Arbeid en Zorg. Het kabinet stelt voor om alleenstaande ouders (90% moeders) in de bijstand met kinderen jonger dan 5 jaar een partiële arbeidsplicht op te leggen. Verder overweegt zij om de volledige arbeidsplicht voor alleenstaande ouders met kinderen van 5 tot 12 jaar om te zetten in een partiële arbeidsplicht. Over deze al dan niet gedeeltelijke arbeidsplicht is veel discussie ontstaan, zowel in de Tweede Kamer (Arbeid en Zorg; Verslag van een notaoverleg, 1999) als daarbuiten. Voorstanders wijzen erop dat de bijstand uitsluitend bedoeld is voor mensen die echt niet kunnen werken, en dat het verder van groot belang is om de afstand tot de arbeidsmarkt niet groter te laten worden dan nodig. Anderen wijzen er op dat alvorens de overheid werken gaat afdwingen, zij moet zorgen dat er aan de randvoorwaarde van bijvoorbeeld voldoende kinderopvang is voldaan (o.a. in E-quality Special Arbeid en Zorg, 1999). Zij pleiten voor stimuleringsmaatregelen in plaats van arbeidsplicht. Anderen stellen zich op het standpunt dat alleenstaande ouders de keuze moeten mogen hebben om voor een periode van werk af te zien en zich te richten op het verzorgen van kinderen (Brouwer, 1999).
In de motie van 25 oktober 1999 heeft de Tweede Kamer het kabinet gevraagd deze partiële arbeidsplicht uitsluitend op te leggen aan ouders met kinderen van 5 tot 16 jaar, met daaraan gekoppeld de nodige ondersteuning bij de combinatie van arbeid en zorg. Daarbij wordt in ieder geval gedacht aan kinderopvang, ruime scholingsmogelijkheden, extra rechten op zorgverlof, en financiële prikkels om het werken vanuit de bijstand ook financieel meer lonend te maken.

Goede opvang van de kinderen is voor veel ouders een absolute voorwaarde om te kunnen werken. De meeste mannen vertrouwen deze opvang toe aan hun vrouw. Het uitbreiden van de kinderopvang wordt dan ook gezien als een manier om de arbeidsparticipatie van met name vrouwen te verhogen. De beleidsnota Kinderopvang (1999) spreekt over een beoogde uitbreiding van de capaciteit met 71.000 kindplaatsen in de periode van 1999-2002. Van deze uitbreiding kunnen ook vrouwen profiteren die wel willen werken maar geen goede opvang voor hun kinderen hebben. Sinds 1996 bestaat er al een regeling voor alleenstaande bijstandsouders om kinderopvang te krijgen bij uitstroom naar werk of scholing. Het Lisv voert een experiment uit waarin ook WAO'ers die aan een reïntegratietraject deelnemen, kinderopvang vergoed krijgen. Het kabinet verkent of het wenselijk is om zo'n dergelijke regeling te treffen voor reïntegrerende WW'ers (Arbeid en zorg, 1999, p.43).

Laagopgeleiden
Om een goede uitgangspositie te hebben voor deelname aan de arbeidsmarkt willen het kabinet en sociale partners dat iedereen tenminste over een startkwalificatie (niveau basisberoepsbeoefenaar) beschikt. Voor een omvangrijk deel van de laagopgeleide werkzoekenden is dit echter niet (direct) haalbaar (ITS, 1999). Voor hen is geregeld dat zij als zij een baan hebben behaald aansluitend via 'werkend leren' alsnog een startkwalificatie kunnen behalen (school voor praktijkonderwijs en invoering assistentenniveau in het secundair beroepsonderwijs). In het kader van de Wet experimenten Werkloosheidswet zal geëxperimenteerd worden met verruiming van de regelgeving ten aanzien van scholing met behoud van uitkering (SZW, 1999).

Jongeren
Jongeren zijn geen aparte doelgroep meer, gezien het succes van de sluitende aanpak die voor hen reeds jaren wordt gehanteerd. Ook de krapte op de arbeidsmarkt en voorkeur van werkgevers voor jongeren heeft hieraan bijdragen. Toch blijkt uit een onderzoek van Angenent en Den Heeten (1998) dat een waterdichte sluitende aanpak van jongeren met een bijstandsuitkering langer dan een jaar in de meeste gemeenten vooralsnog een illusie is. Er zijn nog steeds jongeren die door de mazen van het net heen glippen. Ook Spies (1998) betoogt in zijn proefschrift dat de JWG niet de sluitende aanpak is die ze wel pretendeert te zijn. Een substantieel aantal jongeren komt niet in de JWG terecht én er is een forse uitval van JWG'ers die zonder werk of opleiding uitstromen. De Koning (1999) noemt tenslotte de drop-outs als groep die door middel van het activerend arbeidsmarktbeleid in het arbeidsproces geïntegreerd moeten worden.

Enige relevante literatuur

ANGENENT FJA, HEETEN J den. Jongeren op afstand: een onderzoek naar jongeren die langer dan een jaar in de bijstand zitten en de inzet van het werkgelegenheidsinstrumentarium. 's Gravenhage: SZW, 1998.

ARBEID EN ZORG; NOTA DEEL I EN II. Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 447, nr. 2.

ARBEID EN ZORG; VERSLAG VAN EEN NOTAOVERLEG. Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, 26 447, nr. 30.

ARBEID EN ZORG. E-quality matters (special) 1999;1(2).

BLANKERT H. Werkloosheid bepaalt nog te veel arbeidsmarktbeleid. Volkskrant 1999 Okt 19.

BORGHANS L, DELMEE J, MAREY P en VLASBOM JD. Toekomstverkenning arbeidsmarkt en scholing tot 2007. 's Gravenhage: SZW, 1998

BROUWER W. Zorgwens gaat voor werkplicht. Volkskrant 1999, september 28:9.

KINDEROPVANG; NOTA. Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 587, nr. 2.

.LAAN C van der. Chaos in Melkertland. Aaneen 1999;19 (8): 8-12

LENDERINK A, Personeelswerk 1999 (20): 25-28.

MINISTERIE VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID. Sociale Nota 2000. 's Gravenhage: Sdu Uitgever, 1999.

OORSCHOT A van. Hopeloos werkloos? Klinkklare nonsens! FORUM 1999 (25 maart 1999); 12-17.

OSA-PROGRAMMA 1999-2002 (beleidsgericht programma), Tilburg: OSA, 1999.

ROOZEMOND K. Het gesproken woord geldt. In: Verslag expert meeting over employability van het IVA op 29 oktober 1999 te Tilburg.

SPIES HJ. Uitsluitend voor jongeren? Arbeidsmarktbeleid en het ontstaan van een onderklasse (diss.). Utrecht: van Arkel, 1998.

THOMAS E, VERHOEF M en HOVELS B. Terug in het spel. Onderzoek naar de schoolbaarheid van moeilijk bemiddelbare werkzoekenden. Nijmegen: ITS, 1999.

4.3 Flankerend beleid ten behoeve van arbeidstoeleiding

Naast stimulering van het arbeidsaanbod wordt ook de aansluiting tussen vraag en aanbod steeds belangrijker geacht. Niet alleen kan dit een bijdrage leveren aan vermindering van knelpunten in de personeelsvoorziening van bedrijven, maar ook draagt het bij aan een lager niveau van werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Het gaat met name om het verminderen van de discrepanties tussen vraag en aanbod. Steeds vaker komen initiatieven voor waar beide problemen gecombineerd worden aangepakt. Enkele voorbeelden zijn:

- Het sectorbeleid van Arbeidsvoorziening voorziet in gerichte reïntegratietrajecten voor werklozen daar waar zich in sectoren duurzame problemen voordoen in de personeelsvoorziening. In 1999 is Arbeidsvoorziening gestart met de uitvoering van een plan van aanpak dat voorziet in de extra vervulling van ruim 23 duizend moeilijk vervulbare vacatures in een aantal sectoren.
- In de drie zuidelijke provincies werken werkgevers- en werknemersorganisaties, Arbeidsvoorziening en de provincies samen in een integrale arbeidsmarktaanpak om de knelpunten in de regio aan te pakken. Hiervoor worden scholings- en arbeidsmarktinstrumenten benut.
- Sedert eind 1998 is er een groot project voor de instroom van langdurig werklozen in de bouw; "Sociaal Bestek". De bouwnijverheid is hierbij proefsector en de ministeries van VROM en Verkeer & Waterstaat fungeren als opdrachtgever. Doel van de experimenten is ten eerste na te gaan in hoeverre het toepassen van Sociaal Bestek bij het verstrekken van rijksopdrachten kan bijdragen aan een betere inschakeling van ongeschoolde langdurig werklozen voor beroepen in de bouw. Op de tweede plaats kan een betere benutting van het potentieel aan werknemers in de bouw een oplossing bieden voor knelpunten in de personeelsvoorziening. Het is nieuw dat een project op landelijk niveau kan worden aanbesteed, op gemeentelijk niveau bestond dit al (o.a. de 5%-regeling voor de bouw in Rotterdam).
- RuimBaan is een succesvol project van arbeidsvoorziening in zuidoost Brabant met als doel personeel te werven onder niet bij het arbeidsbureau ingeschreven en niet werkende vrouwen.
- Er komen speciale uitzendbureaus voor ouderen, zoals Manpower 45-plus. De aanleiding bij Manpower vormde een onderzoek van Arbeidsvoorziening in Zuid-Holland, waarin werd geconstateerd dat 25-35 procent van de werklozen ouder dan 45 jaar is. In de bakken van de arbeidsbureaus was dat echter maar 5 procent, dus men bereikte de ouderen niet. Het snelle succes heeft de bedenkers van de aanpak verrast. Zowel van werkgevers als bij werkzoekenden is er veel interesse. Het promoten van de kandidaten kost weinig moeite (Lenderink PW 1999 no. 5). Randstad heeft sinds kort een diversiteitsbeleid. Het is de bedoeling om breder herkenbaar te zijn voor groepen als ouderen, allochtonen, WAO'ers, etc. Er wordt niet zozeer gekeken naar de absolute leeftijd, als wel naar de behoeftes en sterktes van de persoon. Nu de uitzendbureaus zich als gevolg van de flexwet meer als werkgever opstellen, worden de keuzemogelijkheden ook voor ouderen groter.
- In 1998 en 1999 zijn in 33 gemeenten stimuleringsprojecten voor Antilliaanse/Arubaanse, Turkse en Marokkaanse jongeren gestart met subsidie van het ministerie van SZW. Doel is een werkwijze te ontwikkelen die de jongeren zelf beter bereikt en toerust. Ook hebben deze projecten tot doel de dienstverlening in de uitvoering te verbeteren.
- Er zijn trajecten gestart onder het motto EVC (Erkenning Verworven Competenties). Laaggeschoolden met ervaring buiten het formele onderwijs (vrijwilligerswerk, werkvloer thuissituatie) worden 'ge-audit' op hun competenties en kunnen hiervoor vervolgens certificaten ontvangen. Competenties van het vroegere beroep of andere werkzaamheden kunnen voor een deel getransfor-

meerd worden naar het gewenste beroep, waardoor niet meer een gehele scholing doorlopen hoeft te worden, maar een op maat samengestelde scholing voldoende is. De FNV pleit er voor dat ook werkzoekenden toegang moeten krijgen tot een EVC-assessment (Roozemond, 29-10-1999).

Enige relevante literatuur

LENDERINK A, Personeelswerk 1999 (20): 25-28.

ROOZEMOND K. Het gesproken woord geldt. In: Verslag expert meeting over employability van het IVA op 29 oktober 1999 te Tilburg.

5. Het beleid vertaald naar de werkvloer: bedrijfsbeleid

5.1 Inleiding

In 1999 zijn veel publicaties over de praktijk van activering en reïntegratie op de werkvloer aan het bestand toegevoegd. Zeker 50 publicaties zijn ook direct aan actoren binnen bedrijven gericht, zoals publicaties in vakbladen voor specifieke beroepsgroepen (managers, personeelsfunctionarissen, leden van ondernemingsraden) of voor specifieke branches. Daarnaast zijn er een aantal rapporten of beleidsnotities die richtlijnen of aanwijzingen geven voor de uitvoering van de verschillende wetten op de werkvloer. Daarnaast betreffen meer dan 75 publicaties specifieke gezondheidsproblemen in relatie tot het werk. Trefwoorden die daarbij regelmatig voorkomen zijn:, RSI, rugklachten, werkdruk, stress, burnout en andere psychische klachten van werknemers. Deze publicaties betreffen voor het grootste deel populariserende artikelen, slechts voor een klein deel betreft het de resultaten van wetenschappelijk onderzoek en er zijn nauwelijks evaluatiestudies bij. Genoemde publicaties voor actoren in bedrijven zelf gaan veelal over employability, het welzijn van de werknemers, de voordelen van preventie, de te krappe arbeidsmarkt, kostenbesparingen en het inspelen op de behoeften en kansen van specifieke doelgroepen (bezien vanuit het management of vanuit personeelszaken).
En verschil met de publicaties uit 1998 is wellicht te vinden in de toonzetting: werd in 1998 nog vrij veel kritiek gevonden op de (plannen inzake de) wet REA, in 1999 is de toonzetting pragmatischer en optimistischer: er is meer aandacht voor succesverhalen en nieuwe arbeidskansen. Wat dat betreft is er ook het begin van een duidelijke trend waarneembaar: er is blijkbaar een grote behoefte aan geslaagde voorbeelden, succesverhalen en aan tips uit de praktijk: verwacht wordt dat deze trend het komende jaar zal voortzetten.

In dit hoofdstuk worden een aantal thema's behandeld. In paragraaf 5.2. wordt stilgestaan bij de introductie op de wet REA, in 5.3. wordt ingegaan op de aandacht voor verschillende instrumenten en richtlijnen voor bedrijfsbeleid, waarna in 5.4. bedrijfsbeleid voor speciale doelgroepen kort wordt toegelicht.

5.2 Bedrijfsbeleid en de wet REA

Op 1 juli 1998 is de Wet REA ingevoerd. Deze wet die zich vooral op de werkgevers richt, heeft tot doel om mensen met een arbeidshandicap meer en betere mogelijkheden te geven bij het vinden van werk. Inmiddels is deze wet ruim een jaar van kracht en kunnen de eerste effecten van deze wet op het bedrijfsbeleid geëvalueerd worden. Deze evaluatie van het bedrijfsbeleid richt zich op een aantal aspecten. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan de bekendheid van werkgevers met de Wet REA en het gedrag van werkgevers. Of werkgevers gebruik maken van de

mogelijkheden die de Wet REA biedt hangt ten eerste samen met de bekendheid van werkgevers met de regelingen uit die wet.

Bekendheid

Enkele maanden nadat de Wet REA van kracht was, is onder werkgevers uit het midden- en kleinbedrijf nagegaan of zij wel weleens hebben gehoord van deze wet. Ruim tweederde van de respondenten gaf toen aan nog nooit van deze wet gehoord te hebben (Lisv 1998).

Verwacht mag worden dat ruim een jaar na de invoering van de Wet REA de meeste bedrijven op de hoogte zijn van de mogelijkheden die de Wet REA biedt voor de reïntegratie van arbeidsgehandicapte werknemers. Gebleken is dat de bekendheid met de wet REA samenhangt met de grootte van het bedrijf: de bekendheid met de Wet REA neemt toe met de grootte van het bedrijf. Ook zijn bedrijven met bepaalde regelingen uit de Wet REA meer bekend dan met andere regelingen uit diezelfde wet. Uit de Ctsv-enquête van april 1999 kwam naar voren dat werkgevers het meest bekend zijn met de budgetmogelijkheden (het plaatsings- en het herplaatsingbudget). Ongeveer 60% van de werkgevers kent deze mogelijkheden (Ctsv 1999). Het pakket-op-maat blijkt de minste bekendheid te genieten: deze regeling is bij een kwart van de werkgevers bekend.

Uit het begin 2000 te verschijnen onderzoeksrapport 'De baas en de ziekte, de ziekte de baas; Reïntegratie tijdens het eerste ziektejaar in het Midden en Kleinbedrijf' van Van Vuuren valt af te leiden dat de meeste werkgevers in het midden- en kleinbedrijf uitval en ziekte ervaren als zaken die buiten hun macht liggen. Met name kleinere bedrijven zouden meer voorlichting kunnen gebruiken over effectieve maatregelen. Het onderzoeksrapport gaat verder vergezeld van een bijlage waarin verslag wordt gedaan van een literatuurstudie. Uit deze literatuurstudie blijkt dat het reïntegratiebeleid van bedrijven tot nu toe alleen in een enkele kwantitatieve studie aan de orde is geweest. Kwantitatief toetsend onderzoek naar reïntegratiebeleid heeft nog niets plaatsgevonden. Determinanten noch directe en indirecte effecten van reïntegratiebedrijfsbeleid zijn onder de loep genomen. Bovendien kan in het tot nu toe verrichte onderzoek geen onderscheid gemaakt worden tussen verzuim en arbeidsongeschiktheid als determinant van reïntegratiebeleid en/of als effect van dergelijk beleid.

De kennis die werkgevers hebben zullen zij ten dele aangereikt krijgen van de arbodiensten die hen bijstaan bij de reïntegratie van arbeidsgehandicapte werknemers. Om na te gaan wat de praktijkervaringen van arbodiensten zijn bij het reïntegreren van mensen met een arbeidshandicap, is een panel opgezet waarin alle arbodiensten in principe vertegenwoordigd zijn. In de tweede meting onder dit arbodienstenpanel is onder meer gevraagd hoe de diensten zich hebben voorbereid op de Wet REA. Van de arbodiensten gaf 43% aan dat zij schriftelijke documentatie hebben verspreid onder de werkgevers. Ook gaf 64% van hen aan dat zij de klanten in persoonlijke gesprekken over de Wet REA geïnformeerd hebben (Arbodienstenpanel tweede meting).

Gedrag
Een belangrijke doelstelling van de Wet REA is om arbeidsgehandicapten (weer) aan het werk te helpen. In dat verband zijn werkgevers hoofdrolspeler. Zij zullen immers de arbeidsgehandicapten in dienst moeten nemen of een andere functie in hun bedrijf moeten geven. In de Ctsv-enquête is aan werkgevers gevraagd hoe vaak zij initiatieven hebben genomen om arbeidsgehandicapten in dienst te krijgen. In totaal zegt 10% van de werkgevers zelf initiatieven hiertoe te hebben ontplooid (Ctsv 1999). Daarbij geldt: hoe groter het bedrijf, hoe groter het aantal initiatieven.Verder is uit onderzoek naar voren gekomen dat werkgevers die reeds een arbeidsgehandicapte in dienst hebben eerder geneigd zijn om wanneer zij een vacature hebben daarvoor een arbeidsgehandicapte in dienst te nemen (Lisv 1999).

Het eerder aangehaalde onderzoek van Van Vuuren maakt duidelijk dat hoe meer hulp, zoals van arbodienst en P&O, des te vaker succesvolle reïntegratie plaatsvindt. Of bedrijven ook daadwerkelijk werkaanpassingen doorvoeren, blijkt samen te hangen met de bedrijfsgrootte. Kleinere bedrijven blijken zowel minder vaak hulp in te schakelen van in- en externe deskundigen en instanties als werkaanpassingen in te zetten. Kleine bedrijven (minder dan 10 werknemers) krijgen gemiddeld slechts eens in de 10 jaar te maken met dreigende WAO-intrede. Motivatie blijkt nauwelijks een rol te spelen bij het wel of niet terugkeren of het treffen van maatregelen, maar vooral in de beoordeling van het functioneren. Werkgevers beoordelen het functioneren van werknemers gunstiger naarmate zij hun motivatie groter achten., hoewel dit losstaat van het daadwerkelijke herstel. Bij hoger opgeleiden en zeer gemotiveerde werknemers vinden werkgevers vaker dat de kosten van de reïntegratie tegen de baten opwegen. Volgens TNO Arbeid kunnen werkgevers werknemers meer motiveren en stimuleren in het terugkeerproces. Langdurig zieke werknemers kunnen het oordeel over hun functioneren positief beïnvloeden door zeer gemotiveerd aan de slag te gaan.

Eén van de belemmeringen voor de aanname van arbeidsgehandicapten is de toepassing van risicoselectie door bedrijven. Om deze risicoselectie tegen te gaan is tegelijk met de invoering van de Wet Pemba de Wet op de medische keuringen van kracht geworden. Toch is vast komen te staan dat in 1999 ten opzichte van 1998 meer bedrijven in het kader van een aanstellingsprocedure standaard een medische keuring uitvoeren en/of vragen over de gezondheid stellen. In de praktijk blijkt er een verschuiving te zijn opgetreden waarbij het stellen van vragen over de gezondheid terrein wint ten koste van het uitvoeren van een medische keuring (Ctsv 1999).

Enige relevante literatuur

AMSTEL, R. van, PUTTEN, D. van, PROPER, K. Het arbodienstenpanel: rapportage tweede peiling. Hoofddorp: TNO Arbeid 1999.

Ctsv (College van toezicht sociale verzekeringen). Augustusrapportage arbeidsongeschiktheids-verzekeringen 1999. Zoetermeer: Ctsv 1999.

Lisv (Landelijk instituut sociale verzekeringen). Werkgevers en reïntegratie. Amsterdam: Lisv 1998.

Lisv (landelijk instituut sociale verzekeringen). Een gezond bedrijf haalt ervaren talent uit de WAO. Amsterdam: Lisv 1999.

VUUREN, CV. Van. De baas en ziekte, de ziekte de baas: reïntegratie tijdens het eerste ziektejaar in het Midden- en Kleinbedrijf. Hoofddorp: TNO Arbeid 2000 (te verschijnen).

5.3 Instrumenten voor reïntegratiebeleid en voor arbeid en zorg

Reïntegratiebeleid

In de populariserende vakliteratuur verschenen in 1999 relatief veel publicaties over het omgaan met de wet REA in de praktijk. Veelal zijn dit artikelen met enige achtergrond informatie over de wet REA voorzien van kosten en batenanalyses en gebruikstips. De toonzetting is over het algemeen wervend ten aanzien van het aantrekken/behouden van werknemers met een arbeidshandicap: Waren de jaren rond 1995-1997 nog de jaren van de "zwartboeken", vanaf 1998 is de tijd van de "witboeken" en voorbeeldboeken aangebroken. Dat uit zich bijvoorbeeld in de brede aandacht die de bedrijvenprijs "Kroon op het werk" van de Nationale commissie Chronisch Zieken in de vakbladen kreeg. Bij deze prijs gaat het immers om koploperbedrijven die zich (positief) profileren in hun personeelsbeleid voor arbeidsgehandicapten. (Dikker, 1999 en Van Schooten, 1999)

Een aanpak die in 1999 nieuw op de Nederlandse reïntegratieagenda stond betreft Disability Management. Bij deze managementaanpak staat het belang van arbeidsgehandicapten voorop: deze bottom up benadering is in de Angelsaksische landen vooral vanuit gehandicaptenbelangenorganisaties ontstaan en is door tientallen (koploper)bedrijven over genomen. Eén van de grote voordelen van Disability Management is gelegen in het integrale karakter van deze aanpak: hierdoor is het mogelijk om preventief arbobeleid, personeelsbeleid, verzuim- en reïntegratiebeleid onder één noemer te scharen en elkaar te laten versterken. Aan het literatuurbestand konden een aantal Engelstalige publicaties hieromtrent worden toegevoegd (bijvoorbeeld NIDMAR, 1996, 1997a en b). In Nederland verscheen op initiatief van de NCCZ en SZW in het voorjaar van 1999 een eerste verkenning naar de mogelijkheden voor Disability Management in Nederland (Reijenga, et al, 1999).

Daarnaast verschenen in 1999 diverse handleidingen voor de introductie van systematisch reïntegratiebeleid, zoals voor ondernemingsraden (FNV, 1999) en voor gezondheidsbeleid in ondernemingen (VNO NCW, 1999).

Arbeid en zorg

Met name voor werknemers zijn er de laatste jaren instrumenten ontwikkeld om de combinatie van werk en privé beter te regelen. Zo heeft de FNV een Checklist Arbeid en Zorg ontwikkeld (FNV, 1998), dat bedoeld is als hulpmiddel voor kaderle-

den, bestuursleden en ondernemingsraden om een samenhangend beleid ten aanzien van arbeid en zorg tot stand te brengen. Voorstellen en regelingen zijn op een rij gezet, en informatie wordt gegeven over wat in de wet geregeld is en wat vakbonden en werkgeversorganisaties hebben afgesproken in de Stichting van de Arbeid. Onderwerpen van de checklist zijn: arbeids- en rusttijden; deeltijd; verlofregelingen; kinderopvang; telewerken; contractvormen; beleid werkgever; klachtenregeling.

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft een leidraad "Werktijden op maat" ontwikkeld (1998). Deze leidraad met als thema 'arbeid en zorg' bestaat uit een schets van de stand van zaken op het gebied van arbeidstijden en uit een overzicht van kansen en bedreigingen bij toepassing van nieuwe werktijdregelingen. De kern van de leidraad wordt gevormd door twee praktische stappenplannen. Met het eerste plan wordt duidelijk wat in de eigen situatie van werknemer en werkgever mogelijk is. De techniek staat daarin centraal. Het tweede geeft aan op welke wijze een verandering van de werktijdafspraken te realiseren is. Hierin staat vooral de organisatiestructuur centraal. In de loop van de leidraad wordt duidelijk dat er niet altijd onderscheid tussen techniek en cultuur te maken is. De beide stappenplannen worden dan ook gelijktijdig doorlopen. Om de creativiteit te stimuleren zijn praktijkvoorbeelden en illustraties opgenomen..

Telewerken kan onder bepaalde voorwaarden worden gezien als een instrument om arbeid en zorg te combineren. Bij het pensioenfonds PGGM blijkt het telewerken over het algemeen door vrouwen gebruikt te worden om de periode met kleine kinderen te overbruggen (Van Doorne-Huiskes, 1999). Bij de boekenclub ECI zijn het juist de moeders met schoolgaande kinderen die telewerken (De Feyter, 1997). Dat is geen toeval maar het gevolg van het beleid dat ECI voert bij de werving en selectie van telewerkers. Daarbij hanteert zij de voorwaarde dat er geen kinderen jonger dan 6 jaar thuis zijn, omdat ervan uitgegaan wordt dat die aandacht nodig hebben, waardoor de moeders niet geconcentreerd kunnen werken.
Een bedrijf dat is opgezet als telewerkbedrijf is De Digitale Secretaresse op het Brabantse platteland. Alle vrouwelijke werknemers zijn herintreders. Ze werken op basis van een min-max contract van 5-24 uur. Deze contracten geven hen de nodige flexibiliteit om de werktijden aan te passen aan hun zorgtaken als dat nodig is (Osse, 1999).
Overigens blijkt bij PGGM en ECI dat telewerken ook een geschikt middel kan zijn om arbeidsongeschikte werknemers te laten reïntegreren. In het kader van Emancipatiebeleid 2000 laat de regering uitzoeken in hoeverre ICT bij kan dragen aan het (re)integreren van vrouwen op de arbeidsmarkt. Daarbij wordt specifieke aandacht gegeven aan de onderkant van de arbeidsmarkt (Emancipatiebeleid 2000: Lijst van vragen en antwoorden).

Enige relevante literatuur

DIKKER, A, Reïntegratie is fulltime werk", in PW, vakblad voor personeelsmanagement 23 (1999), no. 9, p 34-37.

EMANCIPATIEBELEID 2000: LIJST VAN VRAGEN EN ANTWOORDEN. Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, 26 814, nr.3.

FEYTER MG DE. Tele-thuiswerken bij ECI: een case-studie. In: VRIES H DE, WEIJERS T. Zicht op telewerken; een studie naar de stand van zaken in de kennis over telewerken en de impact op de beleidsterreinen van SZW. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1998.

FNV Bondgenoten, Reïntegratie systematisch aanpakken, een handreiking voor de ondernemingsraad, Utrecht, FNV, 1999.

KINDERMANS, G, Reïntegratie arbeidsongeschikten: soms gaat het wel goed, in Gids voor personeelsmanagement 77 (1998), nr. 9. p 31-33.

KRUIJFF, MA, et al, Evaluatie eerste pilot "Optimale inzetbaarheid". Utrecht, Berenschot, 1999.

NIDMAR, (National Institute of Disability Management and Research), Best Practices Case Study, Port Alberni, Canada, 1996

NIDMAR, (National Institute of Disability Management and Research), Disability management program graduates: making a difference in the Workplace, Port Alberni, Canada, 1997a.

NIDMAR, (National Institute of Disability Management and Research), The effect of disabilty on BC's Economy, Port Alberni, Canada, 1997b.

SCHOOTEN, A van, En de Kroon gaat naar...", in Arbeidsomstandigheden 75 (1999) no. 5, p. 32-35

REIJENGA, FA, et al, Disability Management in Nederland, een verkenning van mogelijkheden, in opdracht van de NCCZ, TNO Arbeid, rapportnr. 9900390, 1999.

VNO NCW, Gezondheidsbeleid: dat levert werkgevers veel op! Handreiking voor ondernemingen, VNO NCW Den Haag, 1999.

5.4 Bedrijfsbeleid voor speciale doelgroepen

Steeds duidelijker wordt het belang van het bedrijfsbeleid, met name de werving/selectie en het mobiliteitsbeleid, voor de mate waarin niet-traditionele wervingsgroepen kansen op werk (kunnen) worden geboden. Bedrijven hebben namelijk alternatieven, ook bij schaarste (korte termijn oplossingen zoals overwerk, stille reserves). Er spelen vooroordelen en er zijn beperkingen in de vorm van het ontbreken van voldoende kennis over de thematiek. Een belangrijke onderzoeksvraag is dan ook op welke wijze bedrijven te motiveren zijn meer te werven onder personen

met een achterstand op de arbeidsmarkt c.q. doelgroepen. Uit onderzoek is al gebleken dat subsidies hierbij in elk geval niet doorslaggevend zijn. In de bouw wordt op dit moment geëxperimenteerd met de verplichting om voor een bepaald percentage van de aanneemsom langdurig werklozen in dienst te nemen. Wetgeving om hetzelfde te bereiken voor allochtonen (wet SAMEN) lijkt echter vooralsnog onvoldoende te worden nageleefd (evaluatie van de wet zal begin 2000 zijn afgerond).

In elk geval kunnen bemiddelingsorganisaties een belangrijke rol spelen bij het 'overhalen' van werkgevers om meer onder doelgroepen te werven. Met een individuele bemiddeling en een klantvriendelijke benadering kunnen goede resultaten worden geboekt. Werkgevers die ervaring hebben met bemiddelingsorganisaties voor specifieke doelgroepen zijn hierover vaak zeer te spreken omdat zij veel meer aandacht besteden aan een juiste matching en introductie op het werk dan reguliere intermediaire organisaties zoals het arbeidsbureau en uitzendbureau doen (Smit, De Feyter en De Haan, 1999).

Bedrijfsbeleid inzake arbeid en zorg
In een periode van personeelstekorten zijn werkgevers genoodzaakt om in te spelen op de behoeften van hun (potentiële) werknemers. Met name vrouwen stellen bepaalde eisen aan hun werk om dat te kunnen combineren met de zorg voor kinderen (Verboon, De Feyter en Smulders, 1999). Bedrijven hebben verschillende instrumenten tot hun beschikking om de combinatie van werk en zorgtaken te faciliteren:

- in deeltijd laten werken
- flexibele werktijden toestaan
- het verlenen van ruime verlofmogelijkheden
- kinderopvang regelen en bijdrage leveren.

In een werknemersenquête onder 2500 werknemers is nagegaan hoe deze zaken momenteel in Nederland zijn geregeld (Verboon, De Feyter en Smulders, 1999).
Deeltijdwerk blijkt bij bijna de helft (48%) van de werknemers voor alle functies te worden toegestaan. Daarbij zijn er verschillen tussen bedrijfstakken. In de bouwnijverheid zijn de mogelijkheden zeer beperkt, terwijl deeltijd werken in het onderwijs en de gezondheidszorg bijna de norm is. Het kunnen werken in deeltijd wordt overigens door de meeste vrouwen gezien als een absolute voorwaarde om naast hun zorgtaken een betaalde baan te zoeken. De vrouwen zijn dan ook heel actief in het realiseren van die 'wens'. Zij blijken vaak al voordat zij solliciteren op een vacature na te gaan of de functie in deeltijd vervuld kan worden. Wanneer zij dit niet vooraf zijn nagegaan, stellen zij deze voorwaarde vaak alsnog in de sollicitatieronde aan de orde.
De mogelijkheid om de begin- en eindtijden aan te passen aan de zorgtaken, heeft 66% van de werknemers. De werknemers in de horeca (78%) en de landbouw en visserij (75%) hebben relatief veel en de werknemers in het onderwijs (52%) relatief weinig regelmogelijkheden.
Bij zorgverlof gaat bijna de helft van de werknemers (49%) ervan uit dat hun werkgever zorgverlof toestaat als dat nodig is in het geval van ziekte van een naaste. Van de groep van 2500 werknemers had slechts 4% ooit daadwerkelijk zorgverlof aange-

vraagd bij de huidige werkgever. Hierbij was bij slechts 12% van de werknemers geen toestemming verleend, hetgeen aangeeft dat de meeste werkgevers meewerken als de situatie zich voordoet.
Bij het onderwerp kinderopvang blijkt dat bijna 32% van de werknemers met kinderen werkt bij een bedrijf waar een kinderopvangregeling voor de leeftijdsgroep 0 tot 4 jaar is. De naschoolse opvang is veel minder vaak geregeld: Slechts 8% van dezelfde groep werknemers heeft een werkgever met daarvoor een regeling. Hoewel kinderopvang door de overheid en de sociale partners gezien wordt als een belangrijke voorwaarde om te kunnen werken, rekenen (potentiële) werknemers daar hun individuele werkgever nauwelijks op af. Zo vindt ongeveer 60% van de werknemers wiens baas geen kinderopvangregeling heeft, dat ook niet wenselijk. Verder heeft ruim 80% van de werknemers die het wel wenselijk vinden, dat nooit besproken met zijn werkgever. De belangrijkste reden die zij hiervoor geven is dat zij de kinderopvang buiten de werkgever om geregeld hebben. Het is opvallend dat over dit thema op macroniveau tussen de sociale partners steeds vaker CAO-afspraken worden gemaakt, terwijl het binnen de bedrijven geen issue is.

De uitbreiding van de kinderopvang kan op twee manieren de arbeidsparticipatie van vrouwen bevorderen. Zo is er in de gemeente Haarlem door de stichting Ecosol een project gestart waarin herintreders worden opgeleid om een nieuwe vorm van kinderopvang uit te voeren: de Leidster aan huis voor kinderen van 0 tot 12 jaar. Het project richt zich op cliënten met een uitkering van de Sociale Dienst, doorgaans op het moment dat ze te maken krijgen met de sollicitatieplicht. Het project is voorlopig een experiment maar streeft naar landelijke erkenning (REFlact/ANDARE, special over werk, 1999).

Beleid op brancheniveau ten aanzien van Arbeid en Zorg
Vrijwel alle bedrijfstakken in Nederland hebben te kampen met personeelstekorten. Omdat dit een gedeeld probleem is, proberen de overkoepelende organisaties hun leden te ondersteunen met mogelijke oplossingsstrategieën. Het is mede daarom dat een meerderheid (60%) van de Nederlandse werkgeversorganisaties zich bezig houdt met het onderwerp Arbeid en Zorg (Zonneveld, 1999). In een sector als de industrie is dat overigens veel minder het geval dan in de non-profit sector.
Door de krapte op de arbeidsmarkt zien werkgevers zich steeds meer genoodzaakt om in te spelen op de behoeftes van werknemers. Onder andere de wens om arbeid en zorg te combineren. Dit uit zich onder andere in CAO-afspraken over dit onderwerp. De meeste CAO-afspraken gaan over de mogelijkheid om in deeltijd te werken (61%) en het toegankelijk maken van kinderopvang (58%). Beide arbeidszorgvoorzieningen worden ingezet als arbeidsmarktinstrument, in die zin dat zij het makkelijker moeten maken voor (potentiële) werknemers om naast de zorg voor het huishouden en de kinderen ook te gaan werken. Alle werkgeversorganisaties verwachten zich in de nabije toekomst meer met het onderwerp te gaan bezighouden.

Enige relevante literatuur

REFLACT/ANDARE, special over werk, 1999.

VERBOON FC, FEYTER MG DE, SMULDERS PGW. Arbeid en zorg, inzetbaarheid en beloning: het werknemersperspectief. Hoofddorp: TNO Arbeid, 1999.

ZONNEVELD J. Werkgeversorganisaties actief met Arbeid en Zorg. SER-bulletin 1999;39(7/8):10-13.

6. Oordeelsvorming en kwaliteitszorg

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk handelt over een specifiek aspect van de uitvoering van wet- en regelgeving inzake Activering en Reïntegratie: de beoordeling van het arbeidsvermogen van individuele personen. De term oordeelsvorming staat voor een groot aantal kennisintensieve beoordelingsprocessen die naar hun aard niet volledig in vaste procedures zijn vast te leggen. De inbreng van doorgaans hoogopgeleide professionals (artsen, arbeidsdeskundigen, psychologen) is hierbij onontbeerlijk. In de voor Activering en Reïntegratie belangrijke domeinen sociale zekerheid, arbodienstverlening en arbeidstoeleiding komen deze beoordelingsprocessen veel voor. Het belang van deze processen is gelegen in de functie van de beoordelingen. Dat is:

- bepalen of er sprake is van recht op loondoorbetaling, uitkering (bijvoorbeeld claimbeoordeling WAO) of voorziening (Wsw-indicatiestelling)
- bepalen of men in aanmerking komt voor een voorziening (bijvoorbeeld REA-toets of Wiw verklaring) of
- advisering over passende maatregelen in het kader van activerings- en reïntegratietrajecten (bijvoorbeeld bij het opstellen van reïntegratievisie door de uvi of een expertise van een rugschool) of
- bepalen medische geschiktheid voor specifieke functies bij aanstellingsbeslissingen (medische aanstellingskeuring).

In de eerstvolgende paragraaf wordt het onderwerp oordeelsvorming niet in de volle breedte behandeld: een aantal processen waarbij zich in 1999 interessante ontwikkelingen heeft voorgedaan, komt aan de orde. Meer en meer dringt het inzicht door dat de kwaliteit van de uitvoeringsprocessen in de genoemde domeinen in hoge mate afhankelijk is van de prestaties van de betrokken professionals. Dit is een van de achtergronden voor de toenemende belangstelling voor kwaliteitszorg inzake de inbreng van de professionals in de beoordelingsprocessen. Dit komt aan de orde in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk (paragraaf 6.3).

6.2 Oordeelsvorming over arbeids(on)geschiktheid

In januari 1999 lanceerde staatssecretaris Hoogervorst het Plan van aanpak WAO. Dit plan beschrijft diverse nieuwe maatregelen gericht op beperking WAO-instroom onder meer door verbetering van de WAO-keuringen. De beleidsnotitie heeft daarmee de toon gezet voor veel ontwikkelingen die zich in 1999 rondom de WAO-claimbeoordeling hebben voltrokken. Zo is een duidelijke intensivering van het kwaliteitsbeleid waarneembaar.
In 1999 zette het Lisv haar beleid voort richtlijnen te ontwikkelen voor de uitvoering van de WAO-claimbeoordeling en bracht daartoe onder andere een nieuwe stan-

daard voor arbeidsdeskundigen uit over de professionele eindselectie bij WAO keuringen. Voor de verzekeringsgeneeskundige beoordeling verscheen in december van dat jaar de concept richtlijn beoordelingsmethoden. Vermeldenswaard is voorts het kabinetsbesluit in 1999 dat aan twee Lisv-standaarden, van cruciaal belang voor de WAO beoordeling - namelijk de standaard "Geen duurzaam benutbare mogelijkheden" en de richtlijn "Medisch Arbeidsongeschiktheidscriterium (MAOC)", de status van wettelijke regelingen wordt verbonden.
Is er op dit gebied van de richtlijnontwikkeling inzake de WAO-claimbeoordeling de laatste jaren het een ander tot stand gebracht, slechter is het gesteld met de beschikbaarheid van kennis en instrumenten voor de beoordeling van gezondheidsklachten in relatie tot de belastbaarheid voor arbeid. Hier ligt nog een groot terrein braak; deze lacune speelt het meest ten aanzien van de beoordeling van psychische klachten. Voor de bepaling van de fysieke capaciteiten worden sinds enige jaren FCE methoden toegepast. Hoewel in aanleg waardevol en goed toepasbaar bij reïntegratievraagstukken voldoen ook deze methoden nog niet aan de eisen die gelden voor een claimbeoordeling: betrouwbaar en valide (Mul e.a. 1999; zie ook Van Oort, 1999).
Niet alleen is er onvoldoende kennis over de relatie arbeid en belastbaarheid, ook de onderzoeksinspanningen om dit kennistekort op te heffen zijn gering. Veel beter is het gesteld ten aanzien van de inzichten in de rol van de verzekeringsgeneeskundige in het claimbeoordelingsproces. Het afgelopen decennium zijn diverse dissertaties geschreven die vanuit sociologisch of verzekeringsgeneeskundig perspectief een analyse maken van het handelen van verzekeringsartsen (De Bont, 1999). Na de stelselherziening van 1993 zijn overwegend beleidssociologische proefschriften gemaakt. Eén daarvan is het proefschrift van Meershoek die (opnieuw) de aandacht vestigt op het niet-medische karakter van een groot deel van de inbreng van de verzekeringsgeneeskundige in de uitvoering.
In 1999 zien we dan ook de belangstelling toenemen voor alternatieve manieren voor de WAO-claimbeoordeling. Zo is het Lisv begonnen met het organiseren van experimenten ('pilots') met de WAO-claimbeoordeling teneinde een 'optimal practice' voor de WAO keuring te bepalen (Lisv, 1999).

Januari 1998 werd de nieuwe Wet op de sociale werkvoorziening van kracht. In deze wet zijn onder andere de regelingen met betrekking tot de toelating tot de sociale werkvoorziening - de Wsw-indicatiestelling - ten opzichte van de oude belangrijk gewijzigd. De wijzigingen betreffen zowel de toelatingscriteria, de beoordelingsprocedure, als de bestuurlijke context waarbinnen de uitvoerders de indicatieaanvragen behandelen. Na een aanloopperiode zijn in de loop van 1999 de nieuwe regels rondom de indicatiestelling breed ingevoerd (Hazelzet & Mul, 1999).
In opdracht van de gemeente of een door haar gemandateerd orgaan zijn op het moment ca. 60 indicatiecommissies actief die gezamenlijk jaarlijks tussen de 20- en 30000 indicatieadviezen uitbrengen. Elke commissie bestaat minimaal uit 4 leden: een arts, psycholoog, arbeidskundige en een arbeidsmarktdeskundige. Alleen indien alle vier disciplines in de commissie vergadering present zijn, mogen adviezen worden opgesteld. De wettelijke regelingen bevatten vier zogenaamde beslistabellen (plus toelichting), die het beoordelingsproces opdeelt in ruim twintig deelbeslissin-

gen; gebruik van deze tabellen is bij elke indicatie verplicht. Voorts schrijft de wet voor dat gemeenten een kwaliteitszorgsysteem voor de indicatiestelling invoeren. Door deze voorschriften is de nieuwe Wsw voor het terrein van de oordeelsvorming interessant. Veel meer dan bij andere wetten bevat deze wet gedetailleerde regels en instrumenten voor de sturing van aard en kwaliteit van de uitvoeringsprocessen inzake de aanvragen voor een Wsw-voorziening. Daarnaast vult de centrale overheid haar regierol in deze wet op een nieuwe wijze in. Het is de moeite waard om de ontwikkelingen rond deze wet goed te volgen opdat uit dit model van overheidsbetrokkenheid lering kan worden getrokken voor sturing en bevordering van de kwaliteit van oordeelsvorming in sociale zekerheid en arbeidsvoorziening.

Een laatste te noemen ontwikkeling is het medio '99 door de SWI-regiegroep gepubliceerde rapport 'Samenhang in oordeelsvorming' (SWI, 1999). In dit rapport wordt tegen de achtergrond van het SWI-proces en de oprichting van Centra voor Werk en Inkomen nagegaan in hoeverre de medische -arbeidskundige oordeelsvormingsprocessen die plaatsvinden in het kader van verschillende wettelijke regelingen (WAO, REA, Wiw en Wsw) geïntegreerd zouden kunnen worden tot één proces: de geïntegreerde indicatiestelling. De opstellers van het rapport zijn (wellicht wat te?) optimistisch over de kansen om langs deze weg binnen de CWI's een beter, efficiënter en klantvriendelijker arbeidstoeleidingsproces te realiseren. Hiervoor dient een methodiek ontwikkeld te worden met een zogenoemde modulaire opbouw van de medisch-arbeidskundige oordeelsvorming. Naar aanleiding van deze rapportage heeft het Lisv een breed samengestelde werkgroep in het leven geroepen die zich tot doel stelt de aanbevelingen van het rapport nader uit te werken.

6.3 Kwaliteitszorg bij oordeelsvorming

Zoals reeds gesteld dringt meer en meer het inzicht door dat de kwaliteit van de uitvoering van sociale zekerheidsregelingen in hoge mate afhankelijk is van de prestaties van de professionals die individuele aanspraken op deze regelingen beoordelen. Eveneens is een tamelijk nieuwe ontwikkeling - en dat geldt ook buiten de sociale zekerheid – de toepassing van kwaliteitszorg bij de oordeelsvorming door professionals. Omdat de beslissingsruimte in individuele gevallen substantieel is, kunnen kwaliteitsmaatregelen, zoals bijvoorbeeld instrument- en standaardontwikkeling een wetsconforme benutting van deze marges bevorderen. Deze problematiek is uitgebreid behandeld in twee publicaties van TNO over kwaliteitsbeleid bij onder meer WAO-keuringen (Mul e.a., 1999) en Wsw-indicatiestelling (Hazelzet en Mul, 1999). Enkele belangwekkende ontwikkelingen die zich in 1999 op dit vlak hebben voorgedaan zijn de volgende. De NVVG, de beroepsgroep van verzekeringsgeneeskundigen, heeft een forse stap voorwaarts gezet met het vervaardigen van een professioneel statuut. De openbaarmaking ervan is gepaard gegaan met het sluiten van een convenant tussen de beroepsvereniging en de directies van de uitvoeringsinstellingen waarin geregeld wordt dat het statuut geïmplementeerd wordt in de uitvoeringsinstellingen.

Voor de borging van de rechtmatigheid van het verzekeringsgeneeskundig handelen bij WAO-keuringen introduceerde het Ctsv het protocol 'Sociaal medisch handelen'. Dit protocol kreeg alom een positief onthaal. De eerste rapportage over toepassing en resultaten van dit protocol in 1998 laat een gematigd positief beeld zien: tegenover de goede ontvangst en brede implementatie van het protocol staat een – onbedoelde - grote variatie in wijze van toepassing. Op grond van deze bevinding concludeert het Ctsv dat het niet mogelijk is (vergelijkende) uitspraken te doen over de professionele rechtmatigheid van WAO-beslissingen (Ctsv, 1999). Daarvoor dient eerst een grotere eenduidigheid in toepassing gerealiseerd te worden. Overigens is dit op zichzelf geen onbekend fenomeen: bij diverse onderzoeken naar de werking van centraal ontwikkelde standaarden was al eerder gebleken dat de interpretatie en het gebruik ervan op lokaal niveau (tussen maar ook binnen uvi's) belangrijk kunnen verschillen.

In het najaar van 1999 organiseerde het Lisv een studiedag over de medische claimbeoordeling en bracht bij die gelegenheid een, in samenwerking met TNO Arbeid geproduceerde CD ROM uit met zeer uitvoerige informatie over dit thema. Het Lisv is van plan van deze CD ROM 'Claim en beoordeling bij arbeidsongeschiktheid' regelmatig updates uit te brengen. De resultaten van de studiedag met onder meer een overzicht van kennislacunes in de verzekeringsgeneeskundige professie zijn gerapporteerd in 'Zicht op claimbeoordeling' (Lisv, 2000).

Een laatste te noemen ontwikkeling betreft de Wsw; eind 1999 zijn twee standaarden gereed gekomen met richtlijnen voor de inbreng van respectievelijk de medicus en de psycholoog in oordeelsvorming inzake het Wsw- indicatieadvies. De standaarden zijn ontwikkeld door de beroepsgroep zelf. Verwacht wordt dat deze instrumenten een belangrijke impuls zullen vormen voor de kwaliteitsborging van de professionele oordeelsvorming in dit deel van het sociale zekerheidsstelsel.

Enige relevante literatuur

BONT A. de Onderzoek naar het handelen van verzekeringsartsen. In: Landelijk Instituut Sociale Verzekeringen. Zicht op claimbeoordeling. Amsterdam: Lisv, 2000.

College van toezicht sociale verzekeringen. Rechtmatigheidverklaringen werknemersverzekeringen 1998. Zoetermeer: Ctsv, 1999.

HAZELZET AM, MUL CAM. Kwaliteit van oordeelsvorming. Een verkennende studie naar kwaliteitsbeleid bij Wsw-indicatiestelling. Hoofddorp; TNO Arbeid, 1999.

Landelijk Instituut Sociale Verzekeringen. Lisv-informatie. Special: plan van werkzaamheden Lisv 2000. 1999; 10, p.4.

Landelijk Instituut Sociale Verzekeringen. Arbeidsdeskundige richtlijn 'REA-voorzieningen'. Amsterdam: Lisv, 1999.

Landelijk Instituut Sociale Verzekeringen. Standaard Professionele Eindselectie Arbeidsdeskundige. Amsterdam: Lisv, 1999.

Landelijk Instituut Sociale Verzekeringen. Gedragscode voor arbeidsdeskundigen werkzaam voor de uitvoeringsinstellingen sociale verzekeringen. Amsterdam: Lisv, 1999.

MEERSHOEK A. Weer aan het werk. Verzekeringsgeneeskundige verzuimbegeleiding als onderhandeling over verantwoordelijkheden. Proefschrift Universiteit van Maastricht, 1999.

MICHON H, WEEGHEL J van. Schatten van mogelijkheden. Richtlijnen voorde inschatting van arbeidsmogelijkheden van (ex-) psychiatrische cliënten. Utrecht: Trimbos-instituut, 1999.

MINISTERIE VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID. Plan van aanpak WAO.januari 1999.

MUL CAM, DOUWES M, HAZELZET AM, WEVERS CWJ. Schadebeoordeling en FCE-methoden. Een studie naar toepassingmogelijkheden van zes FCE-methoden bij de schadebeoordeling door private verzekeraars van arbeidsongeschiktheid bij zelfstandigen. Hoofddorp: TNO Arbeid, 1999. TNO rapport r980258.

MUL CAM, VERKLEIJ HEM, HAZELZET AM, ROOS F de. Een verkennend onderzoek naar kwaliteitsbeleid bij periodiek arbeidsgezondheidskundig onderzoek PAGO, medische aanstellingskeuringen en WAO-claimbeoordeling. 's-Gravenhage: Elsevier Bedrijfsinformatie bv, 1999.

OORT MHJ van. Gebruik van de Ergos werksimulator bij WAO claimbeoordelingen. Afstudeerscriptie Gezondheidsvoorlichting en Opvoeding. Universiteit van Maastricht, 1999.

SWI- regiegroep. Samenhang in oordeelsvorming. Den Haag: SWI-regiegroep, 1999.

7. Tenslotte

Deze rapportage over de literatuur die in 1999 in het bestand "activering en reïntegratie" is opgenomen, is noodgedwongen onvolledig. Gestreefd is naar de weergave van enkele belangwekkende en actuele beleidsterreinen en zodoende is een selectie van onderwerpen gemaakt. De verwachting dat nieuwe ontwikkelingen en trends geschetst kunnen worden over alle terreinen waarop literatuur is gevonden is echter ook niet realistisch. Het deelproject "State of the Art" is daartoe te beperkt en een korte scan van een selectief literatuurbestand kan nooit een weloverwogen trendrapportage opleveren (zoals bijvoorbeeld het Trendrapport voor de arbeid 1999, Houtman, et al, Samson, Alphen aan de Rijn, 1999). In voorliggende rapportage zijn slechts enkele relevante ontwikkelingen geschetst die in de literatuur in 1999 hun weerslag hebben gevonden.

Bij het vervaardigen van deze rapportage zijn de onderzoekers wel op een lacune gestuit die op korte termijn zou moeten worden ingevuld: ondanks searches in buitenlandse bestanden en tijdschriften zijn er erg weinig publicaties opgespoord en geanalyseerd uit het buitenland. Hierdoor is geen beeld te geven van recente ontwikkelingen inzake activering en reïntegratie in het buitenland en met name in Europa. Om deze lacune niet langer te continueren wordt voorgesteld de rapportage van 2000 te laten gaan over actuele buitenlandse ontwikkelingen in beleid, onderzoek en bedrijfspraktijk.

Het reguliere bestandsbeheer van Nederlandse referenties zal in 2000 doorgaan, maar de tijd gereserveerd voor het updaten van het bestand en voor het schrijven van de rapportage zal expliciet worden besteed aan het zoeken en analyseren van buitenlandse bronnen (via literatuurbestanden, instituten, websites) inzake sociale zekerheid, activering en reïntegratie. De rapportage van 2000 zal daartoe dan ook worden beperkt. In voorliggende rapportage is alleen in paragraaf 3.3. geprofiteerd van de werkzaamheden in het kader het lidmaatschap bij het internationale netwerk GLADNET. In 2000 zal daar nadrukkelijker over worden gerapporteerd.

Tot slot een algemeen oordeel over de verzamelde literatuur. Onder de paraplu van activering en reïntegratie blijkt een lawine van publicaties verzameld te kunnen worden. Voor een belangrijk deel bestaat die uit beleidsnota's, reacties op beleidsnota's, commentaren, wervende succesverhalen en tips, artikelen over speciale projecten (meestal over de start daarvan want evaluaties ontbreken vaak!), opinies van belangengroepen, etc. Met name het organisatievraagstuk van de sociale zekerheid blijkt een populair thema. Er gaan miljarden om in de sector activering en reïntegratie, maar de grote vraag blijft: "Werkt het ook? En wat is de effectiviteit van interventies?" Er zijn en worden wel beleidsevaluerende studies verricht, maar (effect)evaluatie van interventies is schaars.
De grootschalige administratieve gegevensbestanden van uitvoeringsorganisaties blijken nog onvoldoende toegankelijk en toegerust om dergelijke evaluatievragen te beantwoorden. Wel wordt hier nu mede onder invloed van de zich ontwikkelende

informatietechnologie hard aan gewerkt. Daarnaast staat protocollering en effectmeting van interventies op klant-professionalniveau nog in de kinderschoenen.

De onderzoekers trekken dan ook de slotconclusie dat, gezien de grote bedragen die met activering en reïntegratie zijn gemoeid (én gezien het maatschappelijk belang dat zeker uit de gevonden literatuur blijkt), meer aandacht en middelen gereserveerd zouden moeten worden voor onderzoek naar de effecten van interventies op dit gebied.

Bijlage: Literatuur ingevoerd in 1999

In de navolgende lijst is de literatuur opgenomen die in 1999 in het Arbeid en Reïntegratie bestand is ingevoerd, geordend naar auteur in alfabetische volgorde. Voor de eerste publicaties is er geen auteur bekend.

Ontwikkeling arbeidsongeschiktheid : jaaroverzicht AAW/WAO 1996
Zoetermeer : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1998, 178 p.

Gehandicapt en een betaalde baan, dat kan samengaan : leidraad voor de arbeidsbemiddelaar
S.l. : Gehandicaptenraad, 1996

Regeerakkoord 1998
Arbeidsgeschikt 7(1998)no. 6, p. 1-3

Aging and working capacity
Geneva : World Health Organization (WHO), 1993, 49 p.

Langdurige werkloosheid voorkomen met sluitende aanpak
SZW-nieuws (1998)no. 21, p. 1

Groei werkgelegenheid minderheden gunstig, maar niet sterk genoeg
SZW-nieuws (1998)no. 20, p. 1-2

Nieuw wetsvoorstel verbod op leeftijdsdiscriminatie bij arbeid
SZW-nieuws (1998)no. 19, p.1-2

Nog veel te veel mensen aan de kant
SZW-nieuws (1998)no. 15, p. 1-3

Arbobalans '98
Den Haag : Min. SoZaWe, 1998, 20 p.

Evaluating social security reforms
Genéve: International Social Security Association, 1998

Arbodienstenpanel : de ervaringen bij reïntegratie
Arbeidsgeschikt (1998) dec, p. 4-5

Evaluatie van Pemba en REA
Arbeidsgeschikt 7(1998) dec, p. 7-8

Zoveel mensen, zoveel loopbanen : "Er bestaat nog steeds een wegwerkcultuur als het gaat om de oudere werknemer"
BondsNieuws 4(1998) juli, p. 13-17

Sociaal en cultureel rapport 1998
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998,

Sociale nota 1999
Den Haag : Sdu, 1998, 179 p.

Arbeidsgehandicapt? : arbeidsintegratie wérkt ook voor u!
Zoetermeer : Arbvo, 1998

Werk? Wie weet! : de meest gestelde vragen en antwoorden
Zoetermeer : Arbvo, 1998

Arbeidsintegratie : productcatalogus
Zoetermeer : Arbvo, 1998, 32 p.

Zicht op SWI : uitleg van relevante regelgeving op het gebied van samenwerking werk en inkomen
Deventer : Kluwer, 1998, 98 p.

Arbeidsomstandigheden 1998 : monitoring via personen
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998, 112 p.

Plan van aanpak WAO
Arbeidsgeschikt 8(1999)no. 1, p. 1-4

Positie cliënten arbodienst versterkt
Arbeidsgeschikt 7(1998)no. 6, p. 6

Plan van werkzaamheden
Lisv magazine (1998)no. 7, p. 10-11

Eerste evaluatie bijstandsexperimenten duidt op succes
SZW-nieuws (1998)no. 22, p. 1-2

Arbeidsintegratie verloopt moeizaam : positie gehandicapten weinig rooskleurig
TVB : technische voorlichting bejaardentehuizen 28(1998)no. 9, p. 254-256

Gedeeltelijk arbeidsgeschikt weer aan het werk : project in regio Rotterdam blijkt groot succes
Transport en logistiek 5(1997)no. 4, p. 28-29

Het 'vangnet' in de Ziektewet
Arbeidsgeschikt 7(1998)sept., p. 3-5

Accountability of the partners in social security
Geneva : International Social Security Association (ISSA), 1995, 102 p.

De maatschappelijke kosten en baten van de sociale werkvoorziening
Breukelen : NYFER, 1997, 114 p.

Evaluatie van het inkoopmodel : inventarisatie van de activiteiten van overige intermediairs definitieve versie
Den Haag : Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelenheid, 1998

Helios II : naar gelijke kansen in Europa voor mensen met een handicap
Rijswijk : Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 1997

Aantal WSW-plaatsen stijgt in 1999
SZW-nieuws (1998)no. 18, p. 1-2

Bouwstenen voor Activerend Arbeidsmarktbeleid in middelgrote en kleine gemeenten
Den Haag : Vrijbaan, 1997

Ontwikkeling arbeidsongeschiktheid : jaaroverzicht AAW/WAO 1997
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999, 167 p.

Nieuwe tijden, nieuwe regels : de veranderde wet- en regelgeving rond de flexibilisering van de arbeid
Diemen : Tempo-team, 1998, 82 p.

Arbeidsgehandicapt of niet?
Arbeidsgeschikt 8(1999)no. 1, p. 5-6

Second opinion in de praktijk
Arbeidsgeschikt 8(1999)no. 1, p. 7-9

Plan van aanpak WAO : betere keuringen en meer preventie
SZW-nieuws (1999)4 feb, p. 1-3

A management system for occupational health, safety and rehabilitation in the construction industry : handbook
Homebush : Standards Association of Australia (SAA), 1994, 15 p.

Occupational health, safety and rehabilitation (OHS&R) management systems : guidelines : capital works investment
Sydney : New South Wales Government, 1994, 21 p.

Guidance note for the best practice rehabilitation management of occupational injuries and disease.
Canberra : Australian Government Publishing Service, 1995, 61 p.

De arbeidsmarktpositie van mensen met gezondheidsproblemen : een klachteninventarisatie
Amsterdam : Breed Platform Verzekeringen, 1994, 18 p.

Het CWI ook als centrum voor informatie en advies
Den Haag : SWI, 1998, 44 p.

Traditioneel personeelsbeleid bemoeilijkt vervulling vacatures
SZW-nieuws (1999)april, p. 4

Advies over hoofdlijnen voor de toekomstige uitvoering van de werknemersverzekeringen, alsmede over de toekomstige uitvoering van het arbeidsvoorzieningsbeleid
Den Haag : SVDA, 1998, 19 p.

Onderzoeksmethoden bij psychische stoornissen : verzekeringsgeneeskundige onderzoeksmethode bij het vastellen van het vermogen om te functioneren van mensen met psychische stoornissen
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1997, 46 p.

Scholing : arbeidsdeskundige standaard
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1997, 16 p.

Bemiddelbaar maken (andere werkgever)
Amsterdam : Tijdelijk Instituut voor Coördinatie en Afstemming (TICA), 1996, 18 p.

Vocational rehabilitation and employment of disabled persons
Geneva : International Labour Office, 1998

Arbeid en zorg : nota
Kamerstuk 26447 Tweede Kamer no. 2(1998-1999), p. 1-82
1998-1999

Starten vanuit een uitkeringssituatie
Den Haag : Sociaal Economische Raad, 1998

Werkmodel en kosten deskundigenoordeel artikel 56a Osv
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1996, 9 p.

Protocol samenwerking arbeidsdeskundige en verzekeringsarts bij de claimbeoordeling AAW/WAO met het FIS
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1996, 9 p.

Advies zorg en arbeid in evenwicht : concept
Utrecht : Vrouwen Alliantie, 1999, 15 p.

Helios II : Europese gids van goed beleid naar gelijke kansen voor gehandicapten
Luxembourg : Bureau voor Offici_le Publikaties der Europese Gemeenschappen, 1996, 144 p.

Best practices case study : implementing a disability management program in industry
Port Alberni : National Institute of Disability Management and Research, 1996

Employment and people with disabilities : report of the special meeting of the High Level Group on Disability
Brussels : s.n., 1997

Mainstreaming disability within EU employment and social policy : a DG V services working paper
Brussels : European Commission, 1999

Raising employment levels of people with disabilities : the common challenge : commission staff working paper
Brussels : European Commission, 1998

Kwaliteitsbeleid bij keuringen moet versterkt
SZW-nieuws (1999)no. 8, p.4-5

Code samenwerking bij arbeidsverzuim
Medisch contact 54(1999)no. 9, p. 326-328

Opsporen en evalueren van stress
Preventie en bescherming 52(1999)no. 1, p. 8-11

Certificaat Arbo-dienst
PS Documenta (1999)no. 4, p. 448

Certificaten Arbo-dienst
PS Documenta (1999)no. 3, p. 334-335

Convenant arbeidsomstandigheden thuiszorg
PS Documenta (1999)no. 4, p. 449-455

Klachtenprotocol Lisv
PS Documenta (1999)no. 4, p. 363-368

Beleid Lisv inzake aansprakelijkheid na onjuiste beslissing
PS Documenta (1999)no. 4, p. 368-375

Ruimte voor eigen beleid Centra voor Werk en Inkomen
SZW-nieuws (1999)no. 8, p. 3

Breng kleur in uw zaak : minderheden en arbeidsmarkt
Den Haag : Min. SoZaWe, 1999, 56 p.

Brede steun voor CWI's : uitvoering sociale zekerheid
Lisv magazine (1999)no. 3, p. 4-6

Reïntegratie arbeidsgehandicapten : werk in uitvoering
Arbeidsgeschikt 8(1999)no. 4, p. 1-4

Ouderen houden hoger WAO en WW-recht bij lager salaris
SZW-nieuws (1999)no. 10, p. 6-7

Helios gewogen : evaluatierapport van het landelijk comit, over het EG-Heliosprogramma gehandicapten
Den Haag : Landelijk Comit, EG-Heliosprogramma gehandicapten, 1992

Diagnosecategorie V : Psychische stoornissen : verslag 2 : dossierstudie (samenvatting)
Amsterdam : Gemeenschappelijke Medische Dienst, 1986

Net als iedereen
Handicap & beleid 6(1999)no. 6/7, p. 7

Aanpassing poortwachtersmodel WAO
Arbeidsgeschikt 8(1999)no. 5, p. 7-8
JA:1999

Richtlijn begeleiding bij psychische klachten op komst
Arbeidsgeschikt 8(1999)no. 5, p. 6

Kwaliteitsbeleid medische keuringen
Arbeidsgeschikt 8(1999)no. 5, p. 5-6

SZW-werkgeverspanel 1997-1998
Arbeidsgeschikt 8(1999)no. 5, p. 1-2

Regeling werkgeverssubsidies REA
PS Documenta (1999)23 juni, p. 854-868

Certificaten arbodienst
PS Documenta (1999)no. 9, p. 979-980

Instroom vrouwen in de WAO
PS Documenta (1999)no. 8, p. 836-841

Poortwachtersfunctie uvi's
PS Documenta (1999)no. 8, p.841-854

Kamervragen over toename aantal gerechtigden
PS Documenta (1999)no. 8, p. 850-854

Rapport kwaliteitsborging verzekeringsartsen : samenvatting
s.l. : Werkgroep Kwaliteitsborging,1999

Professioneel statuut verzekeringsartsen
s.l. : Stuurgroep Professioneel Statuut, 1999

Rapport kwaliteitsborging verzekeringsartsen
s.l. : Werkgroep Kwaliteitsborging :1999

Is preventie meer dan werken aan bijgeloof?
Medisch contact 54(1999)no. 14, p. 510-513

CNV wil snel betaald zorgverlof invoeren : staatssecretaris presenteert plannen voor betere combinatie arbeid en zorg
CFO-magazine 14(1999)no. 4, p. 12-13

Sluitende aanpak voor langdurig werklozen van 23 jaar en ouder
PS Documenta (1999)no. 9, p. 946-958

De kracht van vereniging : de betekenis van een patiëntenvereniging voor mensen met een spierziekte
Hoensbroek : Instituut voor Revalidatievraagstukken, 1992

Persoongebonden budget voor verstandelijk gehandicapten : advies
Amstelveen : Ziekenfondsraad, 1995

Internationale classificatie van stoornissen, beperkingen en handicaps 1980 = International classification of impairments, disabilities and handicaps : a manual of classification relating to the consequences of disease
Voorburg : Raad voor gezondheidsresearch, 1981

Chronisch(e) ziek(t)en : themanota 1994-1995
Leiden : TNO Preventie en Gezondheid, 1994, 31 p.

Richtlijn passende arbeid : evaluatie van de toepassing van de richtlijn door uitvoeringsorganisaties
Den Haag : Vuga, 1994, 148 p., vele p. bijl.

Standaard professionele eindselectie arbeidsdeskundige
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999, 15 p.

Nota 'beperking ziekteverzuim en instroming in de WAO'
Den Haag : Stichting van de Arbeid, 1999,

Cliëntenraadpleging ... la carte : handreiking om te werken aan kwaliteitsverbetering vanuit cliëntenperspectief
Den Haag : SWI, 1999, 47 p.

Samenhang in oordeelsvorming : onderzoek naar mogelijkheden tot integratie indicatiestelling werk & inkomen
Den Haag : SWI, 1999, 65 p.

Kwartaaloverzicht arbeidsongeschiktheid, 1998 I-IV
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999,

Regionale gegevens WAO, WAZ en Wajong 1998
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999, 45 p.

Regionale gegevens WW 1998
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999, 53 p.

CNV wil snel betaald zorgverlof invoeren : staatssecretaris presenteert plannen voor betere combinatie arbeid en zorg
CFO-magazine 14(1999)no. 4, p. 12-13

Evaluatie van het inkoopmodel : rapport over de case-studies
Aalst, M. van der Bont, C. de
Den Haag : Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1998

Private voorziening van sociale zekerheid in de praktijk : een empirische studie naar de verdeling van private en publieke verantwoordelijkheden in de verzekering van het risico van beroepsgebonden arbeidsongeschiktheid in de Verenigde Staten
Aarts, L.J.M. Jong, P.R. de Barentsen, B.
Den Haag : Vuga, 1996, 139 p.

Zorgketen met gebreken : ZetN-enquête onder arbodiensten
AU:Algra, W.
ZetN 1(1998)no. 3, p. 20-23

Second opinion bij onenigheid over arbeidsongeschiktheid : ervaringen in de praktijk
Amstel, R. van Marcelissen, F.
Hoofddorp : TNO Arbeid, 1998, 116 p.

Sickness absence : a review of performed studies wth focused levels of exposures and theories utilized
Anderson, K.
Scandinavian journal of social medicine 26(1998)no. 4, p. 241-249

Werken met een neuromusculaire aandoening : vier spierziekten onderzocht
Andries, F. Wevers, C.W.J.
Amsterdam : Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden (NIA), 1996, 129 p. II en III.

Weinig communicatie tussen bedrijfsarts en curatieve sector over belemmeringen voor werkhervatting na langdurige arbeidsongeschiktheid wegens lage rugklachten
Anema, J.R. Giezen, A.M. van der
Nederlands tijdschrift voor geneeskunde 143(1999)no. 11, p. 572-575

Jongeren op afstand : een onderzoek naar jongeren die langer dan een jaar in de bijstand zitten en de inzet van het werkgelegenheidsinstrumentarium
Angenent, F.J.A. Heeten, J. den
Den Haag : Min. SoZaWe, 1998, 69 p.

Burnout bij artsen bijna verdubbeld : onthutsend om te horen hoe artsen met elkaar omgaan
Ankoné, J.C.M.
Medisch contact 54(1999)no.14, p. 494-497

Rapport van bevindingen en conclusies verbetering en sturing rechtmatigheid
Apeldoorn, B.H. van
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1998, 48 p.

De organisatiewet sociale verzekeringen 1997: een voorlopig tussenstation?
Asscher Vonk, I.P. Hulsegge, M. Jaspers, A. ph C.M.
Deventer : Kluwer, 1998, 101 p.

Gelijke behandeling van gehandicapten
Asscher-Vonk, I.P.
Sociaal maandblad arbeid 53(1998)no. 7/8, p. 301-304

De zieke werknemer
Asscher-Vonk, I.P. Brouwens, W.H.A.C.M. Jacobs-De Klerk, C.C.A.M.
Deventer : Kluwer, 1997, 238 p.

Positie van chronisch zieken op arbeidsmarkt nog steeds zorgelijk : lastig lichaam maakt werk vinden moeilijk
Baart, I.
Humanist : tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond 53(1998)no. 2, p. 12-17

Fibromyalgie & arbeids(on)geschiktheid : een cross-sectioneel onderzoek naar de invloed van arbeids- en gezondheidsbeleving op arbeidsongeschiktheid bij fibromyalgie-pati‰nten
Baat, L. de
Rotterdam : s.n., 1993

Hearing loss in working life - some aspects of audiologcal rehabilitation
Backenroth, G.A.M. Ahlner, B.H.
International Journal of Rehabilitation Research 21(1998) p. 331-333

Kerncijfers Wvg 1997 : aantal en kosten van verstrekte Wvg-voorzieningen (landelijke cijfers)
Bakker, R.J. de Andel, H.G. van
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1999

Doktertje spelen niet toegestaan : werknemers zijn verantwoordelijk voor fout medicijn
Bals, K.
Aaneen : weekblad van de Federatie ABVA-KABO 19(1999)no. 5, p. 27

Hoe ziek is de vrouw? : werken in de gezondheidszorg is niet gezond
Bals, K.
Aaneen : weekblad van de Federatie ABVA-KABO 19(1999)no. 7, p. 10-14

Flexibilisering nadert natuurlijke grenzen : de groei vlakt af, maar er ontstaan nieuwe vormen
Bataille, P.
Arbeidsomstandigheden 74(1998)no. 11 p. 6-9

De lokettendans : reguliere arbeidsbemiddeling en -toeleiding voor werkzoekenden met een lichamelijke handicap
Beek, M. van de
Amsterdam : Stichting Gehandicapten Overleg Amsterdam (SGOA), 1997

Werkzoekenden met lichamelijke beperkingen : begrippen en cijfers
Beek, M. van
Amsterdam : Stichting Gehandicapten Overleg Amsterdam (SGOA), 1997

Arbeidvreugde als arbeidsvoorwaarde : "Als het plezier er is, komt het geld vanzelf"
Beekman, M.
FNV Magazine (1998)17 december, p. 16-31

Sociaal Medische Begeleiding van HIV-positieve werknemers en werknemers met AIDS : een inventariserend onderzoek
Beelen, G.A. van Sterk, A.H.J.M.
Leiden : s.n., 1998, 52 p.

Staatssecretaris Hans Hoogervorst 'Maatschappij lijdt aan efficiëntiedwang'
Bennink, T. Kwantes, J.H.
Arbeidsomstandigheden 74(1998)no. 12, p. 10-13

De kortste weg naar werk
Berends, J.G.J.
Sociaal bestek 61(1999)no. 6, p. 19-22

Augustusrapportage arbeidsongeschiktheidsverzekeringen 1998 : een overzicht van ontwikkelingen tot begin 1998
Berendsen, L. Burger, J.C. Koehler, J.B.I.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1998, 176 p.

Effectief combineren van werk en zorgtaken 1999 : 50 tips
Berg, I.
Alphen aan den Rijn : Samsom, 1999, 57 p.

De neerslag van 2 jaar assessment in rijnmond (AiR), in het bijzonder van de leergang die in het cursusjaar 1994-1995 drie maal werd uitgevoerd
Berg, R. van den Klarus, R. Reekers, M.
Rotterdam : Secretariaat Assessment in Rijnmond, 1995

Loopbanen van oudere werknemers
Bergh, M. von
Amsterdam : Thesis Publishers, 1997, 179 p.

Participatie aan de plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen (PWA's) in Vlaanderen : representatief of selectief?
Bergoets, K. De Witte, H.
Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken 14(1998)no. 4, p. 312-327

Op weg naar concurrentie in de uitvoering
Bergsma, E.N. Brink, J.C. van den Burger, J.C.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1999, 110 p.

De leraar op de drempel van het millennium : onderzoek naar de arbeidssatisfactie van leraren in het voortgezet onderwijs
Berkhout, P.H.G. Zijl, M. Praag, B.M.S. van
Amsterdam : Stichting voor Economisch Onderzoek, 1998, 117 p.

WAO-beoordeling voor en na TBA : onderzoek in het kader van het project epidemiologie van arbeidsongeschiktheid
Besseling, J.J.M.
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1998, 44 p.

Gezondheid van arbeidsongeschikten : onderzoek in het kader van het project epidemiologie van de arbeidsongeschiktheid
Besseling, J.J.M. Kolk, W. van der

Bemiddeling van werkhervatting van arbeidsongeschikten : onderzoek in het kader van het project epidemiologie van de arbeidsongeschiktheid
Besseling, J.J.M. Reeuwijk, P.M.C. Smaal, M.
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1998, 93 p.

Omvang van de doelgroep voor bemiddelingstrajecten in het WAO-bestand.
Besseling, J.J.M. Giezen, A.M. van der Vos, E.L. de
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1998, 45 p.

Een gezond bedrijf haalt ervaren talent uit de WAO : effectmeting campagne reïntegratie
Besseling, J.J.M. Gent, M.J. van Verboon, F.C.
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999, 64 p.

Over de grenzen van atypische arbeid
Beukema, L. Valkenburg, B.
Tijdschrift voor arbeid en participatie 20(1998)no. 1, p. 16-29

Zwangerschap en baring
Beukering, M.D.M. Treffers, P.E.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1998, 34 p.

Models of disablement, universalism and the international classification of impairments, disabilities and handicaps
Bickenbach, J.E. Chatterji, S. Badley, E.M.
Social science & medicine 48(1999), p. 1173-1187

Gender matters : an integrated model for understanding men's and women's health
Bird, C.E. Rieker, P.P.
Social science & medicine 48(1999), p. 745-755

Burnout in de oncologie : resultaten van een landelijk onderzoek : zorgverleners in de oncologie lopen een verhoogd risico op 'opbranden'
Blanc, P.M. le Schaufeli, W.B. Heesch, N.C.A. van
Medisch contact 54(1999)no. 1, p. 24-26

Chronische-vermoeidheidsyndroom in relatie tot arbeid : een verkennend onderzoek naar arbeidsverleden, huidig werk en werkhervatting
Blatter, B.M. Houtman, I.L.D. Dormolen, M. van
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 7, p. 201-209

Leeftijd als pluspunt : cursus blaast het stof weg
Bleijenberg, L.
Gids voor personeelsmanagement 78(1999)no. 2, p. 37-39

Pension and labor-market participation in the United Kingdom
Blundell, R. Johnson, P.
The American economic review 88(1998)no. 2, p. 168-172

Een poldermodel in beweging : recente geschiedenis en herinrichting van de sociale zekerheid in Nederland
Boekraad, B.K.M.
Belgisch tijdschrift voor sociale zekerheid 40(1998)no. 4, p. 751-791

De gemeenten in een nieuwe rol : themanummer
Boivin, B.
Nieuwsbrief werk : nieuwsbrief over arbeidsmarktprojecten, arbeidsvoorziening en scholing (1997)no. 11/12, p. 1-8

Kabinet moet selectie aan de poort aanpakken : bedrijven lichten hand met Wet Medische Keuringen
Bojorge, K.
FNV Magazine (1998)2 juli, p. 8-9

Stiekem depressief
Bom, J.
FNV Magazine 15(1999)no. 2, p. 14-17

Repetitive strain injuries : Dl. 1 Klachten en risicofactoren
Bongers, P. Hoogendoorn, L. Ridder, M. de
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 8, p. 227-233

Repetitive strain injuries : deel 2 risicogroepen en interventies
Bongers, P.M. Ridder, G.M.T. de Douwes, M.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 7(1999)no. 1 p. 8-16

Stoornissen, beperkingen en handicaps in de uitvoering : over verschillen in de implementatie, interpretatie en de uitvoering van de richtlijn medisch arbeidsongeschiktheidscriterium, ge‹llustreerd aan de hand van de problematiek bij ME
Bont, A. de Meus, C. Hazelaar, G.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1998, 67 p.

ME en een objectieve(?) claimbeoordeling
Bont, A.A. de Meus, C.J.M. Hazelaar, G.G.
CTSV visie 3(1998)no. 5, p. 13-14

Augustusrapportage arbeidsongeschiktheidsverzekeringen 1997 : een overzicht van de ontwikkeling tot begin 1997
Boonk, M.P.A. Burger, J.C. Diepenhorst, J.J.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1997, 115 p.

Verlaging van de WAO? Niets daar van!
Boorsma, P. Smit, R.
Forum 5(1999)no. 2, p. 13-17

Twintig maanden na de Wet Boeten : onderzoek Lisv
Boot, G.C.
Arbeidsrecht 5(1998)nr. 6/7, p 8-11

Een nieuwe lente, een nieuw loket
Bordewijk, P.
Sociaal bestek 61(1999)no. 4, p. 5-7

De paradox van het activerend arbeidsmarktbeleid
Bordewijk, P.
Sociaal bestek 61(1999)no. 5, p. 5-8

Toekomstverkenning arbeidsmarkt en scholing tot 2007
Borghans, L. Delmee, J. Marey, P.
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998, 109 p.

Social security and declining labor-force participation in Germany
Börsch-Supan, A. Schnabel, R.
The American economic review 88(1998)no. 2, p. 173-178

Chronisch-ziekenbeleid in de jaren negentig.
Bos, G.A.M. van den Frijling, B.W. Koster-Dreese, Y.
Utrecht : SWP, 1999

Job control, personal characteristics and heart disease
Bosma, H. Stansfeld, S.A. Marmot, M.G.
Journal of occupational health psychology 39(1998)no. 4, p. 402-409

Amstelveen wacht op de politiek : CWI in de praktijk
Bosma, M.
Lisv magazine (1999)no. 2, p. 9-11

Job strain and evolution of mental health among nurses
Bourbonnais, R. Comeau, M. Vézina, M.
Journal of occupational health psychology 4(1999)no. 2, p. 95-107

De jeugdwerkgarantiewet : de duivel uitdrijven met Beëlzebub?
Brand, A. Bronsveld, C.
Tijdschrift voor arbeid en participatie 20(1998)no. 2, p. 143-152

Psychologie in arbeid en loopbaan : trends
Breed, A. Kooreman, A.
Lisse : Swets & Zeitlinger, 1996, 251 p.

Barrière of carrière : de (on)mogelijkheden van deeltijdwerk
Breedveld, R.H.
Gids voor personeelsmanagement 78(1999)no. 1, p. 26-28

Op naar de 300.000ste telewerker : ook mobiel kantoor sterk in opkomst
Breedveld, R.H.
Gids voor personeelsmanagement 78(1999)no. 2, p. 32-35

Vogelaar: 'Marsroute is helder'
Breeman, Ed
CTSV visie 3(1998)no. 5, p. 4-6

Initiatief van SFB groep en Nationale Nederlanden : Keerpunt biedt ondersteuning bij versnelde reïntegratie
Breitenfellner, T.
Handicap & Beleid 5(1998)no. 12, p. 9-11

Volume-effecten van het gewijzigde arbeidsongeschiktheidscriterium
Breukelen, A.H. van Honk, B. van Mullenders, P.H.G.M.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1995, 88 p.

Beoordeling en begeleiding bij arbeidsongeschiktheid
Broekhuis, H.

Beoordeling en begeleiding bij arbeidsongeschiktheid (appendix)
Broekhuis, H.
Lelystad : Koninklijke Vermande BV, 1986

Arbeidsongeschiktheid onder ambtenaren : feiten, analyses, maatregelen : een beleidsrapport
Broersen, T. Klosse, S. Knepper, S.
Den Haag : Min. BiZa, 1991, 243 p.

Tweedelijns Arbo-zorg : goede zorg op korte termijn
Bruins Slot, J.H.W. Spreeuwers, D.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 8, p. 237-240

Ouderschapsverlof als emancipatiebeleid : ervaringen uit acht Europese landen
Bruning, G. Plantenga, J.
Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken 14(1998)no. 4, p. 343-356

Werk en handicap : praktische adviezen voor werkgevers en werknemers
Buijk, C.A.
Amsterdam : Swets & Zeitlinger, 1991, 139 p.

Bewijsproblemen bij betwiste arbeidsongeschiktheid en de Wulbz
Buijs, D.J.
Arbeidsrecht 3(1996)no. 6/7, p. 30-31

Alleenstaande moeders en sociaal beleid in Nederland : van verzorgers naar kostwinners?
Bussemaker, J. Drenth, A. van Knijn, T.
B en M 26(1999)no. 1, p. 41-51

Van sociale zekerheid naar werk : stromen op de arbeidsmarkt
Butter, F.A.G. van den Kock, U.
Economisch statistische berichten (1998)no. 4144, p. 236-238

Samenwerking huisarts-bedrijfsarts onderbelicht in WAO-debat
Buys, P.
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 3, p. 50-53

Handicap questionnaires: what do they assess?
Cardol, M. Brandsma, J.W. Groot, I.J.M. de
Disability and rehabilitation 21(1999)no. 3, p. 97-105

Towards a framework for appropriate and safe job placement
Chaplin, J. Edwards, F. Floyd, M.
London : City University, 1992

Ach meneer, aan die pijn went u wel : herbeoordeling van arbeidsongeschikten
Cluitmans, M. Wijnker, C.

Rechtmatigheidsonderzoek werknemersverzekeringen 1996
College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV)
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1997, 120 p.

Doelmatigheidsrapportage 1997
College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV)
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1997, 80 p.

Rechtmatigheidsonderzoek uitvoeringsinstellingen werknemersverzekeringen 1997
College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV)
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1998, 196 p.

Augustusrapportage handhaving 1997 : beleid, activiteiten en effecten in beeld
Cordia, L.A.J. Lucas, A. Burger, J.C.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1997, 186 p.

Augustusrapportage handhaving 1999 : trends en thema's in handhaving van sociale verzekeringen
Cordia, L.A.J. Bosselaar, H. Kruisbergen, E.W.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1999, 276 p.

Pijn
Cranenburgh, B. van Winter, F.A.M.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1999, 45 p.

The effects of disability on BC's economy
Crawford, C.
Port Alberni : National Institute of Disability Management and Research, 1997

Relatief goede resultaten bij commerciële reïntegratiebedrijven : kwaliteitssysteem moet goede arbeidstoeleiding waarborgen
Cremer, R. Heuperman, J.
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 5, p. 28-31

Private intermediairs arbeidstoeleiding : rapportage inventarisatiestudie
Cremer, R. Wevers, C.W.J.
Hoofddorp : TNO Arbeid, 1999, 67 p.

Relatief goede resultaten bij commerciële reïntegratiebedrijven : kwaliteitssysteem moet goede arbeidstoeleiding waarborgen
AU:Cremer, R. Heuperman, J.
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 5, p. 28-31

Veranderingen in het mentaal werkvermogen tijdens de levensloop
Cremer, R.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 7(1999)no. 3, p. 84-91

Europese artsenlobby geeft en neemt
Crommentuyn, R.
Medisch contact 54(1999)no. 13, p. 458-460

Professioneel statuut : vrijheid binnen grenzen
Croon, N.H.Th. Wijnen, J.A.G.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 6, p. 161

Vakontwikkeling heeft een basis nodig
Croon, N.H.Th.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 7(1999)no. 2, p. 37

Gesubsidieerde arbeid in de Enquéte beroepsbevolking, 1997.
Cruchten, J. van Vries, S. de
Sociaal-economische maandstatistiek 15(1998)no. 8, p. 21-26
Zwartepieten
Crul, B.V.M.
Medisch contact 54(1999)no. 3, p. 79

Werkhervatting na rugklachten : langdurig zieke werknemers twee jaar gevolgd : eindrapport Nederlandse studie
Cuelenaere, B. Giezen, A.M. van der Veerman, T.J.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1999, 196 p.

Bepalend is relatie met werkgever : reïntegratie rugpatiënten
Cuelenaere, B.
CTSV visie 4(1999)no. 3, p. 9-13

Wens en werkelijkheid : de ondersteuningswensen van mensen met een verstandelijke handicap
Daal, P. van Dorrestein, A. Verheijen, C.
Tilburg : PON, 1998

Sustaining and improving working capacity : programme description and two years follow-up
Danner, R. Halonen, P. Juntunen, M.
International journal of rehabilitation research 22(1999)no. 1, p. 33-38

Sociale activering : beleid en uitvoering
Dekker, A. Wentink, T.
Sociaal bestek 60(1998)no. 9, p. 15-18

Arbeidskundige richtlijn 'REA-werkvoorzieningen'
Dekker, W.
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen, 1999

Zur Spezifität von Burnout für Dienstleistungsberufe : Fakt oder Artefakt
Demerouti, E. Nachreiner, F.
Zeitschrift f r Arbeitswissenschaft 52(1998)no. 2, p. 82-89

Gender differences in structural and behavioral determinants of health : an analysis of the social production of health
Denton, M. Walters, V.
Social science & medicine 48(1999)p. 1221-1235

Aanspraak op arbeid : gezond werken, loopbaanbegeleiding voor chronisch zieken
Derks, H.J. Iterson, J.M.M. van
Zwolle : Stichting Chronisch Zieke Kinderen en Jongeren (CZK), 1993, 168 p.

Persoonlijkheidsstoornissen
Derksen, J.J.L. Groot, K.I. de
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1999, 44 p

Randvoorwaarden van de sociaal-medische begeleiding : onderzoek onder verzekeringsartsen en arbeidsdeskundigen die lid zijn van het Lisv uitvoerderspanel
Deursen, C.G.L. Veerman, T.J.
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1997, 57 p.

Werk, privé-situatie, riskante gewoonten en ziekteverzuim: verschillen tussen mannen en vrouwen
Deursen, C.G.L. van Houtman, I.L.D. Bongers, P.M.
Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen 77(1999)no. 2, p. 105-115

Reïntegratie is fulltime werk : regiopolitie Utrecht wint Kroon op het Werk
Dikker, A.
PW: vakblad voor personeelsmanagement 23(1999)no. 9, p. 34-37

Straffen met beleid : uitvoering van de Wet boeten, maatregelen en terug- en invordering sociale zekerheid
Doeschot, R.G.P. Fiseler, J.G. Houwen, R.J.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1999, 216 p.

Regelgeving lost niets op voor allochtone werkzoekende
Donkersgoed, C. van
Sociaal bestek 61(1999)no. 6, p. 29-30

Geen afwijking en toch ziek : het onderkennen van subjectieve symptomen
Driel, J.K. van
Medisch contact 54(1999)no. 16, p. 582-583

Kroniek van het sociale-zekerheidsrecht : neutraal, maar ook gelijk?
Driessen, M. Wentholt, K.
Nemesis (1998)no. 2, p. 46-53

Grenzen aan verzekeren : 'Plaats welzijn boven winstmaximalisatie'
AU:Dröge, P.
Personeelbeleid 34(1998)no. 11, p. 38-40

Departement van Uvi's : ondernemerschap gehinderd door regels en eigenzinnige uitvoerders
AU:Dröge, P.
Personeelsbeleid 35(1999)no. 6, p. 18-20

SWI blijft steken op niveau 1991 : de drie kolommen over de sociale zekerheid.
Eggink, G.
Sociaal bestek 60(1998)no. 11, p. 5-8

Sickness and invalidity arrangements : facts and figures from six European countries
Einerhand, M.G.K. Knol, G. Prins, R.

Adapting work sites for people with disabilities : ideas from Sweden
Elmfeld, G. Wise, C. Bergsten, H.
Bromma : The Swedish Institute for the handicapped, 1983

Leeftijd en arbeid - beschouwing van een STAR--nota
Erkens, M.Y.H.G. Jacobs, A.T.J.M.
Sociaal maandblad arbeid 53(1998)no. 2, p. 62-70

Reïntegratieprojecten voor mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering
Ernste, D.E. Wijnands, Y. Schooten, P. van
Den Haag : Vuga, 1995, 157 p., 60 p. bijl.

Reïntegratie-projecten voor mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering
Ernste, D.E. Wijnands, Y. Schooten, P. van
Hoofddorp : KPMG Bureau voor Economische Argumentatie, 1994

Sectoren en SWI : deel 2: de sectoren
Esser, R. Nagelkerke, A. Voorden, W. van
Sociaal bestek 60(1998)no. 11, p. 39-43

Als het maar geen arbozorg heet... : bevordering van arbozorg in het MKB
Evers, G. Reijenga, F.
Hoofddorp : NIA TNO, 1998, 29 p.

HIV en AIDS
Faas, W.A. Borleffs, J.C.C.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1998, 42 p.

Diploma en een baan verdiend! : het succes van een tweejarig instroomproject
Flapper, J.
Kinderopvang (1999)no. 3, p. 18-21

Gevraagd: informatie
Fles, O.M.B.
CTSV visie 3(1998)no. 5, p. 3

Endocrinologische aandoeningen
Fliers, E. Prummel, M.F. Wiersinga, W.M.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1999, 38 p.
The structure of work-related stress and coping among oncology nurses in high-stress medical settings : a transactional analysis
Florio, G.A. Donnelly, J.P. Zevon, M.A.
Journal of occupational health psychology 3(1998)no. 3, p. 227-242

Werkgever belanghebbende bij WAO-toekenningsbesluiten?
Fluit, P.S.
Sociaal recht 14(1999)no. 2, p. 40-44

Ontwikkeling van een interviewmethode voor loopbaanonderzoek bij chronisch zieken
Freutel, S.A. Wevers, C.W.J.
Leiden : Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO, 1993

Preventiebeleid arbeidsgebonden aandoening nog niet doelgericht : 'Met beide voeten in de modder staan levert de meest relevante resultaten op'
Frings-Dresen, M.
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 5, p. 54-57

Eén Intranet voor alle Centra voor Werk en Inkomen : cliënt volg communicatie stelsel in zeven pilots getest
Funke, C.
Handicap & beleid 6(1999)no. 4, p. 11-13

The challenge of rehabilitation counselors : working with people with psychiatric disabilities
Garske, G.G.
Journal of rehabilitation 65(1999)no. 1, p. 21-25

Employability : adviezen voor blijvende inzetbaarheid
Gaspersz, J.B.R.
Deventer : Kluwer Bedrijfsinformatie, 1998, 127 p.

Naar een Centrum voor Werk, Inkomen en Zorg? : een overdenking
Geerling, R.
Sociaal bestek 60(1998)no. 11, p. 11-16

Amputatie en protheseologie
Geertzen, J.H.B. Rietman, J.S. Eisma, W.H.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1998, 58 p.

Integratie van leren en werken
Gelderblom, A. Koning, J. de Winden, P. van
Den Haag : Sdu, 1998, 68 p.

Een loopbaan in fasen : levensfasemanagement bij Landbouw, Visserij en Natuurbeheer
Geleijnse, A.
PW: vakblad voor personeelsmanagement 23(1999)no. 11, p. 32-35

Rechtsbescherming bij aanstellingskeuring na invoering van de Wet medische keuringen
Gevers, J.K.M.
Sociaal recht : Nederlands tijdschrift voor sociaal recht 13(1998)no. 9, p. 259-264

Hoge instroom in de WAO betreft vooral vrouwen werkzaam in de gezondheidszorg : waarheden en onwaarheden over de dubbele belasting
Giezen, A. van der Cuelenaere, B.
Medisch contact 53(1998)no. 49, p. 1582-1584

Chronische klachten: bewegings- of handelingsprobleem? : positieve effecten lichamelijke activiteit
Göeken, L.
Arbeidsomstandigheden 74(1998)no. 11, p. 50-53

Controle maakt oordeel strenger
Goor, A.G. van de
CTSV visie 3(1998)no. 5, p. 15-17

Factorial validity of the Maslach burnout inventory - Dutch version (MBI-NL) among dentists
Gorter, R.C. Albrecht, G. Hoogstraten, J.
Journal of organizational Behavior 20(1999), p. 209-217

Vernieuwing in arbeidsmarktbeleid : het Employment Initiatief
Gravesteijn-Ligthelm, J.H. Arents, M. Hoen, N.B.J.G. 't
Rotterdam : Nederlands Economisch Instituut, 1997

Wordt succes bepaald door de vorm? : onderzoek naar de doorstroom van gesubsidieerde naar reguliere arbeid : eindrapport
Gravesteijn-Ligthelm, J.H. Arents, M. Jonker, K.C.
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998, 93 p.

Standaard zwangerschap en bevalling als oorzaak van ongeschiktheid voor haar arbeid
Greven, T.E.
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999, 24 p.

Diabetes mellitus
Grijpink, P.G.W. Heine, R.J.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1998, 44 p.
Werken en zorgen: de moeite waard : een onderzoek naar het welbevinden van buitenshuis werkende moeders
Groenendijk, H.
Utrecht : Arkel, 1998, 349 p.

65-plussers vullen gat in de arbeidsmarkt : grijs, goed en goedkoop
Groeneveld, A.
FNV Magazine (1998)8 oktober, p. 24-26

Evidence based medicine vereist evidence based implementatie
Grol, R.
TSG 77(1999)no.1, p. 117-119

Social security and declining labor-force participation here and abroad : social security and retirement : an international comparison
Gruber, M. Wise, D.
The American economic review 88(1998)no. 2, p. 158-163

De dokter vertelt
Gruiter, J. de
Forum 5(1999)feb, p. 39-41

Etikettenschwindel?
Gruiter, J. de
Forum (1999)no.4, p. 38-41

Work stress and problem alcohol behavior : a test of the spillover model
Grunberg, L. Moore, S. Greenberg, E.S.
Journal of organizational behavior 19(1998) p. 487-502

Arbeidsongeschiktheid en werkhervatting bij jongeren met psychische klachten : deelonderzoek 2 : een secundaire analyse in het kader van het onderzoek "Werkstress bij jongere werknemers"
Grundemann, R.W.M. Nijboer, I.G.
Leiden : Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO, 1994, 49 p.

Arbeidsgebondenheid van WAO-intrede : deelrapport 3 Enquête en dossier vergeleken
Grundemann, R.W.M. Schellart, A.J.M.
Leiden : Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO, 1993, 199 p.

Europese lessen : aanpak ziekteverzuim is wettelijke maatregel voorbij
Grundemann, R. Vuuren, T. van
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 3, p. 36-43

WAO opnieuw inzet van ingrijpend politiek debat
Haak, H.A. van den
Medisch contact 54(1999)no. 11, p. 395

Vaarwel! Wees welkom! : over het uitgestelde afscheid van de onderkant van de arbeidsmarkt
Haan, H.F. de Smit, A.A.
Hoofddorp : TNO Arbeid, 1999, 104 p.

De Amersfoortse zegt niet automatisch NEE : 'Keuringen gebaat bij heldere methodiek'
Hagen, G.
Lisv magazine (1998)nov., p. 14-15

Werkproject camping Zeeburg : eerste ervaringen van en met GGZ-cli‰nten bij de Stichting Nieuwe Werkvormen Amsterdam
Hagen, B. Weeghel, J. van
Utrecht : NCGV, 1990

Zelforganisatie bundelen krachten : 'Arbeidsongeschikten willen invloed'
Hagen, G.
Lisv magazine (1999)no. 2, p. 14-15

Persons with disabilities : labor market activity, 1994
Hale, Th.W. Hayghe, H.W. McNeil, J.M.
Monthly Labor Review 121(1998)no. 9, p. 3-22

Verzekeringsarts Klaas Swart: "Plezierig als er iemand meekomt"
Hallebeek, M.
BondsNiews 6(1998)nov, p. 23-24

MKB-Nederland wil privatisering Ziektewet terugdringen : onderzoek van NIPO en Intomart leidt tot verschillende conclusies
Hamers, P.
Mens(en)werk 1(1998)no. 5, p. 25-26

Cliënt Volg en Communicatie Stelsel : electronische facilitator van Centra voor Werk en Inkomen
Hanraets, P.
De accountant 105(1998)no. 4, p. 222-225

Verrekening van een ontbindingsvergoeding met de WW-uitkering : krijgen we nu het WW-gat?
Hees, B.J. van
Gids voor personeelsmanagement 78(1999)no. 2, p. 24-27

WOR 1998
Heijden, P.F. van der
Sociaal maandblad arbeid 53(1998)no. 5, p. 207-214

Volledig in de knoop : oorzaken van burnout en werkstress verdienen serieuze aandacht
Heijningen, B. van
PW: vakblad voor personeelsmanagement 23(1999) no. 6, p. 36-39

Supported employment : arbeidsintegratie van mensen met een handicap
Heijster, G. van Kamp, M. Bastiaanssen, R.
Rotterdam : Stichting VSO-Arbeidstrajekt, 1993

Werkstress in Nederland ; werkdruk, vermoeidheid en ontspanning
Helvoort, S. Mast, M. van der Megens, M.
Psychologie 17(1998)no. 10, p. 31-45

Ontwikkeling van een werkstress screeninginstrument (WSSI)
Heus, P. de Diekstra, R.F.W.
Gedrag en organisatie 12(1999)no. 1, p. 3-15

Arbeidsexploratie en re‹ntegratie
Hilhorst, R.
Utrecht : Netherlands School of Public Health (NSPH), 1996, 51 p.

Minder mogelijkheden voor ontslagname op medische gronden.
Hoens, J.A.P.F. Kooijman, J.J.A.
Rechtshulp (1998)no. 10, p. 2-8

De crisis in de WAO : vlees keur je af, mensen niet
Hoevers, J.M.
Medisch contact 54(1999)no. 7, p. 230-232

Een bestaan zonder baan : een vergelijkende studie onder werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden (1974-1995)
Hoff, S. Jehoel-Gijsbers, G.
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998, 208 p.

De fout van Wassenaar
Hoffman, L.
Economische statistische berichten 83(1998)no. 4178, p. 896-898

Werklozen in fasen
Hoffman, L. Schouten, W.
Economisch Statistische Berichten 83(1998)no. 4176, p. 864-865

Beleidsoverdracht en de werkvloer
Hol, S.
Sociaal bestek 61(1999)no. 1, p. 21-24

Situatieve arbeidsongeschiktheid : waar houdt het op?
Holtzer, M.
Arbeidsrecht 5(1998)no. 6/7, p. 3-8

Nieuwe banen in de collectieve sector? : eindrapport
Homburg, G.H.J. Renooy, P.H.
Den Haag : Min. SoZaWe, 1999, 70 p.

Bespeel de zorg-, werk- en inkomensketen! : nieuwe eisen aan professionaliteit van sociale diensten
Hommes, D. Velde, B. van der
Sociaal bestek 60(1998)no. 11, p. 33-37

Plan van aanpak WAO
Hoogervorst, J.F.
Den Haag : Min. SoZaWe, 1999, 18 p.

Overheidsbeleid : een inleiding in de beleidswetenschap
Hoogerwerf, A. Herweijer, M.
Alphen aan den Rijn : Samsom, 1998

Wie heeft er belang bij employability? : de intrinsieke en extrinsieke waarde van brede inzetbaarheid
Horn, T. Gorter, C.
Gids voor personeelsmanagement 77(1998)no. 12, p. 17-24

De Wet financiering loopbaanonderbreking
Horne, J.C.M. van
PS (1998)no. 7, p. 451-456

Van bijstand naar werk : een onderzoek naar blijvers in en stromers uit de bijstand : eindrapport
Hospers, L.A. Schuyt, C.J.M. Geuns, R.C. van
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998, 108 p.

Rechter De Laat: 'In grote lijnen verandert er niet zoveel' : Reparaties op Flex & Zeker
Hout, F. van
Personeelbeleid 35(1999)no. 1, p. 30-31

Arbo onder vuur : het motto: alle waar naar z'n geld
Hout, F. van
Personeelbeleid 34(1998)no. 11, p. 34-36

Jong en om psychische redenen afgekeurd voor werk : het verhaal van de jongeren zelf : deelonderzoek 3 : interviews in het kader van het onderzoek "Werkstress bij jonge werknemers"
Houtman, I.L.D. Heuvel, S.G. van den Schouten, M.H.
Leiden : Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO, 1994, 71 p.

Kritische vaardigheden voor de arbeidsmarktpositie van laagopgeleiden : paper voor de OSA-conferentie 'Kwalificaties voor laaggeschoold werk'
Hövels, B. Boer, P. den Frietman, J.
Nijmegen : Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS), 1998, 27 p.

De toekomst van de Centra voor Werk en Inkomen belicht
Hulsman, K.
Sociaal bestek 61(1999)no. 1, p. 25-28

Disability management program graduates : making a difference in the workplace
Hursh, N.
Port Alberni : National Institute of Disability Management and Research, 1997

Publieke selectie : arbeidsvoorziening als laatste bastion van maakbare samenleving
Immerzeel, M. van
Personeelsbeleid 34(1998)no. 9, p. 25-29

"Hoe gaat het met je?", "Goed. Druk hé." : Gaat Nederland aan vlijt ten onder?
Immerzeel, J.
BondsNieuws 6(1998) nov, p. 13-15

Reliability of independent observer judgments of level of lift effort in a kinesio-physical Functional Capacity Evaluation
Isernhagen, S.J. Hart, D.L. Matheson, L.M.
Work 12(1999)no. 2, p. 145-150

WIW'ers aan het woord
Jager, P. de
Sociaal bestek 60(1998)no. 12, p. 11-13

Werk en slechthorendheid
Jansen, F.
Horen 26(1998)no. 5, p. 34-35

Werkloosheid en inkomensongelijkheid.
Jansen, M.C.W. Makansi, K.H. Morrison, R.M.
ESB 83(1998)no. 4171, p. 761-762

Bezigheden buitenshuis : arbeidsrehabilitatie en dagbesteding in Den Haag
Janssen, M. Weeghel, J. van
Utrecht : Nederlands centrum Geestelijke volksgezondheid, 1990

Welke eisen stelt MAOC aan een verzekeringsgeneeskundige beoordeling? : een analyse vanuit de argumentatieleer
Janssen, D. Boersma, W. Grift, M. van de
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 7(1999)no. 1, p. 17-21

Hoe sluitend kan een sluitende aanpak zijn?
Janssen, V. Paulides, H.
Sociaal bestek 61(1999)no. 2, p. 11-14

Sociale zekerheid en arbeidsparticipatie : inventarisatie en evaluatie van Nederlands empirisch onderzoek
Jehoel-Gijsbers, G. Scholten, H. Vissers, A.
Den Haag : Stichting Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA), 1995, 232 p.

Banen voor kansloze jongeren : New Deal
Jippes, H.
Lisv magazine (1999)no. 5, p. 4-5

"Wulbz en Pemba moeten worden afgeschaft" : Jan de Wit, Tweede Kamerlid Socialistische Partij
Jong, O. de
Arbo & Milieu 6(1998)no. 10, p. 22-25

Over de 'poortwachter' in de uitvoering van de werknemersverzekeringen
Jong, E.P. de
Sociaal maandblad arbeid 53(1998)no. 3, p. 103-105

Oogaandoeningen
Jong, P.T.V.M. de Stoutenbeek, P.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1998, 70 p.

In reply to 'Categorization and control of people with disabilities'
Jong, B.A. de Cardol, M. Bos, G.A.M. van den
Disability and rehabilitation 21(1999)no. 3, p. 108-109

De gemeente als regisseur van gesubsidieerde arbeid : uitvoering werkgelegenheidsbeleid vraagt integrale benadering
Jong, C. de
Handicap & beleid 6(1999)no. 3, p. 7-9

The incorporation of different demand concepts in the job demand-control model : effects on health care professionals
Jonge, J. de Mulder, M.J.G.P. Nijhuis, F.J.N.
Social science & medicine 48(1999), p. 1149-1160

Verslag presentatie van SGOA-rapport : de lokettendans : reguliere arbeidsbemiddeling en -toeleiding voor werkzoekenden met een lichamelijke handicap
Jonk, K.
Amsterdam : Stichting Gehandicapten Overleg Amsterdam (SGOA), 1997

Wet SAMEN : oude wet in een nieuw jasje?
Jonkers, A.P.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 1, p. 31-39

Opleiding en training in een CWI
Kamerbeek, L. Kooy, P.
Sociaal bestek 61(1999)no. 1, p. 29-32

Gehandicapte en werklozen houden samen de buurt schoon
Kamp, A.J.
As : maandblad activiteitensektor 20(1999)no. 1, p. 12-14

Verzekeringsgeneeskunde : de toekomst binnen handbereik
Kanter, G.P.J. de
Medisch Contact 53(1998)no. 41, p. 1296

Dringen op de markt : mogelijkheden tot interventie
Kappe, R.
Personeelbeleid 35(1999)no. 1, p. 20-23

Social security and labor-force participation in the Netherlands
Kapteyn, A. Vos, K. de
The American economic review 88(1998)no. 2, p. 164-167

Architectuur bij het Gak
Karssenberg, H.
Informatie 40(1998)nov., p. 29-33

Workplace violence and trauma : a 21st century rehabilitation issue
Keim, J.
Journal of rehabilitation 65(1999)no. 1, p. 16-20
Landelijk kwaliteitssysteem voor intensive care
Keizer, N.F. de Bosman, R.J. Joore, J.C.A.
Medisch contact 54(1999)no. 8, p. 276-279

Arbeidsvolume publieke sector in internationaal perspectief
Kemp, A.A.M. de Kersten, A. Gils, I.E. van
Den Haag : Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven, 1998, 127 p.
Tien principes voor private uitvoering van publieke taken
Kempen, E.J. van
Economische statistische berichten 83(1998)no. 4178, p. 892-895

Persoonsgebonden budgetten in de thuiszorg : van een voorlopige regeling naar een wettelijke inkadering
Kerff, R.G.H.G.
Medisch contact 54(1999)no. 22, p. 802-805

De GGD tussen rijksoverheid en gemeente
Kerkhoff, A.H.M. Heffen, O. van
TSG : tijdschrift voor gezondheidswetenschappen 76(1998)no. 6, p. 330-336

Evaluating social security reforms
Kessler, F. Doeschot, R. Cichon, M.
SE: Social security documentation. European series
Geneva : ISSA, 1998, 130 p.

Het GAK-loket : interview met Arjan Schonewille, hoofd Sociale Dienst Assen
Keulen, S. van Bommelj,, Y.
Sociaal bestek 60(1998)no. 11, p. 17-19

Wet op de reïntegratie : is een arbeidsgehandicapte interessant voor een werkgever?
Kieviet, M.J.P.M.
LoonBrief 9(1998)no. 8, p. 8,13-14

Reïntegratie arbeidsongeschikten : soms gaat het wél goed
Kindermans, G.
Gids voor personeelsmanagement 77(1998)nr. 9, p. 31-33

Exclusieve samenwerking is ongewenst
Kleijnenberg, E.A.
CTSV visie 3(1998)no. 5, p. 10-11

Rapportage ouderen 1998
Klerk, M.M.Y. de Timmermans, J.M.
SE: Sociaal en Cultureel Planbureau. Cahier

Diagnosecategorie V : Psychische stoornissen : verslag 2 : dossierstudie
Klerk, J.M. de Diependaal, G.J. Petersen, C.J.
Amsterdam : Gemeenschappelijke Medische Dienst, 1986

Overspanning
Klink, J.J.L. van der Lasschuyt, H.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1998, 22 p.

Niet verdiend? : arbeids(on)geschikten tussen theoretische verdiencapaciteit en (ir)reële arbeidsmarktkansen
Knegt, R. Mudde, E.C. Rietbergen, C.J.M.
Den Haag : Vuga, 1995, 88 p.

Medisch arbeidsongeschiktheidscriterium : richtlijn
Knepper, S. Rijn, P.A.M. van Boer, W.E.L. de
Amsterdam : Tijdelijk Instituut voor Coördinatie en Afstemming (TICA), 1996, 26 p.

De Wet (Re)integratie Arbeidsgehandicapten
Knepper, S.
Nederlands tijdschrift voor geneeskunde 143(1999)no. 2, p. 108-111

De open zenuw van de WAO : politiek schuift verantwoordelijkheden af op uitvoering
Knepper, S.
Medisch contact 54(1999)no. 27-28, p. 992-996

Reïntegratie : het spel of de knikkers?
Knol, H.K.
Sociaal bestek 61(1999)no. 5, p. 21-23

Het Lisv en de sectorraden : onderzoek naar de wijze waarop het LISV invulling geeft aan de wettelijke verplichting sectorraden te betrekken bij de uitvoering van zijn taken
Koemans, J.A. Lamboo, J.G.H.M. Diepenhorst, J.J.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1999, 88 p.

Deregulering van arbeidsvoorzieningsdiensten
Koning, J. de
Openbare uitgaven : zin en omvang van de overheidsuitgaven 30(1998)no. 3, p. 123-132

Eén reïntegratieinstrumentarium voor drie populaties gehandicapten! : een reactie
Kooijman, J.J.A.
Sociaal recht : Nederlands tijdschrift voor sociaal recht 14(1999)no. 3, p. 76-78

Kostenreductie wordt kwaliteit : verschuiving van p-prioriteit in Europa
Kooimans, A.
Personeelbeleid 34(1998)no. 12, p. 34-36

Meer werken, minder zorgen : arbeid en zorg in wetgeving en CAO's
Koopmans, I. Stavenuiter, M.M.J.
Breukelen : NYFER, 1999, 332 p.

Kort historisch overzicht
Koten, J.W. Willems, J.H.B.M. Croon, N.H.T.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1996, 18 p.

Arts en arbeid
Koten, JW.
Antwerpen : Maarten Kluwer's Internationale Uitgeversonderneming, 1984

Geen voorrangsbehandeling van werkenden : referentiegegevens over de periode 1993-1995
Kremer, A.M. Bloemhoff, A. Putten, D.J. van
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 5, p. 130-135

Herstartmogelijkheden voor dolende dertigers : ok,-gevoel kweken
Krijnen, F.
PW: vakblad voor personeelsmanagement 22(1998) p. 46-47

Willen, kunnen, mogen, durven : een onderzoek naar de belemmeringen bij mensen met een handicap tot het deelnemen aan arbeid of alternatieven daarvoor
Kroft, H.P.A. Martijn, A.C. Merens-Riedstra, H.S.
Leiden, Werkgroep Arbeidsvraagstukken en Welzijn, 1987

Convergentie tussen zorg en sociale zekerheid : markt en overheid op weg naar een integrale aanpak?
Krogt, M. van der Lieshout, P. van
Sociaal Bestek 60(1998)nr. 9, p. 7-13

Basisdienstverlening Arbeidsvoorziening naar CWI : het perspectief van Arbeidsvoorziening als private onderneming
AU:Krogt, M. van der
Handicap & Beleid 5(1998)no. 12, p. 7

SWI lokt uvi's naar nieuwe markten en producten.
Krogt, M. van der
Handicap & beleid 5(1998)no. 11, p. 11

Vijf scenario's voor sociale diensten nieuwe stijl: herpositionering sociale diensten in het licht van het regeerakkoord Kok II
Krogt, M. van der Livius, T. Wesdorp, P.
Sociaal bestek 60(1998)no. 11, p. 21-23

Sociale diensten staan taken af aan de CWI's : over de bestuurlijke verantwoordelijkheid van gemeenten
Krogt, M. van der
Handicap & beleid 6(1999)no. 1, p. 9-10

Van SWI naar SUWI : een perspectief op de toekomstige structuur van de uitvoering Werk en Inkomen
Krogt, M.P.C. van der Wesdorp, L.P.
De accountant 105(1998)no. 4, p. 218-221

Chronische-vermoeidheidssyndroom (CVS)
Kroneman, H. Swanink, C.M.A.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1999, 37 p.

Ziektewet/WAO antwoordenboek '99 : antwoorden op de 400 meest gestelde vragen van werkgevers en werknemers over ziekte en arbeidsongeschiktheid
Kronenburg-Willems, E.J.
Alphen a/d Rijn : Samsom, 1999, 234 p.

Evenredige arbeidsdeelname van minderheden
Kuijer, A. Stulemeijer, M.N.
Alphen aan den Rijn : Samsom Bedrijfsinformatie, 1998

Complexities in assessing unemployment benefits and policies
Kvist, J.
International social security review 51(1998)no. 4, p. 33-55

Chaos in Melkertland
Laan, C. van der
Aaneen (1999)maart, p. 8-12

Mededeling model voor de poortwachtersfunctie
Labij, M.A.
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1997, 46 p.

De drie gezichten van 'handicapisme'
Lammertyn, F. Samoy, E.
De gids op maatschappelijk gebied : maatschappelijke werken, sociale wetgevingen 89(1998)no. 3, p. 201-214

Premiedifferentiatie WAO 1998
Landelijk Instituut Sociale Verzekeringen (LISV)
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen, 1999

Geen duurzame benutbare mogelijkheden : standaard
Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv)
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1996, 35 p.

Gedragscode voor arbeidsdeskundigen werkzaam voor de uitvoeringsinstellingen sociale verzekeringen
Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv)
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999, 8 p.

Rapportageprotocol verzekeringsgeneeskunde
Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv)
Amsterdam : Landelijk instituut sociale verzekeringen (Lisv), 1999, 11 p.

Stoornissen in de vetstofwisseling
Lansberg, P.J.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1999, 20 p.

The future of the Welfare State
Lazar, H. Stoyko, P.
International social security review 51(1998)no. 3, p. 3-36

Gemeentelijk beheer CWI's zou niet gek zijn : GSD, GAK en arbeidsbureaus : 1 januari 2000 zijn samenwerkingscontracten rond
Leenders, P.
Binnenlands bestuur 19(1998)no. 50, p. 28-31

The rehabilitation counselor : desk top guide to supported employment
Lehmann Griffin, S. Grant Revell, W.
Richmond : Virginia Commonwealth University, 1991

RSI-klachten beter zo vroeg mogelijk bestrijden : bedrijven kiezen nog steeds voor hulpmiddelen
Lenderink, A.
Mens (en) werk 1(1998)no. 4, p. 24-26

WAO-intrede en werkhervatting : inzet werkgever maakt het verschil
Lenderink, A.
Arbeidsomstandigheden 74(1998)no. 12, p. 22-25

Arbo-commitment of de wet? : verschillende wegen, hetzelfde doel
Lenderink, A. Bennink, T.
Arbeidsomstandigheden 74(1998)no. 11, p. 10-13
Superspecialist of poortwachtershulp : arbeidsgeneeskundige consulent in kliniek
Lenderink, A.
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 1, p. 22-25

Tilanus van ArboNed verwacht veel van Care Concept : kosten van arbeidsverzuim kunnen echt omlaag
Lenderink, A.
Mens(en)Werk 1(1998)no. 6, p. 20-22

Langer aan het werk : scholing van ouderen loont
Lenderink, A.
PW: vakblad voor personeelsmanagement 23(1999)no. 7, p. 42-45

Werkgevers spreken verborgen arbeidsreserves aan... en jou ook!
Lenderink, A.
PW: vakblad voor personeelsmanagement 23(1999)no. 5, p. 25-29

Bedrijfsmaatschappelijk werk is een belangrijk middel bij het voorkomen van verzuim : eerste hulp bij priv,problemen
Ligteringen, T.
PW: vakblad voor personeelsmanagement 22(1998)17 okt, p. 38-40

Hulp bij kwaliteitsverbetering
Lombarts, M.J.M.H. Damhuis, G.H. Holl, R.A.
Medisch contact 54(1999)no. 7, p. 238-240

Nieuwe sociale zekerheid in opmars?
Loo, P.F.
Sociaal maandblad arbeid 53(1998)no. 10, p 411-413

'We moeten van die papierwinkel af': staatssecretaris Hans Hoogervorst over de problemen met de WAO
Maassen, H.
Medisch contact 54(1999)no. 12, p.410-413

De werkelijke kosten van ziekteverzuim
Maats, B. Evers, G.
Gids voor personeelsmanagement 77(1998)no. 11, p. 47-51

Oog voor kwaliteit : ontwikkeling van een model voor kwaliteitsevaluatie in de residentiële zorg voor personen met een handicap
Maes, B. Geeraert, L. van den Bruel, B.
Tijdschrift voor orthopedagogiek 38(1999)no. 1, p. 3-15

Omgaan met CARA : sociaal-wetenschappelijk CARA-onderzoek : op weg naar de toekomst
Maill,, A.R. Kaptein, A.A.
Leusden : Astma Fonds, 1991

De vakbeweging kiest voor primair opdrachtgeverschap in een privaat uitvoeringsmodel
Makkelie, M.
Tijdschrift bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 6, p. 234-236

Stimuleren of imponeren : de evenredige arbeidsdeelname van allochtonen in Vlaanderen vraagt om een urgentieprogramma
Martens, A.
Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken 14(1998)no. 4, p. 328-340

Actief ontspannen met de Therabee : een nieuw wapen tegen RSI?
Marvelde, R. de
Arbomagazine 15(1999)no. 2, p. 21-22

Hoe 'eigen' moet een wisselwerkplek zijn?
Marvelde, R. te
Arbomagazine 15(1999)no. 2, p. 8-9

Arbozorg in middelgrote bedrijven : een verkennend onderzoek
Massaar, J.
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998, 35 p.

Werken aan arbeidsproblemen : methodische richtlijnen voor arbeidsrehabilitatie en dagbesteding
Meer, D. van der Kin,banian, A. Thomas, C.
Utrecht : Lemma, 1995

De bedrijfsarts en preventie
Meijer, E.
Medisch contact 53(1998)no. 31/32, p. 1008-1009

Programma-evaluatie in de pijn revalidatie : analyse van het 'Pijn de Baas'-programma
Mes, C.A.J. Winter, F.A.M. Wijck, R. van
Gedrag & gezondheid 27(1999)no. 3, p. 136-147

De werking en effecten van het Fis-computersysteem : verslag haalbaarheidsstudie
Meus, C.J.M. Toma, J.B.H.J.
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen, 1999

Reumatische aandoeningen
Miedema, H.S. Rasker, J.J.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1998, 74 p.

Procederen inzake weigering loondoorbetaling bij ziekte : een zeer zeldzaam verschijnsel
Minderhoud, P.E. Asscher-Vonk, I.P. Havinga, T.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 3, p. 145-153

Kennis die helpt : een pleidooi voor praktijkonderzoek
Mol, A. Mali, W.
Medisch contact 54(1999)no. 21, p. 769-771

Rendementsverlies gecompenseerd : een onderzoek naar de toepassing van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 26
Molleman, C.
Leuven : Katholieke Universiteit Leuven, 1985

Vrouwenverdrag, moederschap, ouderschap en arbeid
Monster, W.C. Cremers, E. Willems, L.
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998, 379 p.

Kwaliteit van oordeelsvorming : een verkennend onderzoek naar kwaliteitsbeleid bij periodiek arbeidsgezondheidskundig onderzoek PAGO, medische aanstellingskeuringen en WAO-claimbeoordeling.
Mul, C.A.M. Verkleij, H.E.M. Hazelzet, A.M.
Amsterdam : NIA TNO, 1998, 184 p.

Supported employment : job finding
Mul, C.A.M. Ketelaars, T.J.W.M. Wevers, C.W.J.
Rotterdam : Stichting VSO-Arbeidstrajekt, 1994, 32 p.

Schadebeoordeling en FCE-methoden : een studie naar de toepassingsmogelijkheden van zes FCE-methoden bij de schadebeoordeling door private verzekeraars van arbeidsongeschiktheid bij zelfstandigen
Mul, C.A.M. Douwes, M. Hazelzet, A.M.
Hoofddorp : TNO Arbeid, 1999, 141 p.

Kwaliteit van oordeelsvorming : een verkennend onderzoek naar kwaliteitsbeleid bij periodiek arbeidsgezondheidskundig onderzoek PAGO, medische aanstellingskeuringen en WAO-claimbeoordeling.
Mul, C.A.M. Verkleij, H.E.M. Hazelzet, A.M.
's-Gravenhage : Min. SoZaWe, 1999, 182 p.

Conceptueel model voor een seniorenbeleid
Müller, A. Beukers, D. Wieringen, J. van
Delft : AbvaKabo, 1999, 29 p.

Job coaching for persons with mental disabilities
Murakami, Y.
Work 12(1999)no. 2, p. 181-188

The effect of unemployment on mental health
Murphy, G.C. Athanasou, J.A.
Journal of occupational psychology 72(1999), p. 83-99

Doekje voor het bloeden? : de wet Reïntegratie Arbeidsgehandicapten
Nass, G.
Tijdschrift voor verzorgenden 31(1999)no. 2, p. 16-18
Making it work : essential resources for disability management programs
National Institute of Disability Management and Research
Port Alberny : National Institute of Disability Management and Research, 1998

Bedrijfsarts en huisarts : meer oog voor elkaar : knelpunten oplossen tijdens gezamenlijke cursusdag
Nauta, A.P. Starmans, R.J.J.E.T. Faddegon, H.C.
Medisch contact 54(1999)no. 24, p. 884-886

Vaste banen voor langdurig werklozen : maatwerk Helmond
Neerven, G. van
Lisv magazine (1999)no. 4, p. 10-11

Arbozorg in het MKB: wennen, wikken en wegen : de visie van de branchebestuurders
Neggers, H.
Arbeidsomstandigheden 74(1998)no. 12, p. 30-32

LBA Assessment Methodiek : de eerste resultaten
Nieskens, M. Dungen, M. van den
Amersfoort : Landelijk Studie- en Ontwikkelingscentrum voor de Volwasseneducatie, 1995

Discussie herstructurering sociale zekerheid blijft voortduren : VNG kiest voor een gemeentelijke aansturing CWI's
Nieuwkerk, T. van
Handicap & beleid 6(1999)no. 1, p. 5-7

Derde vervolgrapportage ontvlechting : onderzoek naar de financi_le scheiding van publiek en privaat bij de uitvoering van de werknemersverzekeringen
Nieuwland, J.R. Bharos, R.F. Brussel, M.A. van
Zoetermeer : College van Toezicht Sociale Verzekeringen (CTSV), 1999, 53 p.

Behoefte aan beroepsopleidingen voor vroeggehandicapten en arbeidsongeschikten : verslag van het onderzoek naar personen met gezondheidsbeperkingen die door het volgen van een beroepsopleiding in principe op de arbeidsmarkt zouden kunnen (her)intreden
Nijboer, I.D. Vos, E.L. de Grundeman, R.W.M.
Den Haag : Vuga, 1995, 111 p.

Werkhervatting na arbeidsongeschiktheid : onderzoek naar de kans op werkhervatting na een half tot anderhalf jaar na het einde van het ziektewetjaar en naar de kans van hervatters om aan het werk te komen bij de oude of een nieuwe werkgever
Nijboer, I.D. Grundemann, R.W.M. Andries, F.
Leiden : Nederlands Instituut voor praeventieve GezondheidszorgTNO, 1993

Cadans hoort muziek in wet REA : Landelijke Vereniging van Arbeidsongeschikten somber over reïntegratie
Nobel, P. le
Sociaal bestek 61(1999)no. 5, p. 25-28

Sociale zekerheid maal kwaliteit is somberheid
Noordam, F.M.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 1, p. 18-30

Dertien aantekeningen bij de Wet REA
Noordam, F.M.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 2, p. 78-89

SUWI: meer bureaucratisch autisme of meer mensen aan het werk?
Noordam, F.M.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 6, p. 306-317

Arbeidspsycholoog voorspelt tweedeling : "Werken wordt voor de sterken"
Noordermeer, P.
FNV Magazine (1998)17 dec, p. 10-11

Evaluatie van oorzaak en gevolg in gezondheidsbevorderinsprojecten : aanpassing van onderzoeksmethoden aan interventiemethoden
Nutbeam, D.
Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen 77(1999)no. 1, p. 15-23

Fondsen beroepen zich op kleine lettertjes : duizenden WAO'ers lopen pensioen mis
Obbink, L.
FNV Magazine 15(1999)11 feb, p. 20-22

De nieuwe trend : g,,n vaste werktijden, g,,n vaste werkplek
Oorschot, A. van
Forum (1998) 28 nov, p. 28-31

Solidair of selectief : een evaluatie van toepassing van het selectieve-marktmodel in de sociale zekerheid
Oorschot, W. van Boos, C. Geleijnse, L.
Deventer : Kluwer, 1996, 221 p.

Hopeloos werkloos? : klinkklare nonsens!
Oorschot, A. van
Forum 11(1999)no. 6, p. 12-17

Toekomststrategie‰n financiële dienstverleners en branchevervaging : integratie of polarisatie?
Oosenbrug, A. Griend, J.C.M. van de Pol, C. van der
Den Haag : Elsevier Bedrijfsinformatie, 1998

Low skilled jobs through job creation ans wage subsidies
Opstal, R. van Roodenburg, H. Welters, R.
CPB report (1998)no 2, p. 32-36

Werkstress en ziekteverzuim bij jong en oud
Otten, F.W.J. Smulders, P. Houtman, I.
TSG Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen 76(1998)no. 8, p. 420-428

De kans op RSI in Nederland: gegevens uit het permanent onderzoek leefsituatie, 1997
Otten, F. Bongers, P. Houtman, I
Maandbericht gezondheid (1998)no. 11, p. 5-19

De relatie tussen werkbelasting en gezondheid ; gegevens uit het permanent onderzoek leefsituatie, 1997
Otten, F. Wieling, M.
Maandbericht gezondheidsstatistiek 17(1998)no. 12, p. 6-17

Hoezo, in de WAO?
Ouwerkerk, R.
Forum (1998)13 aug, p. 27-31

Uvi-verzekeringsarts als poortwachter van de WAO : 'De waan van de dag regeert'
Panhuysen, M.
Arbomagazine 15(1999)no. 2, p. 15-16

Narrow reasoning about the use of broad personality measures for personnel selection
Pauponen, S.V. Rothstein, M.G. Jackson, D.N.
Journal of organizational behavior 20(1999)no. 3, p. 389-405

Besprekingsartikel : bepreking van: J. Christis, 1998, Arbeid, organisatie en stress: een visie vanuit de sociotechnische arbeids- en organisatiekunde, Amsterdam: Het Spinhuis, ISBN 90 55891096, blz. 424, f 47,50
Peeters, M.
Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken 14(1998)no. 4, p. 389-401

Het dagelijks functioneren en de revalidatiebehandeling van mensen met een traumatisch hersenletsel
Peeters, J. Witte, L. de Haastregt, J. van
Hoensbroek : Instituut voor Revalidatie-Vraagstukken (IRV), 1992

Arbodeskundige moet het proces volledig kennen : Arbo opleidingen moeten verkokering doorbreken
Pennekamp, E.
Arbeidsomstandigheden 73(1998)no. 11, p. 54-57

Getalscriteria in de wet op de ondernemingsraden II
Peters, S.S.M.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 2, p. 68-77

Gynaecologische aandoeningen en belastbaarheid
Peters, A.A.W. Kianmanesh Rad, N.A.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1998, 44 p.

Zorgjas op maat : landelijk platform migranten met een handicap
Petronilia, S
Contrast : weekblad over de multiculturele samenleving 5(1998)no. 25, p. 2-4

The categorization and control of people with diabilities
Pfeiffer, D.
Disability and rehabilitation 21(1999)no. 3, p. 106-107

Het voorlopig re‹ntegratieplan, voorspellende waarde?
Planken, J. Raasveld, J.R.A.
Hoofddorp : TNO Arbeid, 1999, 64 p.

Inkomensgevolgen van het Regeerakkoord 1994-1998
Pommer, E.
Rijswijk : Sociaal en Cultureel Planbureau, 1995

SER-advies OSV 2001 : dialectiek of valse argumeneten?
Popma, J.R.
Sociaal maandblad arbeid 53(1998)no. 10, p. 426-430

Privatisering sociale zekerheid : efficiency of rechtszekerheid?
Popma, J.
Arbo & Milieu 6(1998)no. 9, p. 16-19

'Bezint eer ge verdergaat'
Pots, B.
ZetN (1998)no. 4, p. 4-8

Bestrijding ziekteverzuim : 'Het verhaal begint op de werkvloer'
Pots, B.
Lisv magazine (1999)no. 2, p. 6-8

Activerende bedrijfsarts stuurt op het juiste moment
Pots, B.
Lisv magazine (1999)no. 3, p. 17-18
We werken praktisch aan oplossen problemen : keerpunt bekort verzuim
Pots, B.
Lisv magazine (1999)no. 4, p. 14-15

Certificatie van arbomanagementsystemen : heeft het boterbriefje toekomst?
Pouwels, H.
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 5, p. 38-43

In distant mirrors : work incapacity and return to work : a study of low back pain patients in the Netherlands and five other countries
Prins, R. Cuelenaere, B. Veerman, T.J.
Zoetermeer : CTSV, 1999, 122 p.

Tijdigheid van adequate zorg : ook voor werkenden
Putten, D.J.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 5, p. 129

The measurement of stress at work
Quick, J.C. Vagg, P.R. Spielberger, C.D.
Journal of occupational health psychology 3(1998)no. 4, p. 291-401

Werk, werk, werk? : ruim baan voor financiers!
Reuten, G.
TPE: tijdschrift voor politieke ekonomie 21(1998)no. 1, p. 111-124

Doelmatigheidsrapportage 1998
Ridder, L. de Vrionakis, A.
Zoetermeer : CTSV, 1998, 100 p.

Een nieuwe Wet sociale werkvoorziening (Wsw)
Riegen, H.A.J.
PS (1998)no. 1, p. 4-18

Disability management in the workplace : a guide to establishing a joint workplace program
Riessner, S.
Port Alberni : National Institute of Disability Management and Research, 1995

Strategies for success : disability management in the workplace
Riessner, S. Shrey, D.
Port Alberni : National Institute of Disability Management and Research, 1997

Ervaringsdeskundigheid bij re‹ntegratie : belangenorganisaties willen werkgevers actief benaderen
Rietbergen, C.
Handicap & beleid 6(1999)no. 1, p. 13-15
Inzet van ervaringsdeskundigheid bij de (re)integratie van arbeidsgehandicapten : marktverkennend onderzoek
Rietbergen, C. Mentink, E. Verkuyl, L.
Utrecht : Verwey-Jonker Instituut, 1998

Reïntegratiewijzer 98/99
Rietbergen, C.
Utrecht : Verwey-Jonker Instituut, 1998

To be privatised or not to be privatised : that's the question
Rietman, W.
Sociaal bestek 60(1998)no. 12, p. 9-10

Kosten en baten re‹ntegratie arbeidsongeschikten
Rijn, I. van
Amsterdam : Economisch en Sociaal Instituut, UvA, 1996

De weg terug : van uitkering naar re‹ntegratie : gesprek met Lisv-voorzitter J.F. Buurmeijer
Rothuizen, W.
De accountant 105(1998)no. 4, p. 208-212

New directions in vocational rehabilitation : a "career development" perspective on "closure"
Rumrill, P.D. Roessler, R.T.
Journal of rehabilitation 65(1999)no. 1, p. 26-30

Nieuwe ABP-verzekeringsproducten door komst Wet-Pemba
Runchina, G. Driessen, P.
Wereld : kwartaalblad voor relaties van ABP en USZO (1997)no. 3 , p. 15-17

Vergroting van de onderkant van de arbeidsmarkt? : een overzicht en eerste beoordeling van beleidsmaatregelen
Salverda, W.
TPE: tijdschrift voor politieke ekonomie 21(1998)no. 1, p.24-57

De beschutte tewerkstelling in de Europese gemeenschap
Samoy, E.
Leuven : KU Leuven, 1992

Bouwstenen voor een informatiesysteem over gehandicapten : deelrapport 1: afbakening van de doelgroep
Samoy, E.
Leuven : Katholieke Universiteit Leuven, 1985

Bouwstenen voor een informatiesysteem over gehandicapten : deelrapport 2: kenmerken van de doelgroep
Samoy, E.
Leuven : Katholieke Universiteit Leuven, 1985

Bouwstenen voor een informatiesysteem over gehandicapten : deelrapport 3: leefsituatieonderzoek van jong-volwassenen met een fysieke handicap : bijlage: vragenlijst
Samoy, E.
Leuven : Katholieke Universiteit Leuven, 1985

Beroepsopleiding voor gehandicapten
Samoy, E.
Leuven : Katholieke Universiteit van Leuven, 1983

Being mentally ill : a sociological theory
Scheff, T.J.
Chicago : Aldline, 1971

SZW-werkgeverspanel rapportage 1997-1998
Schellekens, E.I.L.M. Deursen, C.G.L. van Fux, R.A.P.
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1999, 203 p.

Ongerechtvaardig en gerechtvaardigd onderscheid
Schepers, W.
Handicap & beleid 5(1998)no. 10, p. 1-3

Protocol indicatiestelling gehandicaptenzorg nadert voltooiing : inhoudelijk proces en organisatievorm beïnvloeden elkaar
Schippers, A. Hermans, E. Beek, H.
Handicap & beleid 6(1999)no. 4, p. 5-7

Een goede vraag, een passend antwoord : fricties in de gehandicaptenzorg
Schippers, A. Gennep, A. van
Utrecht : NIZW Uitgeverij, 1999

Revalidatie en arbeid : samenvattend rapport
Schmidt, S.H. Oort-Marburger, D. Oel, C.J. van
Amsterdam : Universiteit van Amsterdam (UvA), Studiecentrum Arbeid en Gezondheid, 1994, 175 p.

Zorg bij ziekteverzuim om psychische redenen : inventarisatie van de hulpverlening aan werknemers die om psychische redenen verzuimen
Schoemaker, C. Bijl, R.
Utrecht : Nederlands Centrum Geestelijke Volksgezondheid (NcGv), 1996, 123 p.

Allochtonen profileren zich onvoldoende : managing diversity
Schoemakers, I.
PW: vakblad voor personeelsmanagement 22(1998)5 sep, p. 35-37

Wetten, wetten, wetten... : wetwijs in het doolhof : de veranderingen in kaart
Schoemakers, I.
WerkZaken 6(1998) no. 9, p. 8-11, 13-14

En de Kroon gaat naar.... : re‹ntegratie: 'Ik krijg een licht gevoel van trots, want die vrouw heeft een toekomst'
Schooten, A. van
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 5, p. 32-35

Pemba geen prikkel voor werkgevers om werkomstandigheden te verbeteren
Schooten, A. van
Mens(en)werk 2(1999)no. 3, p. 21-22

Aanstellingskeuringen kunnen niet voorspellen : 'keuren is vooral een traditie en geloof'
Schoten, A. van
Mens (en) werk 1(1998)no. 4, p. 20-22

Afrekenen met 'leeftijdsbewust personeelsbeleid' : ontvutting en nieuwe kansen?
Schreiner, N.A.F.M.
Gids voor personeelsmanagement 78(1999)no. 1, p. 14-19

Eindelijk erkenning
Schriemer, R.
FNV magazine 15(1999)no. 8, p. 8-9

The effect of vocational rehabilitation on later sick leave
Selander, J. Marnetoft, S.U. Bergroth, A.
Disability and rehabilitation 21(1999)no. 4, p. 175-180

Wie werkt nog na vijftig?
Simoens, P. Denys, J.
Leuven : Davidsfonds, 1997, 174 p.

Supported employment : job analyse
Slaman, D.A.
Rotterdam : Job entree, 1995

Verzekeraars als trait-d'union tussen zorg en sociale zekerheid
Slooten, J. van
Handicap & beleid 5 (1998)no. 10, p. 5-7

Dwarslaesie
Slootman, J.R.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1999, 32 p.

Nieuw instrument in strijd gebracht tegen stress : welzijn werknemer verder verbeteren
Slootweg, R. Martens, H. Vink, J.
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 4, p. 28-33

Richtlijnen voor de vaststelling van arbeidsgebonden aandoeningen aan het bewegingsapparaat : de bovenste extremiteit
Sluiter, J.K. Visser, B. Frings-Dresen, M.H.W.
Amsterdam : Universiteit van Amsterdam, 1998, 91 p.

Multicultureel personeelsbeleid ingeburgerd in verpleeghuis Schildershoek
Slutsky, M.
Mens(en)werk 2(1999)no. 2, p. 6-9

REA biedt kansarmen weinig soelaas : arbeidsgehandicapten aan de onderkant van de arbeidsmarkt
Smit, A. Vos, E. de
Sociaal bestek 60(1998)no. 7/8 p. 6-10

Succesfactoren en knelpunten bij de creatie van gesubsidieerde arbeid
Smit, A. Nuess, U. Haan, F. de
Amsterdam : NIA TNO, 1998, 49 p.

Succes- en faalfactoren bij het scheppen van gesubsidieerde arbeid
Smit, A. Haan, F. de
Sociaal bestek 60(1998)no. 10, p. 21-25

Wet Flexibiliteit en zekerheid : PS-special Wet Flex
Smitskam, C.J. Kronenburg-Willems E.J.
PS (1998)no. 2, p. 1-144

Survival versus traditional methodologies for studying employee turnover : differences, divergences and directions for future research
Somers, M.J. Birnbaum, D.
Journal of organizational behavior 20(1999) p. 273-284

Arbeidsgeschiktheid is een proces en geen momentopname
Sorgdrager, B.
Medisch contact 53(1998)no. 45, p. 1442-1444

REA's reïntegratie-instrumentarium en verantwoordelijkheidsverdeling, een verbetering?
Sparrius, C.F.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 2, p. 98-106

Onderklasse, arbeidsmarktbeleid en jongeren
Spies, H.
Tijdschrift voor arbeid en participatie 20(1998)no. 2, p. 87-105

Uitsluitend voor jongeren? : arbeidsmarktbeleid en het ontstaan van een onderklasse
Spies, H.
Utrecht : Jan van Arkel, 1998, 349 p.

Het koelkastmodel voorbij : sociale activering op het platteland
Spijker, I. van 't
Sociaal bestek 60(1998)no. 12, p. 6-8
JA:1998

Geen onderzoek naar implementatie, geen implementatie zonder onderzoek
Splunteren, P. van Janssens, M.
TSG 77(1999)no. 1, p. 123-125

Weet u...ik heb een goed stel hersens : '23 subsidieregelingen voor gehandicapte werknemers in kaart gebracht'
Spoelman, L. Hengst, J.
Utrecht : CNV Jongerenorganisatie, 1992

Inburgering nieuwkomers : het begin van het einde
Steenbergen, J.P. Dijkstra, B.
Sociaal bestek 61(1999)no. 5, p. 29-33

Ziek van arbeidsongeschiktheid : Nederland en de nieuwe generatie uitgestotenen
Steijaert, P. Dijk, A.
Zoutelande : Stichting GAOS, 1999, 102 p.

Issues in complementary health insurance in Belgium
Stevens, Y. Rompaey, L. Van Huber, V.
International social security review 51(1998)no. 4, p. 71-93

Risk factors for psychological stress among international business travellers
Striker, J. Luippold, R.S. Nagy, L.
Occupational environmental medicine 56(1999), p. 245-252

Technologische ontwikkelingen in de markt van hulpmiddelen voor gehandicapten
Swarte, V.P.P.
Den Haag : Nederlandse Organisatie voor Technologisch Aspectenonderzoek, 1992

Werken aan integratie : onderzoek naar werk en dagbesteding van mensen met een psychiatrische achtergrond
Swildens, W.
Groningen : Andragogisch Instituut Rijksuniversiteit Groningen, 1991

Arbeidsoriëntatie en -integratie vanuit de GGZ : werkboek arbeidsmogelijkheden voor mensen met een psychiatrische achtergrond
Swildens, W. Bruining, J. Trip, J.
Utrecht : SWP, 1997,

DSM IV Case boek : werken met DSM, 200 uitgebreide gevalsbeschrijvingen / door R.L. Spitzer
Swinkels, J.A.
MGV : maandblad geestelijke volksgezondheid 53(1998)no. 9, p. 901-902

Kwaliteit in de psychiatrie : wat psychiaters kunnen leren van de regionale kwaliteitsprojecten
Swinkels, J. Bollen, S.
Medisch contact 54(1999)no. 21, p. 763-766

'Onder omstandigheden': situatieve arbeidsongeschiktheid nader bezien
Tazelaar, A.J.G. Albers, T.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 4 p. 181-187

Rapportage minderheden 1998 : de eerste generatie in de derde levensfase
Tesser, P.T.M. Dugteren, F.A. van Merens, J.G.F.
Rijswijk : Sociaal en Cultureel Planbureau, 1998

Kort en vaak pauzeren ter preventie van RSI
Thé, K.H. Douwes, M. Bongers, P.M.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 7(1999)no. 4, p. 116-121

Het Centrum voor Werk en Inkomen: de nieuwe arbeidsbeurs?
Tiggelen, G. van
Sociaal bestek 61(1999)no. 4, p. 14-18

Enthousiasme over het idee, twijfels bij de vormgeving : experimenten persoonsgebonden reïntegratiebudget van start
Tilburg, H. van
Handicap & beleid 5(1998)no. 12, p. 1-3

CWI-plannen van het kabinet stuiten op forse kritiek : een loket voor werk en inkomen
Tilburg, H. van
Handicap & beleid 6(1999)nr. 5, p. 1-3

Mijn probleem heet werk : hulpverlening aan zieke en arbeidsongeschikte allochtonen vanuit het maatschappelijk werk
Timmer, G.
Utrecht : Stichting Dienstverleners Gehandicapten, 1995

Graded Activity - training moet verzuim beperken bij rugklachten : door trainingsprogramma sneller aan het werk
Toonen, M.
Mens (en) werk 1(1998)no. 6, p. 24-26

Leert de arbeidsmarkt?
Toren, J.P. van den Theeuwes, J.
Amsterdam : Nationaal Vakbondsmuseum, 1998, 104 p.

Korter arbeidsleven : de wording van een rationele mythe : loopbaan, arbeidsmarkt en verzorgingsstaat in neo-institutioneel perspectief
Trommel, W.A.
Den Haag : Sdu, 1995, 381 p.

Gemeenten willen wel, maar zien nog praktische bezwaren : vier regiobijeenkomsten rond overheveling WVG naar RIO
Uppelschoten, M. Zijp, C. van
Handicap & beleid 6(1999)no. 2, p. 9

Rechtmatigheid van sociaal-medisch handelen
Urselmann, J. Sterk, A.
CTSV visie 3(1998)no. 5, p. 18-20

Uitzendbureaus ontdekken de 65-plusmarkt : bejaarden blijken uitstekende werknemers
Vaartjes, J.
Mens(en)werk 1(1998)no. 6, p. 16-18

Waarlijk één loket : 'jammer dat bedrijfsfacilitering alleen in Groningen bestaat'
Valk, B. van der
Personeelbeleid 35(1999)no. 5, p. 45-49

Melkert-1 : een blijvertje
Valkenburg, B. Miedema, F.
Tijdschrift voor arbeid en participatie 20(1998)no. 1, p. 30-41

Waar zijn de arbeidsplaatsen voor de lager opgeleiden in de industrie gebleven? : Tecto 1977-1992
Veen, K. van Wielers, R.
Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken 15(1999)no. 1, p. 36-49

Arbeidsongeschikt??
Veld, T.M. in 't
Utrecht : Katholieke Universiteit Nijmegen, 1990

Houd ze gezond
Velde, J. van der
Forum (1999)no. 5, p. 44-47

Rugklachten
Verbeek, J.H.A.M. Mens, J.M.A.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1999, 26 p.

JWG-signalement : halfjaaroverzicht 1997
Verkaik, A. Ende, M. van der Vries, E. de
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998

Kosten en baten van arbocertificatie
Verkleij, H. Bos, J.
Arbeidsomstandigheden 74(1998)no. 11, p. 24-31

Langdurige werkloosheid, werkhervatting en gezondheid : bevindingen van een 2-jarige follow-up studie
Verkleij, H.G.M.
Amsterdam : Swets & Zeitlinger, 1988, 226 p.

Prognoses van knelpunten op de arbeidsmarkt van de zorgsector
Vermeulen, H.J.J.M. Vissers, A.M.C. Vos, K. de
Tilburg : Instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies (IVA), 1998, 105 p.

Arbeidsonderzoek en administratieve functies : een pilotstudie naar de bruikbaarheid van de beoordelingsmethodiek Model-Test-Pogramma voor arbeidsonderzoek naar administratieve functies
Verstraeten, M.
Hengelo : Nationaal Overleg van Arbeidsonderzoek Centra, 1990

Stress en gezondheid
Vingerhoets, A. Rigter, H.
Tilburg : Tilburg University Press, 1994, 106 p.

Vrouwen en reïntegratie : onderzoek naar de verschillen tussen vrouwen en mannen bij WAO-intrede en reïntegratie.
Vinke, H. Andriessen, S. Heuvel, S.G. van den
Hoofddorp : TNO Arbeid, 1999, 232 p.

Cagins pleidooi voor een nieuw specialisme : tweedelijns specialistische arbo-zorg
Visser, J.
Zorgvisie 28(1998)no. 12, p. 10-14

Kunnen commerciële reïntegratiediensten 'Nederland' genezen?
Visser, C.
Flexmarkt 5(1999)no. 2, p. 22-25

Een wettelijke status voor de standaard 'Medisch arbeidsongeschiktheidscriterium'?
Visser, J.S.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 7(1999)no. 1, p. 22-25

Op naar het 'oudzendbureau'!
Visser, C.
Flexmarkt 5(1999)no. 3, p. 18-19

Strijd om de macht in CWI's naar climax
Visser, C.
Flexmarkt 5(1999)no. 6, p. 27

Gewaagde aanpak burnout
Vlaming, H.
Lisv magazine (1999)no. 4, p. 4-5

Kansen voor de klant : naar een realistisch en eenduidig beeld van alle werkzoekenden
Vogelaar, E.
Sociaal bestek 60(1998)no. 12, p. 19-21

De hardnekkige praktijk : wet op de medische keuringen wordt schoorvoetend nagevolgd
Vonk, W.
PW: vakblad voor personeelsmanagement 23(1999)no. 10, p. 40-43

Verbod op leeftijdsdiscriminatie komt eraan : leeftijd: n.v.t.
Voorwinden, R.
PW : vakblad voor personeelsmanagement 23(1999)23 jan, p. 46-49

Effectiviteit van re‹ntegratiemaatregelen.
Vos, E.L. de Wevers, C.W.J.
PS Documenta (1998)no. 14, p. 903-905

Aan de slag met een arbeidshandicap : internationale ervaringen : samenvatting van de resultaten van fase 1 van het internationale onderzoeksproject Job retention and return to work strategies for disabled workers
Vos, E.L. de Wevers, C.W.J.
Hoofddorp : NIA TNO, 1998, 55 p.

Reïntegratie, arbeidsgehandicapten en instrumenten
Vos, E.L. de Wevers, C.W.J.
PS Documenta (1999)no. 6, p. 583-599

Nieuwe instrumenten bij werkhervatting na ziekte : een inventarisatie van wettelijke maatregelen en re‹ntegratieinstrumenten ten behoeve van personen met een arbeidshandicap in 1999
Vos, E.L. de Smitskam, C.J.
Hoofddorp : TNO Arbeid, 1999, 114 p.

Overheidsmaatregelen en de verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid : de visie van deskundigen
Vossen, A.P. Frinking, G.A.B. Willemsen, T.M.
Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken 14(1998)no. 4, p. 357-370

Strengere WAO-keuring mist elke grond
Vreede, P. de
FNV-Magazine 15(1999)11 feb, p. 22-23

Werk maken van SWI
Vrie, N.J. van de
PS Documenta (1999)no. 2, p. 119-131

Zicht op telewerken : een studie naar de stand van zaken in de kennis over telewerken en de impact op de beleidsterreinen van SZW
Vries, H. de Weijers, T.
Den Haag : Elsevier bedrijfsinformatie, 1998, 155 p.

Thuiswerkers onder de Arbowet : een studie naar regelgeving en arbeidsomstandigheden
Vries, H.F. de
Den Haag : Vuga, 1998, 45 p.

Dagindeling, tijd voor arbeid en zorg : eindadvies
Vries, I.M. de
's-Gravenhage : Commissie dagindeling, 1998

Vroegtijdige opsporing van dreigend langdurig ziekteverzuim
Vuuren, C.V. van Andries, F. Smulders, P.G.W.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 7, p. 194-200

Kan dreigend langdurig verzuim vroegtijdig worden opgespoord?
Vuuren, C.V. van Heuvel, S.G. van de
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 7(1999)no. 2, p. 56-61

Interview reliability for assessing mental work demands
Waldenström, M. Josephson, M. Persson, C.
Journal of occupational health psychology 3(1998)no. 3, p. 209-216

Integrating disabled employees
Watson, A. Owen, G. Aubrey, J.
Sudbury : Department for education and employment, 1998

Bezwaren ge‹ntegreerde indicatiestelling langzaam overwonnen : wat is de optimale schaalgrootte?
Wedman, H.
Handicap & beleid 6(1999)no. 2, p. 5-7

Vocational rehabilitation and supported employment
Wehman, P. Moon, M.S.
Baltimore : Brookes, 1988

Second opinion
Wekker, H.E.W.
Utrecht : NSPH, 1998, 89 p., 30 p. bijl.
Coördinatie tussen privaatrechtelijke en publiekrechtelijke reïntegratie
Wentholt, K.
Sociaal maandblad arbeid 54(1999)no. 2, p. 90-97

Monniken en kappen, één REA-instrumentarium voor drie populaties arbeidsgehandicapten?
Westerveld, M.
Sociaal recht 13(1998)no. 12, p. 379-385

Gezondheidsbevordering van langdurig werklozen
Westhoff, M.H. Reijneveld, S.A. Hopman-Rock, M.
Leiden : TNO Preventie en Gezondheid, 1998, 29 p.

Werken met een chronische aandoening
Wevers, C.W.J. Putten, D.J. van Nijboer, I.D.
Alphen aan den Rijn : Samsom Bedrijfsinformatie, 1996, 93 p.

WAO is vaak te vroeg het eindstation
Wevers, K. Ginkel, W. van
NRC Handelsblad (1999)1 maart

De markt voor arbeidsexploratie in de regio Rijnmond
Wevers, C.W.J. Andries, F. Mul, C.A.M.
Leiden : Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO, 1992, 59 p.

Bedrijfsartsen over verzuimbegeleiding, een casusonderzoek
Wevers, C.W.J. Vinke, H.
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 7(1999)no. 3, p. 78-83

Gemeenten worstelen met bijstandsvrouwen
Wezel, M. van
Sociaal bestek 61(1999)no. 3, p. 25-29

De Twentetoets : ontwikkeling en toepassing van een meetinstrument voor individuele werkdruk
Wiebering-Losse M.A.
Enschede : Wetenschapswinkel Universiteit Twente, 1998, 100 p.

Artsen zien second opinion nog te veel als bedreiging
Wiggers, Th. Mellink, W.A.M.
Medisch contact 54(1999)no. 24, p. 876-878

Measuring disability, the agreement between self evaluation and observation of performance
Wijlhuizen, G.J. Ooijendijk, W.
Disability and rehabilitation 21(1999)no. 2, p. 61-67
Naar een flexibele poortwachter?
Wijnen, J.A.G. Croon, N.H.Th.
Tijdschrift voor Bedrijfs- en Verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 7, p. 193

Rehabilitatie : werkwijzen en methodieken
Wilken, J.P.
Passage : tijdschrift voor rehabilitatie 7(1998)no. 3 (themanummer)

Werk aan de winkel in de Arbo-zorg
Willems, J.H.B.M.
TSG : tijdschrift voor gezondheidswetenschappen 76(1998)no. 6, p. 297

Bepaling belastbaarheid voor arbeid
Willems, J.H.B.M. Koten, J.W. Croon, N.H.T.
Houten : Bohn Stafleu Van Loghum, 1996, 29 p.

Werkdruk in de contract-catering
Willemsen, M. Grundemann, R.W.M.
Hoofddorp : TNO Arbeid, 1999, 22 p., vele p. bijl.

Netherlands, the context of change : social security reform in the Netherlands
Wirdum, R. van
International social security review 51(1998)no. 4, p. 93-103

Leven met een reumatische aandoening : een onderzoek naar de ervaren kwaliteit van het leven bij 372 mensen met een reumatische aandoening
Witte, L.P. de Tilli, D.J.P. Ticheler, A.J.G.
Hoensbroek : Instituut voor Revalidatie Vraagstukken, 1989

Opleiding en werkloosheid : over de invloed van diploma's op de stromen tussen werk en werkloosheid
Wolbers, M.H.J.
Mens en maatschappij 73(1998)no. 2, p. 176-194

Is onderzoek naar invoering van richtlijnen wel mogelijk
Zaat, J.
TSG 77(1999)no. 1, p. 121-122

Sjaak Six vol zelfvertrouwen over groeipotentie Adecco : elke prospectwordt klant, de enige variabele is tijd
Zanten, M. van
Elan : magazine voor direkteuren en commissarissen 13(1998)no. 10, p. 32-36

Op zoek naar groen en grijs
Zevenbergen, R. van Grijpstra, D.
Gids voor personeelsmanagement 77(1998)no. 11, p. 77-78
Bit-by-bit werkt : onderzoek naar de selectiecriteria van werknemers met een handicap en hun werkgevers
Zieck, M.Y.
Tilburg : Bureau Individuele Trajectbegeleiding Gehandicapten, 1994

M is geen 1 : variabel beleid dat aansluit
Ziekenmeyer, M.
Personeelbeleid 34(1998)no. 11, p. 67-72

Temporal factors in mental work : effects of interrupted activities
Zijlstra, F.R.H. Roe, R.A. Leonora, A.B.
Journal of occupational and organizational psychology 72(1999)no. 2, p. 163-185

Work and labour : the influence of childbirth on women's experiences at work
Zijlstra, F.R.H. Bekker, M.H.J. Melchers, H.
Gedrag & gezondheid 27(1999)no. 1/2, p. 21-28

Belemmeringen voor uitkeringsgerechtigden om vrijwilligersactiviteiten te verrichten : een onderzoek in gemeenten die niet tot de experimenteergemeenten (artikel 144 ABW) behoren
Zijpp, T. van der Oelen, U. Lindeman, E.
Den Haag : Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), 1998, 33 p.

Recommendations to the Royal Commission into the BC Workers' Compensation System
Zimmermann, W.
Port Alberni : National Institute of Disability Management and Research, 1998

Geautomatiseerde protocollen ondersteunen NHG-standaarden : tijd voor kwaliteiet?
Zuiderwijk, E.N.A.
Medisch contact 54(1999)no. 23, p. 842-844

Risico- en kwaliteitsmanagement naderen elkaar : Tripod versus Nederlandse Kwaliteit

Zwaard, W. Groeneweg, J.
Arbeidsomstandigheden 75(1999)no. 4, p. 12-17

Fysiek belastend werk : naar een leeftijdsbewust beleid
Zwart, B.C.H. de Frings-Dresen, M.H.W. Dijk, F.J.H. van
Tijdschrift voor bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde 6(1998)no. 6, p. 164-168